

Eusebiu Camilar

Stejarul din Borzești

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Ilustrația copertei :

ADRIAN IONESCU

Eusebiu Camilar

Stejarul din Borzești

Editura Ion Creangă ● București, 1983

Eusebiu Camilar, poet și prozator român, s-a născut la 7 oct. 1910 în satul Udești din nordul Moldovei, într-o familie de țărani săraci. Debutează la 16 ani, cu un poem, în revista „Moldova literară”. A scris povestiri, romane, reportaje, poezii: „Chemarea cumpenelor” (1937), „Cordun” (1942), „Negura” (1949), „Poezii” (1966) etc.; cărți pentru copii și tineret: „1001 de nopți” — (repovestire după motive orientale) (1956), „Stejarul din Borzești” (1955), „Povestiri eroice” (1960), „Vrancea” (1965). S-a stins din viață la 27 august 1965, la București.

1

De douăzeci și cinci de ani adormise Alexandru cel Bun, și parcă la anii morții lui, 1432, s-ar fi slobozit, pe frînghii de aur, în mormîntul de la mănăstirea Bistrița, și timpul de liniște. Ca un vînt nimicitor a început a pustii Moldova. Tabere de boieri adverse, fiecare cu pretendentul ei, aduceau cînd oștile nobililor Unguri, cînd oștile șleah-ticilor Poloni. Și cu toate că domnișorii stăteau în jilt cît cioara-n par, le era destul pentru a aduce țării lacrima și suspinul, focul și prădăciunea, nesiguranța, bejenia și moartea.

Zicala : „schimbarea domnilor bucuria nebunilor“, credem că în acele vremuri s-a născut, și nicidecum după aceea sau în timpurile dinainte ! Tăieri de capete și orbiri între domni, și sărăcirea pămîntenilor, iată semnul acelor timpuri !

Pe la scuturarea frunzelor din anii aceia de sugrumări, s-a arătat domnul Bogdan, feciorul lui Alexandru cel Bun, urmat de pămîteni. A dat o bătălie la Tămășeni și la apa Siretului, biruind taberele lui Alexăndrel, venit cu boieri și cu cavaleria polonă ! Și la Crasna s-au izbit oștile, și Bogdan a biruit, tăria lui scînd în armele multe ale pămîntului. Și așa, biruindu-l și pe fratele său Petru

Aron, Bogdan a intrat în Suceava, hotărît să pună rînduială în furtuni.

Aflînd pămîntenii, și neguțătorii, și oștile, că vine cu gînduri bune, l-au întîmpinat în lauda cîntărilor de clopot.

Cum și-a pus deoparte spada și s-a așezat în jîlt, Bogdan al II-lea se pregătea să dea pămîntului lungă vreme de liniște, să înnoade timpul slobozit pe frînghii de aur în cripta de la Bistrița, cu viitorimile.

Într-adevăr, primul an a fost dulce și bun. Prin sate zumzăiau citerele și trăgeau la arcuș lăutarii, la hramuri, la nunți și cumetrii, și se bea vin și se mînca pită, după atîția ani de pojaruri, foamete și lacrimi.

2

În toamna aceluia an, pădurile dinspre Miazăzi păreau catapitesme gigantice, zugrăvite multicolor. Așa le-a văzut Bogdan, de la fereastra cetății, înainte de a coborî în curți, unde-l așteptau în pîlc călăreți buni, împreună cu Ștefan domnișorul.

Curînd au ieșit toți, pe sub turnul mare, pe podul lăsat deodată peste șanțul împrejmuitor, și abia cînd au ajuns pe cîmpul Tișăuțului, la o bătaie de arbaletă, au frînat nerăbdarea cailor, să se uite mai bine la frumusețea zilei de toamnă.

La dreapta, departe, departe, abia se zărea Rarăul, ca o mărgică în seninul limpede. Drept înaintea lor, peste păduri, se zărea dealul Oadeciului, ca un uriaș, iar apa

Sucevii curgea veselă și albastră, șerpuiind printre luncile desfrunzite.

Lăsându-se în vraja acelei clipe de contemplare, atât Bogdan cât și feciorul său zîmbeau soarelui calduț și bun, și zîmbeau cu încredere spre tainele nopții viitorului.

Prin mintea calmului și bătrînului voivod se perindau trecute întîmplări din bătălii grele, și era mulțumit că-și purtase fiul și și-l școlise la aspra școală a selecției, căci ce învățătură putea fi în acel veac, mai bună, decît trăirea deplină, decît mișcarea între bubuiturile pușcelor și trecerea cu grumazul printre sulite, spade și halebarde...

Feciorul lui, Ștefan, se dovedise curajos și tare în cum-pănă, și la Tămășeni, și la Crasna, învățînd de la părintele său că prima armă a Moldovei e folosirea stihiei pădurilor, unde cavaleriile bine rînduite se încurcă, se amestecă întraolaltă la strîmtime, încît le poți căsăpi în voie, în sunetul cornurilor de năvală...

De cîte ori era cît pe ce să-l prindă pe feciorel niște cavaleri Poloni, îmbrăcați în fier, însă el a trecut printre dinșii ca năluca și s-a întors în duium, cu un pîlc de pămînteni cu coase, și cînd picioarele cailor au fost cosite, cavalerii s-au prăbușit sub greutatea fierului de pe ei ca niște turnuri.

3

Deși aflat încă în anii mînzului, Ștefan căpătase pe obraz brăzdături, și era musculos și cu palmele asprite de purtătura armelor. Se putea spune că nu avusese co-

pilărie, căci din joaca de-a Tătarii trecuse de-a dreptul în vijeliile adevărate, în experiența riscului vieții ; se pomenise cu arcul de joacă între îngrozitoarele și necruțătoarele arme adevărate.

Și din pricina asta, Bogdan voivod dorea numai ani de liniște, să se poată bucura feciorul său de ce n-a avut el, să se poată bucura de tinerețe, acest plai unic, care odată pierdut, nu-l mai poți zări decît cu regret, la alții...

Acum, Bogdan se ducea la nunta din Reuseni, mînat de două pricini : întâi, să nu-l supere pe Boldur Udeștean, prea-bogatul boier, care avea din partea lui Alexandru cel Bun *privileghium sau uric cu tot venitul*, adică era domn și stăpîn pe moșia lui, fără drept de amestec din partea nimănui ; și pricina cealaltă, care-l hotărîse să coboare din jîțul grijilor, era dorința de a-l duce pe Ștefan să petreacă împreună cu coconi și domnițe, căci dacă nu va petrece acum, în anii petrecerilor, ce fel de om tare va fi, cînd va fi să ia în mîini schiptrul vijeliilor ?

Pîlcul de călăreți rămăsese mai în urmă.

Ștefan a zîmbit spre tatăl său, întrebîndu-l ce acoperișuri se zăresc înainte, departe...

Bogdan voivod i-a răspuns blînd, că se văd sălașurile robilor tătari din Bosanci, și că acest sat mare e al lui Boldur Udeștean, cel mai cuprins boier miluit cu *privileghium*, stăpîn pe toată valea Sucevii, pîn' la confluența cu Siretul.

Și fiindcă feciorelul a stăruit, punîndu-i alte întrebări, Bogdan voivod s-a uitat la soare, să vadă cît mai are pînă la scăpătare ; și prinzînd a grăi, perinda prin fața fiului său imaginea rînduielilor Moldovei.

Aşa erau rînduielile din cel mai îndepărtat veac, ca voivodul să fie stăpîn pe tot pămîntul ţării şi pe toate avuţiile, de la faţă şi de sub pămînt ; şi era stăpîn peste ape şi avuţia lor ; şi iată de ce se înghesuiau la vremea aceea de vifor pretendenţii, căci nu veneau la masă goală, sărmană, ci la hram lung cît ţara şi cît durata domniei ! Însă voivod Bogdan n-avea să aibă masă întinsă, căci moştenise vremuri strîmte. Gropniţele uriaşe din tîrgurile domniei erau goale, căci nu se strînsese de mult birul găletăritului ; şi acele depozite ale Domnului erau goale, şi ploua în ele, iar pietroaiele de acoperire erau cuprinse încet-încet de rădăcini şi ierburi. De mult, deci, şirurile lungi de care cu coviltir nu mai aduceau grîul convenit domniei prin dare ; după cum, de mult nu se strînsese vama de pe oi şi nici vinăriciul, adică darea pe vin ; nici albinăritul...

Degeaba s-ar fi dus globnicii prin sate, să dea mare strigare cnejilor, să adune birurile către Domn ; căci vremurile nu îngăduiseră omului să are şi grîului să se coacă ! La fel, nici fînarii n-aveau de ce să ia cnejii satelor de grumaji, căci prin finul ţării trecuseră cavaleriile străine şi para focului.

Nici cu dările în bani nu stătea bine în vremea aceea, aşa încît haznaua domnească era mai mult goală decît plină, şi nici de la vămi nu se putea strînge nimic, căci şi vămile se stricaseră, drumurile de comerţ căzuseră pradă neliniştii, focului şi hoţilor.

Iată, de pildă, la un pas, vama de la Tișăuți... Podul umblător stătea repezit de ape, de partea cealaltă, iar peste casa vămii cârâiau ciorile și se scuturau frunzele arborilor bătrâni. Și așa erau toate vămile țării Moldovei ; și de mult nu se arătaseră nici carele Liovenilor dinspre Nord, nici ale Brașovenilor dinspre Soare-Apune, căci nimeni nu putea da încredințarea neguțătorilor că se vor întoarce cu viață și cu bani.

Însă Bogdan voivod avea planuri mari și îndrăznețe, să tocmească la loc ce stricaseră anii crânceni, tot ce rînduise cu chibzuință și blîndețe tatăl său, Alexandru cel Bun-bătrînul... Curînd, încă înainte de căderea iernii, va rîndui țara, așa fel ca toți să fie la locul și la rostul lor ! Va chema pămîntenii la lucru la cetăți, cu carele și cu brațele, și va statornici legea și datoria posadelor, adică paza cetăților și fruntariilor. Deocamdată, toate erau paragină, și Bogdan nu putea și nu voia să piardă de la sine dragostea pămîntenilor, cerîndu-le munci și biruri peste putere.

5

Adevărat este că voivodul era stăpînul întregului pămînt, dar dacă se socotea bine, prea puțin era al său, și acest adevăr îl rodea cumplit ! La vremea aceea, pămîntul Moldovei era împărțit în zeci de țări de sine stătătoare, moșiile celor cu *privileghium* sau *uric cu tot venitul* ! Fiecare privilegiat era stăpîn deplin asupra averii și oamenilor din cuprinsul zecilor de sate, fiecare își avea

și judecători, și strângători ai dărilor, și oști, și chiar curții împrejmuite cu zid și turnuri de apărare. Se putea deci bizui Bogdan pe o putere aflată aproape total în mînă străină ? Să fi îndrăznit oamenii domniei să intre în hotarele celor cu uric ! Să fi îndrăznit să întrebe măcar cum stau oamenii pe-acolo cu împărțirea dreptății și osîndelor ! Judecătorii domnești se puteau amesteca doar cînd era vorba de moarte de om sau răpire de fată fecioară ; încolo, privilegiatul hotăra uneori pînă și luarea capului ! Și chiar cînd moarte de om se întîmpla, veneau implinitorii Domnului să ia *dușegubina*, și asta se întîmpla doar din an în Paști, și atunci oamenii voivodului ieșeau din hotarele privilegiaților jigniți și uneori fugăriți cu cîinii. Putea crește bunăstarea Moldovei, așa împărțită în atîtea puteri de sine stătătoare ?

Chiar și tîrgurile erau menite căderii în ruină, căci meșteșugurile se opriseră, în niște vremuri tulburi ca acele ! Dar, la drept grăind, privilegiații n-aveau nevoie de propășirea meșteșugurilor de la tîrguri, căci aveau tot ce le trebuia în cuprinsul curților și moșiilor ! Robii le făureau lucrurile mai grele, din aramă și fier, le durau chiar și arme, și unelte, și care de povară, și vase de lut, și era vai și amar de cel ce ar fi scornit o unealtă nouă și ar fi vîndut taina ei unui privilegiat vecin... Se vedeau și la Țara Moldovei robi cu mîinile tăiate sau cu ochii scoși, sau cu limbile smulse, să nu mai poată trece taina dincolo de zidurile înconjurătoare.

În ce privește lucrul pămîntenilor, ei își durau singuri tot ce le trebuia, de la resteie pînă la înaltele și înfloritele

arcade ale porților, de la lingura din lemn moale de paltin pînă la leagănul pruncilor.

Aceasta fiind starea adevărului, neînflorirea tîrgurilor părea firească, după cum firească părea și rămînerea Moldovei în urmă, atît de departe de noile descoperiri de tot felul ale timpului. Moșiile privilegiaților erau ca niște inimi pulsînd singure, însă Bogdan voivod, ca om al veacului său plin de noutăți și frămîntări, își da seama că așa nu era bine ! E drept că în schimbul stării lor, privilegiații erau datori să răspundă chemării domnești, să vină cu satele la vifor, dar de cele mai multe ori treceau în oastea vrăjmașului cu toată puterea lor de arme !

Și tot ca om luminat al veacului, Bogdan da fiului său seamă despre starea adevărului, ca să știe, căci zilele omului sînt trecătoare ! Fratele său, Petru Aron, se afla în Polonia, cu o ceată de privilegiați, și putea veni oricînd cu război, și asta-l rodea la inimă pe Bogdan și acum, în timp ce grăia, și frunzele din arbori cădeau în amurgul prelung asupra-le.

Chiar și Boldur Udeștean, către a cărui așezare călătoreau, trăgea cu ochiul spre Polonia, așteptîndu-l pe Petru Aron în taină. Bogdan voivod știa acest lucru. A căzut în gînduri și-n presimțiri negre ! S-a uitat cu milă la feciorul său, întrebîndu-se ce se va face în zilele lui dacă rămîne singur, atît de tînăr...

Și pentru că feciorul i-a răspuns zîmbetului cu ochii lui albaștri și limpezi plini de dorul de a asculta mai departe cuvîntul de învățătură, Bogdan voivod a prins iar să grăiască, blînd ca amurgul și picurarea frunzelor.

I-a arătat cum, încă din bătrînii cei vechi, Dragoș și Bogdan, starea Țării Moldovei alta era. Tari au fost cîndva oștile cu vatamanii ; și cu lucrul și împărțeau în devălmășie ; însă rînduiala asta s-a stricat demult, demult... nimeni nu-și mai aduce aminte cînd.

Dar la drept vorbind, oare nu tot privilegiații au cuprins obștile și le-au dat neființei ? Stînd strîmb și judecînd drept, așa era ; căci dacă fericirii boieri au primit de la vechii voivozi *uric cu tot venitul*, pentru o obște, fericirii privilegiați au distrus-o, călcînd în picioare drepturi și obiceiuri vechi ! Pămîntenii, stăpîni de-a valma, au fost osîndiți încet, încet, să plătească stăpînului biruri grele și dijme, încît binefacerile vieții obștești doar cu numele au rămas.

Grelele osînde și angarale hotărau oamenii să-și părăsească vatra satului cu mormintele părinților, și să fugă în locuri cu rînduieli mai blînde sau de-a dreptul la tilhărit, în codri !

Crăpa inima privilegiaților, după cît mai multe brațe omenești.

Uneori își chemau pîlcurile de oaste în poruncă !

Se repezeau spre obști libere sau spre cîmpiile altor privilegiați.

Le răpeau oamenii !

Mai fericii erau, cîndva, pămîntenii dăruiti de domn privilegiaților, odată cu pămînturile, căci erau totuși stăpîni și dădeau numai dajdie din rod !

Vai și-amar era, însă, de cei ce nu puteau plăti ! Trebuiau să se vîndă !

În ani grei, ca cei ce-i parcurgem, Moldova cunoscuse foametea.

Și nourii de lăcuste se arătaseră ! Mîncaseră pînă și spinii ! Și, totuși, la vremea războiului, dajdiile trebuiau plătite !

Cum nu se poate scoate apă din pulberea fierbinte a drumului, tot așa nu se puteau storce bani din punga pămîntenilor moldoveni ! Și, atunci era vai și amar de pielea bietului om sărman !

Dacă nu se arunca spre libertatea codrilor, trebuia să se înfățișeze plecat, la treptele privilegiatului, împreună cu ai săi, arătînd că de bună voie se vînd !

Cîteodată, cînd se trezeau privilegiații, dimineața, sa-meșii le aduceau știre că satele sînt pustii de oameni ; și dacă se uită bine, departe în zare, măriile lor mai pot desluși pulberile exodurilor...

6

Încet-încet, plaiurile libere au fost călcate de laba neîndurătoare : încît, mîndrul om liber pe ogorul său ; mîndrul om liber, săvîrșitor de fapte de arme cu vitejia paraleului, plătea pînă și zeciuială din găini !

Primăvara, cînd ciocîrlia se ridica și-și rotea prîsnelul de aur pe firmamentul Moldovei, mîndrul om liber o privea din pridvorul său ; și după ce o saluta și-i mulțumea, înșfăca plugul și ieșea la cîmp, însetat de soare și zile bune ! Și deodată, cum se apropia de glia aburindă, se freca pe la ochi și stupea de mirare, ca într-o vrajă

drăcească ! Oare cine îndrăznise să-i cuprindă glia și să i-o are ? Pînă să se dumirească, veneau credincioșii privilegiatului și-i porunceau să-și vadă de drum, să se supună și să se socotească dijmaș, căci altfel rău fi-va !

Cuvîntul înțelept, că „pînă la Dumnezeu sfinții își scot ochii“, și pe vremea aceea s-a născut, căci cine putea ajunge la treptele Domnului, să se plîngă ? Domnul era departe, și atît de sus, iar privilegiatii, la un pas ; și vrînd-nevrînd omul trebuia să pună pace cu ei și dijmaș să fie !

Bogdan voivod nu putea suferi nedreptatea. Știa că dedesubtul liniștii aparente, dedesubtul frumoaselor privilegiști de toamnă, poporul moldovean gemea sub laba nemilostivă !

În ce privește uneltele țării, erau în urma timpului și ele ; și văzuse Bogdan cu ochii lui, în Țara Românească de peste munți, fiare de plug noi și mari, care scurmă glia pînă-n măduvă ; însă Țara Moldovei n-avea parte de ele ! Să cheme neguțătorii sau fierarii de-acolo, să aducă unelte noi, peste putință îi era, în starea de sărăcie și neliniște ! Dacă va fi să fie, dacă va putea da țării pacea lungă, lungă, va încheia cu Brașovenii și cu Liovenii înțelegeri în regulă, ca pe timpul tatălui său, și altele vor fi brăzdarele Moldovei... Deocamdată oamenii folosesc scurmătura de lemn, care abia zgîrie ogorul, și mulți s-au întors la metoda și mai rudimentară, a plugului de foc !

Încă de cu primăvară, cum Crivățul prindea a se alina, pămîntenii urcau în codri, și-i aprindeau, și-i ardeau, și-i curățau, astfel dobîndind cîte-o palmă de loc pentru semănătură ! Și cum strîngeau holda, toamna, lășau locul

părăginirii ; iar în primăvara următoare, intrau iar în codri cu plugul focului, dobîndind altă palmă de pămînt ; cea veche fiind lăsată năvalei spinilor și lăstarilor.

Cunoască oricine că așa nu putea fi pîine bună și destulă pe masa nimănui ! De aceea, dacă va fi să fie, și-n latura asta va fi făcută rînduială deplină ; și bogățiile vor crește ; omul pămîntean va avea cît îi trebuie ; și va avea de unde da și domniei ; și privilegiaților ; și egumenilor, dijma din secara cu spic cît vrabia...

Altă binefacere, întreruptă de vifor și de chiorîrile și sugrumările dintre domni, era rînduiala atît de bună a sloboziilor ! Slobod să fie omul pămîntean să se ducă în ținutul marilor păduri, și dacă vrea să aibă glie multă, să asude la desțelenire, să descopere în fața soarelui întinderi, să fure codrului și pustiei vetre de sate noi, eleștee și pășuni și tot ce aduce folos omului și vitelor sale !

Deocamdată, vechile slobozii, întemeiate încă înainte de Alexandru și întărite de el cu documente de scuteală, zac sub laba privilegiaților, pămîntenii fiind supuși cu sila... Și dacă acesta era adevărul, cărui om îi mai ardea să urce la codru, să se ia la trîntă cu sălbăticia semeață a stejarului ?

Cum bine se vedea, totul era vraiște, ca după trecerea unui vînt năprasnic !

Uneltele, care au mînat omenirea înainte, de Moldova nu se puteau apropia ! Lipsa îndelungată a unei mîini bune de gospodar, pretutindeni își vădea prezența, și ar fi destul dacă s-ar aminti și de starea vămilor !

Iată, de pildă, șărmanul dijmaș ! După ce și-a dat partea privilegiatului sau egumenului, i-a rămas și lui atît cît să-și ducă zilele pînă la anul ! O parte din grîu o va duce la tîrg, să ia în schimb pălării brașovenești pentru băieți, atît de rare și scumpe de la stricarea rînduielilor... Va cumpăra și un opaiț, poate și cîteva cuie... Apoi, se va întoarce acasă, în carul tras de vituțele plăvane, și femeia va face gură, că ei nu i-a cumpărat nimic ; dar, lasă... oare nu știe ea lucra totul, cu mîna ei, în casă ? Va toarce lîna, tunsă de pe cele cîteva mioare, și în loc să țese bărbatului cioareci de pănură, își va face ei o catrință frumoasă ! Va colora lîna în fel și chip, și cu zeamă de arin, și cu zeamă de laptele cîinelui, și cu alte buruieni numai de ea știute, încît catrința ei va avea toate nuanțele curcubeului... Cei trebuie gospodinei nou-tăți, cînd vătalele și suveica abia așteaptă ?

Toate ca toate, dar de sărbători trebuie pe masa omului o pîine albă, și deci grîul rămas pentru gură trebuie măcinat !

Și astfel, pămînteanul pune în car trei-patru saci și, hăis-bouleni, spre moara privilegiatului sau mănăstirii ! Înainte de a porni, trage o suduitură zdravănă, căci o grijă întunecată nu-i dă pace : cîtă vamă i se va lua la moară ? Vameș va fi fiind oare tot tilharul de călugăr bărbos, sau tot lacomul acela cu bot ascuțit de vulpe, credinciosul privilegiatului ?

Însă, pînă să ajungă la tîrguiala cu tilharii de la moară, are de trecut prin alte vămi !

Credem că pe atunci au scornit oamenii chinurile cu cele șapte vămi ale văzduhului !

Cei trei saci vor fi vămuiți pînă la moară de cîteva ori, întîi, la podul umblător de peste rîu ! Cu toate că încărcătura e ușoară și carul poate trece prin vad, vameșul de la pod îi va lua vamă, încît prea puțin va rămîne pentru bietul om, după ce-l vor vămui și credinciosul privilegiațului și bărbosul cu comanac.

Aceste amănunte le știa prea bine Bogdan voivod ; și le mărturisea feciorelului său, să știe... Vama trebuia să se dea, însă pe cinste și dreptate ; și nu să fie omul de șapte ori jupuit ! Și-n această privință trebuie făcută regulă, căci numai frumos nu-i șade cuiva să poată îndrepta un rău și totuși să stea cu mîinile cruciș !

Feciorelul își întipărea totul în memoria proaspătă ca fagurul, pentru o zi cînd va fi să ia în mîini schiptrul vînturilor.

O, cîte greutăți avea înaintea sa Bogdan, părintele feciorelului ! I-ar fi trebuit ani o mie să îndrepte tot ce stricaseră răii și lacomii, tot ce încurcaseră vînturile într-un sfert de veac de zbucium !

Cu silă s-a uitat calmul voivod, și la Apus, și în urmă la Miazănoapte, căci și Ungurul și Leahul cereau să le fie vasal ! Ca mijloc de amenințare, Leahul îl ținea pe Petru Aron, rivalul și fratele său, gata oricînd să-l re-peadă la Suceava ! Iar înainte, departe, se zărea tot mai bine, la geana Mării și Dunării, iataganul curbat al Turcului.

Pentru Bogdan, învățătura era lămurită bine, iar feciorelul abia o deslușea ; să nu ai a face cu doi dușmani odată ! Fă ce poți, și pe unul încurcă-l și ține-l cu botul pe labe, pînă ce pe celălalt îl stropșești și-l amesteci cu țărina !

Iar de va fi să fie vrun rău în țară, feciorelul să treacă în Țara Românească de peste munți, la domnul Ioan de la Hunedoara ; sau în cealaltă Țară Românească, la Vlad Tepeș...

Asta, numai dacă Bogdan voivod va pieri, în luptă dreaptă sau de sabie hicleană !

Dedesubtul pămîntenilor, în și mai adînc întuneric, viețuiau robii, mai cu seamă Tătarii și Țigani, și-și treceau starea din tată-n fiu și din neam în neam. Unii Tătari erau prinși în războaie și aduși spre a munci gliile Domnului și privilegiaților, dacă nu erau trecuți prin ascuțișul săbiei încă pe cîmpiile înfrîngerii.

Însă, din timp în timp, domnii porneau și singuri războaie împotriva vecinilor, aducînd pe moșii mulțimi în funii, așa cum în veacuri mai apropiate se furau cîrduri de vite !

Dar întorcîndu-ne la robi, trebuie să mărturisim că dacă un rob lua de soață o femeie liberă, îi punea și ei pe tîmple cununa robiei, odată cu cununa de nuntă ! Dacă roaba lua de soț un bărbat liber, prin însurătoare devenea rob și el.

Voivozii erau stăpîni peste toți robii din întinsul țării ; se aflau la cămările diecilor catastife anume, unde toți erau scriși cu numele lor, cu îndeletnicirea și locul unde se află. Din vreme-n vreme voivozii miluiau privilegiații,

dăruindu-le robi și roabe, iar dacă cumva globnicii prindeau robi fără stăpîn, îndatorați erau să-i aducă la cămărilor domniei, să fie scriși la catastif ! Și dacă, ferească cerul ! un privilegiat sau un om al său, sau un călugăr, ucidea vreun rob de la vro curte străină, era osîndit nu să ispășească pentru moarte de om, ci rob în loc să dea !

8

Cînd a ajuns cu istorisirea aici, Bogdan voivod s-a oprit, căci tocmai se auzeau între acoperișurile Bosancilor izbituri de baros.

Peste cîteva clipe, Ștefan, feciorelul Domnului, vedea în făurăriile lui Boldur Udeștean robi dezbrăcați pîn' la jumătate, bătînd fierul și transformîndu-l în lacăte și clești, în cuțite, în căldări și tingiri ; și băteau ciocanele în ritm sacadat ; scînteile roiau ca bondarii în lumina din ce în ce mai scăzută a amurgului. Dar strașnic avea să se minuneze feciorelul, deslușind în alte făurării meșteri subțîind fierul și modelîndu-l în săbii și halebarde, în scări pentru șai, în zăbale, topoare și buzdugane...

Înainte, departe, departe, deasupra pădurilor la Răsărit, scînteia în soarele scăpătînd o turlă, și atît Bogdan cît și feciorelul său și-au întors privirile într-acolo. Cum era pace desăvîrșită, ei au stat să asculte freamătul liniștii înserării. Oștenii din pîlc s-au oprit și ei.

Stîns s-a auzit, undeva în codri, tocmai sub dealul Udeștilor, mugetul zimbrului. Era ca un oftat ori ca o picurare de frunză. Și cînd mugetul s-a auzit iar, ceva

mai tare, poate ca un foșnet de undă, Bogdan a oftat ; feciorelul s-a semețit spre tăcerile dominate de păduri.

Au pornit mai departe, privind turla mănăstirii de la Vorona.

Așa a aflat Ștefan că mănăstirile erau o putere negrăit de mare, căci stăpîneau moșii nesfîrșite, din daniile domnești sau luate cu hapca ; așa a aflat de nesfîrșitul număr de robi mănăstirești, de morile mănăstirilor, de iazurile întinse ; și de dreptul egumenilor de a judeca uneori chiar și moartea de om și de a da osînde pîn' la tăierea capului... Pămîntenii erau dăruiți mănăstirilor, odată cu pămînturile și satele ; și deseori se întîmplau certuri și sfadă mare cînd cereau dreptul de strămutare spre tărîmuri mai libere...

Averi uriașe strîngeau egumenii și din rodul cîmpiilor ; și din albinărit ; și din iazurile cu pește ; încît și mănăstirile erau ca niște țări de sine stătătoare... Și mai aveau mănăstirile mori multe pe ape ; și pămîntenii erau îndatorați să macine numai la morile lor, dînd legiuită vamă.

9

Ascultînd feciorelul cuvîntul părintelui său, se întreba de mult în sine un lucru grozav și chinuitor — se întreba, și pe sfînta dreptate ! dacă averea Moldovei era împărțită în atîtea părți, în ce sta puterea voivodului ? Cum putea face față întreținerii oștilor, cumpărării de arme și

mai ales vrăjmașilor dinafară, dacă nu ținea sub schiptrul său tot ce alcătuia puterea ?

Întrebarea prindea forme nelămurite în mintea lui ageră, dar atât de tânără ; însă n-a avut nevoie să-și chinuiască fruntea, căci Bogdan voivod și-a reînceput cuvîntul, după ce s-a uitat în urmă, la pîlcul de oaste...

A mărturisit fiului său, ca o împărtășanie supremă a acelor ceasuri, că ținta cea mare a vieții sale va fi tocmai lupta pentru strîngerea puterii sub schiptru unic !

Cel mai mare vrăjmaș al lumii și-a arătat turbanul în zarea Moldovei ! Și, apoi, unele curți și cetăți dăruite cu *uric cu tot venitul*, au fost cuiburi de șerpi unde s-a clocit veninul urîciunii și hicléniei, unde s-au hotărît ivirea pretendenților veniți cu sînge și lacrimi peste țară... La astfel de privilegiați au stat pe rînd domnișorii care s-au sugrumat și și-au scos ochii, un sfert de veac în capăt, iar Petru Aron stă la pîndă în Pocuția, înconjurat de privilegiați hiclénii !

O ură neagră ca întunericul a încruntat fața voivodului ; dar s-a stăpînit, să nu strice inima feciorelului și să nu bage de seamă pîlcul. În afară de asta, trebuia stăpînire de sine și răbdare îndelungă, după exemplul morilor încete ale timpului, care macină munții și întind pe aria trufiei lor aria mărilor ; și usucă tot cu aceeași încetineală mările, cum ar usca lacrimile sau roua cîmpului.

Destul că feciorelul a înregistrat bine în adîncul memoriei tinere spusele părintelui, și a văzut în adîncul vorbelor tot ce trebuia ! A mai înțeles că puterea Moldovei stă jos de tot, unde freamătă mulțimile ; adevăr văzut la Crasna, cînd au venit în ajutorul Domnului oștile pămîn-

tului, dărîmînd ca pe niște turnuri fala cavaleriei polone ! A înțeles că tatăl său este om drept și nefericit ; și în candoarea vîrstei lui, feciorelul credea că-i poate șterge noul de pe frunte cu o sărutare ! Aflase cît de cît din rînduiele țării Moldovei, și multe din cele auzite l-au mișcat, i-au pus inima în ritm mai repede, mai ales auzind despre nedreptăți. Multe l-au revoltat pe feciorelul Domnului ; și inima lui proaspătă ca dimineața se înnoua, dîndu-și seama că tatăl său domnește pe-un puhoi adormit.

10

Cum trecuseră de satul Bosancilor, și cum au urcat dealul la Luncușoara, amîndoi s-au uitat în urmă, și printre culorile toamnei se zăreau turnurile cetății luminate ca de-un pojar. Se distingeau clopotele Sucevii, ca suspinele. Sau, poate, erau numai zimbrii în adîncul pădurilor udeștene, boncăluind la apele singurătăților ; și le răspundeau alți zimbri, din pădurile veacurilor.

Destul că privind pojarul de pe turnuri și ascultînd, Bogdan voivod a oftat.

Feciorelul s-a îngălbenit.

Și unul și altul simțeau nelămurit că fac un drum primejdios !

De ce oare ?

Nici unul, nici altul n-ar fi putut spune, însă teribilul simțămînt le-a crescut cînd au zărit Reusenii, cu cetățuia lui Boldur.

Zidul împrejmuitor avea creneluri, iar în turnul de deasupra porții se vedea straja în zale și cu halebardă.

A răsunat un corn.

Înăuntru s-a auzit freamăt scurt.

Abia cînd a văzut că poarta nu se deschide îndată, și că e. lăsat să aștepte, Bogdan voivod a simțit fulgerul jignirii ; dar s-a stăpînit.

Feciorelul și-a dus mîna la jungher.

Însă poarta s-a deschis.

Se auzeau glasuri de oșteni, grăind și dînd porunci, pe nemție.

Înalt, pietros, bărbos și trufaș, boier Boldur s-a înfățișat cu pas calm.

S-a descoperit încet.

N-a ingenuncheat.

Numai s-a înclinat puțin, poftind oaspeților bună venire și făgăduindu-le, după legea vasalității, *consilium et auxilium*... ¹.

Apoi, după ce și pîlcul de oaste a intrat, porțile s-au închis.

Lăutarii au prins a cînta.

Bogdan și feciorelul s-au așezat la masa mare, între boieri bătrîni.

Erau și coconi la masă.

Și domnițe.

S-au sculat și au închinat, boier Boldur numai prefăcîndu-se că repede oala cu vin spre gură !

¹ Sfat și ajutor.

Însă și Bogdan așijderea făcea, deși boier Boldur luase băutura de credință, jurind pentru a zecea oară că-i gata oricînd să dea Domnului cuvenitul *consilium et auxilium*!

— Tătuță, nu-i da încredere ! îi venea feciorelului să tipe, dar ochii lui Bogdan zîmbeau spre el :

— N-ai teamă, feciorel !

Deodată un vînt mare a izbit ferestrele !

Peste o clipă, răpăia furtuna de toamnă.

Luminările au clipit speriate în sfeșnice și-n ulcioare.

Una cîte una s-au stins.

Afară se petrecea un vălmășag !

Pumnî grei băteau în uși !

Într-o clipită s-a arătat un oștean de-al voivodului !

Horcăia, arătînd cu mîna afară.

A izbutit să geamă :

— A venit Petru Aron...

S-a auzit hohotul de rîs al lui Boldur.

Ușile s-au năruit.

Petru Aron s-a arătat în prag.

S-a repezit spre Bogdan.

L-a lovit cu sabia în grumaz.

A țîșnit sîngele, stropind bucatele, coconii și domnițele.

— Pe fratele tău ? a răcnit careva.

— Da, chiar pe fratele meu ! Unde se află Ștefan, fiul fratelui ?

Totul s-a petrecut într-o clipă. Săbii și scuturi l-au apărât pe Ștefan, la furișarea afară.

Cu capul gol, prin ploaia repede, el urca Dealul Cramei, spre codru. Îl urma doar un om, un pămîntean necunoscut. Îl apucase de mînă.

— Spre Transilvania, domnișorule ! a spus o singură dată și în urmă răsunau cornurile și nechezau caii vrăjmașilor.

Nu s-au îndepărtat prea mult.

S-au oprit într-o singurătate neagră, la cîteva bătăi de arbaletă.

S-au zărit facile, dar s-au pierdut toate și repede, în alte direcții.

Ștefan sta în coliba de crengi a pămînteanului. Se uita în umbrele codrului. Cum ploaia contenise și lumina luna, deslușea exodul fiarelor speriate. Țîșneau cîrdurile de căprioare, sărind peste pîriu în salturi arcuite. Le împingeau din urmă cerbii cu coarnele rămuroase.

Pămîntul s-a hurducat ușor, cînd au prins a năvăli spre rîpi zimbrii în cîrd compact. Mugeau, și parcă-și urmăreau rostogolirea hohotitoare a boncălurilor.

Apoi, pămînteanul a rîs spre fugar, încredințîndu-l că oricît va fi în seama stihilor, să n-aibă teamă ! I-a pus pe umăr sumanul său mirosind a fum ; și l-a petrecut spre apa Moldovei și spre Bistrița ; iar cînd s-au zărit străji la brazda Țării Românești de peste munți, a urat copilului orfan și nefericit drum bun !

Așa a început feciorelul Ștefan pribegia lungă de șapte ani.

A trecut brazda Țării Românești de peste munți, ducînd cu sine imaginea îngrozitoare a morții tatălui și ho-

tărîrea de a se răzbuna, oricum și oricîtă vreme ar trebui să treacă !

Știa însă din învățăturile proaspete ale tătine-su că nimic nu se înfăptuiește din senin și vînt, ci prin răbdare, cumpăt și organizare. Trebuia să se înfrîngă, să muncească din răsputeri, să se pregătească răbdător și tăcut pentru ceasul cel bun al viitorului. Îl învățase părintele său că răbdarea macină munții și usucă mările, și cu acest exemplu feciorelul a trecut brazda, către castelul de la Hunedoara, unde mai fusese odată împreună cu tatăl său.

11

Dacă n-ar fi fost și alți eroi împotriviitori puhoiului otoman, Ioan de la Hunedoara, Domnul Țării Românești de peste munți, ar fi putut să umple cu umerii lui acel timp, tot !

După cum știut este, tatăl său, Voicu Românul, fost-a și el viteaz mare al vremurilor sale ; și pentru faptele de vitejie săvîrșite răsplătit fost-a, dăruindu-i-se domeniul Hunedoarei.

Ioan, marele viteaz de mai tîrziu, a fost întîi luptător în armatele ducelui de Milano. Intrînd în slujba Ungariei, i s-au dat și lui multe stăpîniri în Banat. A fost și ban de Severin, și voivod al Transilvaniei, și regent al Ungariei. Armata lui, atît de vestită prin vitejii, era alcătuită în primul rînd din țărani și mici nobili.

Însă înainte de a trece la faptele lui de arme, se cuvine să ascultăm și o legendă, căci mare înecîntare și mare

bucurie sînt ele ! Le-am putea rîmi, grăind pe sfînta dreptate, sare a bucatelor și izvor în pustie !

Iată deci ce se spune despre sămînța Corvinilor : Pe cînd era mic, Ioan se juca odată cu un inel ! Și pe cînd se juca el așa, se spune că s-ar fi repezit un corb și i-ar fi luat inelul, urcîndu-se în văzduh. Și se spune că așa s-a născut numele „Corvin“, dat mării familii a viteazului, adică după corbul acela. Și se mai spune că cei ce au văzut cum a răpit fiara văzduhului inelul au citit în întimplare un semn că fiul lui Voicu va fi în zilele lui om mare și vestit, spre norocul pămîntenilor transilvani !

Intr-o zi, demult, demult, au sunat la creneluri cornurile de la Hunedoara, vestind un alai din Miazănoapte. Ioan voivod a binevoit. să-și arate fața la soare și să surîdă. Îi veneau de departe, de la Moldova, în ospeție, un crai și-un crăișor.

Cînd a sunat din cornuri pîlcul Moldovei, portalul s-a deschis cu solemnitate. S-au rînduit pe două rînduri oșteni întru onoarea clipei. Erau oșteni bătrîni ascunzînd sub scuturi grele brațe rănite în înfricoșate înclăștări cu Turcii. Ba, unii, din straja de onoare, aveau pe cîte-un ochi bandaj, semn că orbiseră în flăcările cetăților sau în grindina sulitelor. Craiul oaspete era destul de alb la tîmple. Crăișorul era iute în gesturi și ochii îi umblau repede, de la oștean la oștean, minunîndu-se de greimea fapturilor, de mulțimea rănilor și mai cu seamă de greimea armelor. Abia-l stăpînea bătrînul crai, ghiontindu-l ușor cu cotul, să se astîmpere...

Deodată, după ce au descălecat, s-au văzut față în față cu eroul legendar, cel ce stropșise duiumuri de Turci la Varna, la burgul Sibiului și la Belgrad... S-au închinat unii spre alții, în timp ce rînduitorul ȣeremoniilor striga numele, rangurile și numele țării oaspeților.

— Măria sa Bogdan voivod, Domnul Moldovei !

— Măria sa Ștefan, fiul măriei sale Bogdan, urmaș în jîlțul voivozilor Moldovei...

După ce voivod Ioan și voivod Bogdan și Ștefan fecior de voivod s-au închinat unii spre alții iar, și-au spus cuvinte de bungăsit și de bunvenit, grăind toți în graiul străbun românesc.

Crăișorul Ștefan nu-și mai putea lua ochii de la viteazul între viteji. Răspundea la întrebări anăpoda. Ducea bucăturile la ureche, după ce s-au așezat la masă ; toată închipuirea lui fiind țintită spre fața viteazului, căci parcă se afla în fața unei făpturi coborîta din legendă.

Nimeni dintre cei de față n-a bănuit însemnătatea clipei, nimeni nu și-a dat seama atunci nici pe departe că feciorelul cu ochi albaștri și cu trup parcă tras prin inel avea să preia în mîinile sale spada Corvinului mai tîrziu, întru apărarea țărîmului natal.

Noi nu știm cît vor fi stat cei doi Moldoveni în ospete la Ioan Corvin, însă ni-l închipuim pe Ștefan părăsind repede de tot regulile ȣeremoniilor și coborînd la ogrăzi, să pipăie armele bătrînilor oșteni, să le pipăie rănile, și poate să asculte înfricoșate istorii asupra bătăliilor prin care i-a purtat Ioan.

Cea mai înfricoșată bătălie a vieții sale, cu Turcii, a dat-o Ioan Corvin în 1448, pe Cimpia Mierlei, și a ieșit biruit. Dar sabia voivodului trebuia să se ridice, iar, spre răzbunare cumplită ! Un an după ce a cucerit Constantinopolul și i-a zis Stambul, adică la anii de durere 1453, Mahomed al II-lea a pornit hotărît, cu oști 150 000, înții să stropșească cetatea Belgrad. Bine înțelegînd tilcul acestei furtuni înspăimîntătoare, Ioan i-a luat-o cu oștile înaintea și s-a ascuns în cetate. Și cum au ajuns oștenii lui Mahomed, au văzut că n-au de ce scoate iataganele, nici măcar pentru ce-și ridica gurile tunurilor spre porți și metereze. La cele dintîi strigăte ale lor, cetatea Belgrad a ridicat basma albă.

Cuceritorul Constantinopolului și-a strunit calul.

Și-a făcut vînt prin poartă înăuntru !

Îl urmau ienicerii și călărimile, gata să dea iuruș asupra averilor sirbești, femeilor și copiilor !

Și pe cînd Mahomed trecea cu fală pe ulițe, deșteptatu-s-au trîmbițele celor ascunși !

A urmat măcel neînchipuit !

Cel ce se credea biruitor, abia a scăpat cu zile, în cetatea pomenită, Belgrad, în anii amintiți 1454, spre gloria oștilor crăișorului Ioan !

12

În preajma acestui stejar alb de promoroacă a stat Ștefan, feciorelul pribeag, un timp, și a deprins multe din știința organizării oștilor. Băgase de seamă că puterea

acestui leu, tot în mulțimea cea mare stă... Chiar și traiul și pîinea mulțimii era mai bună, pe întinsele lui domenii, Ioan înțelegînd că trebuie să dea scuteală și păsuire celor ce alcătuiau tăria avînturilor în lupte, înțelegînd că nu trebuie să acopere fîntînile și izvoarele nemuritoare cu lacrimi.

Drumurile de după aceea ale lui Ștefan au rămas problematice, dar el vedea înainte în timp un ochi rău în negură, ochiul ucigașului Petru Aron, acum stăpîn pe Moldova.

Într-o zi, cum mergea, a zărit turnul cel mare de la Tîrgoviște ; și astfel, după ce a cerut bunului și asprului Vlad Țepeș casă și masă ; și după ce le-a primit cu pri-sosință, degeaba n-a stat ; ci, după obiceiul timpului și după învățătura tătîne-su, a început școala călirii. Nu între perne moi ședea, și nu în încăperi, ci afară în zloate și geruri aspre, sau la cămările oștenilor, luînd parte la muștrul zilnic.

Bătrînii oșteni, care mai apucaseră vremea cea mare a lui Mircea, istoriseau despre marșul nemaipomenit care a ținut doi ani, prin țara Dobrogei, prin pădurile fremătătoare și-n vecinătatea orcanului... Aminteau Rovinele, și ascultătorii auzeau parcă răcnete de asalt !

Dar cruciada de la Nicopole, cînd au venit cavaleri tocmai de la Burgundia ?

Așa învăța Ștefan istoria ; și trăgea învățăminte de la acești dascăli bătrîni, care apucaseră vremuri de vitejie și între fulgerele lor se amestecaseră, determinînd cu spada cursul timpului.

Se afla ca într-o înaltă academie, unde învățați bătrîni se arătau mai ales la ceasul cel mare al amurgului, să-și predea învățăceilor știința. Încăperea mirosea nu a flori de cîmp, ci a fum de luminare de seu și sudoare ; și încălțările înțelepților cît și ale învățăceilor răspîndeau și ele miros tare, amintind pielea de cal dubită... În ce privește taxa pe învățatură, era nespus de ușoară și simplă: o bardacă de vin bun pe seară ! Iar pe pereți, armele vechi stăteau mărturii practice, stăteau halebarde, lănci și arbalete, talismane de care nu se putea atinge nici un învățacel fără să se facă de ocară !

În scurt timp, Ștefan a poftit să se ia la întrecere cu cei mai iscusiți trăgători și ochitori cu arbaleta, spre mirarea și încremenirea înțelepților ! Cînd a spus că pofteste una ca asta, învățăceii au rîs de acest pui de moldovean pripășit între ei și despre care se știa vag că e fiu de voivod și rîvnește jîlțul țării de baștină.

Cînd a apucat Ștefan arcul cu vîrtej, și cînd a ochit, și cînd a tras, înțelepții l-au îmbrățișat, mai cerîndu-i o bardacă, în timp ce restul academei, ieșită la cîmp la probă, se uita cu pizmă la feciorul scurt la stat și atît de destoinic la braț !

Dar nu numai în mijlocul acestor înțelepți petrecea Ștefan, căci toate laturile vieții trebuiau binecunoscute, pentru lucrul ce avea să-l înceapă, la coacerea deplină a unui anumit ceas al timpului ! Academia aceea avea înțelepți predători de lecții practice, și la vama domnească din poarta cetății unde se vămuiau străinii și pămîntenii; avea înțelepți învățători la hanurile simple, unde poposeau neguțători tocmai din Genua și Florența.

Aici, după cît se vede, Ștefan deprindea știința geograficească, odată cu ținerea în rînduială a drumurilor celor mari și bătrîne, care veneau tocmai din veacul lui Basarab.

E drept că adesea îl cuprindea boala arzătoare a nostalgiei ; zărea turnurile Sucevii în pojar, și parcă auzea boncăluitul zimbrului, ca un suspin sau ca o picurare ; însă și boala nostalgiei are leac ! Cînd îl cuprindea, ieșea repede la muștrul aspru, în viforul cîmpiilor dunărene ; își strîngea vîrtejul arcului pînă la plesnire ; și săgeata aruncată parcă țintea drept în ochiul ucigașului din negură...

După munca muștrului, adormea ca pămîntul în preajma apelor liniștite, și dormea somn fără visuri ! Se trezea rîzînd și însetat de viață !

Așa își apăra el și sănătatea trupului și a sufletului, să fie tare în ziua cînd va porni la izbitura decisivă !

În ce privește vederile lui cu Domnul Vlad, erau scurte și rare, căci asprul și dreptul gospodar n-avea cînd întinde taifasuri ! Din timp în timp îl poftea și-i vorbea despre Moldova, împărtășindu-i știri aduse de neguțători și iscoade trimise anume.

O ură neagră întuneca obrazul voivodului tîrgoviștean, cînd grăia despre ticălosul Petru Aron ! Nici nu-i venea a crede că într-adevăr se închinase Turcului... Ce silă și rușine ! Astfel de capete, care se pleacă fără să încerce să înfrunte vînturile, sînt demne de pus în par, să fie stupite de trecători o mie de ani în șir !

Iar buclilor, care poftesc să stea pe pernă moale, cînd țara geme în osîndă, li se cuvine întîi să fie mîngîiate cu ciomagul, apoi înfipite în țeapă, fără judecată !

13

Intr-adevăr, în vremea asta Moldova crîșca și răbda cum nu mai răbdase din partea nici unui nelegiuit ! Rînduielile puse de Bogdan, în domnia lui scurtă ca suspinul, s-au prăbușit ; încît sărmana țară era arie de măceluri între taberile de boieri adverse ; și credem că vorba „peștele cel mare înghite pe cel mic“ tot atunci a luat naștere ! Peștele cel mare din înțeleptul cuvînt era tagma privilegiaților ; și după ce au înghițit ogoarele cele mărunte ale oamenilor necăjiți și buni, au prins să strice și hotarele boierilor mai mici, înghițindu-le stăpînirile și lor, așa încît peste toți și toate umbra freamătul cel mare al nemulțumirii. Și-n stăpînirile mănăstirești se amesteca laba voivodului întunecos ucigaș de frate, încît și egumenii crîșcau în bărbi și se ascundeau peste noapte în altare, de frică să nu vină să-i gîtuie oamenii întunecosului !

Toți cei ce nu iubeau furtul, jaful și aventura, toți cei ce nu făceau parte din tabăra Ucigașului se pribegeau peste munți, la Bistrița, iar pămîntenii stăteau ingenuncheați sub șuvoaiele vremii, cu îndărătnicia pietrei și spinului ! Ulițele neguțătorilor din Suceava, din Baia, din

Iași, din Bacău și Roman erau de mult pustii ; încît pasul străjerilor răsuna sinistru, ca-n cetățile pe vecie adormite.

Și oare se mai putea grăi despre hanuri și despre popasul de seară al carelor cu mărfuri ? Hanurile erau locuri doar ale crimei, și creștea iarba părăsirii sub umbra arborilor bătrîni, plantați pe vremea lui Dragoș voivod... Dacă un copac se prăvălea de trăsnet, de-a latul drumului, așa rămînea, căci drumurile mari nu mai erau de trebuință nimănui ; toți cei ce aveau de mers de la un tîrg la altul sau de la un sat la altul, foloseau drumurile ascunse, prin lunci și păduri, pe urmele căpriorilor și zimbrilor.

O boală mai cumplită ca ciurma și o cumpănă mai cumplită ca roirea înspăimîntătoare a lăcustelor bîntuia pămîntul Țării Moldovei, odată cu înscăunarea lui Petru Ucigașul ! Oamenii Țării Moldovei, cu de toate erau deprinși ; și cu răpirea ogorului ; și cu darea dijmelor ; și cu birurile la vremea creșterii pe răboj ; erau deprinși și cu năvala deasă și succesivă de oști ; și cu lucrul greu la cetăți ; și cu paza lor ; și cu cositul fînului domnesc ; și cu căratul lui ; erau deprinși și cu judecăți nedrepte ; însă oamenii Țării Moldovei nu erau deprinși cu plecarea capului de bunăvoie și nici de nevoie ; căci zicala „capul plecat sabia nu-l taie“ nu poporului aparține, după cum o dovedesc luptele dinainte și de mai tîrziu !

Oamenii Țării Moldovei s-au cutremurat de ticăloșia Ucigașului, cînd au aflat că vor avea de plătit tribut sultanilor ! Una ca asta Moldova n-o putea răbda, întîi pen-

tru mîndria și neîncovoierea legendară, pe urmă pentru suma colosală care însemna gîtuire adevărată !

Vestea a cutremurat și pămînteni, și neguțători, și meșteșugari, și deopotrivă s-au cutremurat boierașii ; căci Aron Petru deopotrivă avea să-i tundă ! Fesul Turcului s-a arătat prima dată la Suceava atunci ; și tot atunci s-a instaurat și temeneaua, semn al căderii mîndriei în pulberea odinioară generatoare numai de stejari.

14

Că Moldova nu putea suferi jignirea, s-a dovedit repede de tot ! În numele scuturării jugului, s-a ridicat un pămîntean simplu, cu nume neînfricat. Îl chema sau i se spunea Leul ; cînd a dat Leul strigare, cetele au înșfăcat uneltele și parii ! N-a fost răzmerița Leului numai spulberare de fulgi, sau vînturare de pleavă ; ci s-au adăugat armelor simple de lemn și armele de fier ale meseriașilor, și scuturile și halebardele boierașilor ; și cînd întîiul puhoi de foc a zburat pe zare, ochiul Ucigașului s-a holbat de spaimă. Au ars atunci curți și cetăți de-ale privilegaților, și s-au dat focului catastifele dărilor ; și s-au legănat în crengi mulți dintre stropșitorii sărmanilor ! Petru Aron spumega, în timp ce răscoala Leului bîntuia spre Pocuția de la Suceava-n sus.

Ștafete sucevene au alergat la șleahțicii Poloniei, vestindu-i că se apropie Leul ; și să ia măsuri, domnii șleahțici, căci pe unde trece coama de foc a Leului, pă-

mîntenii fug de pe moşii şi se alătură furtunii de primenire !

Şleahticii au prins să ia măsuri, însă şi ei şi-au dat seama că nu se pot păzi cîrduşurile de iepuri... Focul a cuprins şi brazda Pocuţiei ; şi a bîntuit şi dincolo de ea, încît era vai şi amar de cei ce stăteau pe pernele moi !

Răzmeriţa Leului învederează două adevăruri, că puterea mulţimilor nu s-a lăsat supusă de bunăvoie umilinţei tributului ; şi că şederea Ucigaşului la Moldova era mai scurtă ca şederea cioarei în par.

Dealtfel, după ce a repezit ştafeta la Poloni, Petru Aron a primit cuvenita dojană, repezită prin alte ştafete înapoi :

— Ce fel de stăpîn era, că nu putea ţine în frîu mulţimile ? Dacă ştia domnii Poleci că e om de paie, nu-l sprijineau cu spadele, nici la uciderea lui Bogdan, nici la aburcarea în jîlţul Muşatinilor !

Aşa să ştie Petru Aron ; şi altădată să pună şaua mai zdravăn pe poporul Moldovei, cal binecunoscut ca nărăvaş !

Petru Aron a înghiţit în sec, repezind răspuns dulceag, că pînă la moarte va da domnilor suzerani poloni *consilium et auxilium* ; şi că răzmeriţe nu se vor mai întîmpla...

— Altfel te stropşim ! au repezit suzeranii răspuns.

Destul că Leul a fost şi biruit şi prins ; iar coama lui, care a trecut ca flacăra prin întunericul veacului, s-a alinat poate sub toporul gîdelui.

Însă Ucigașul n-avea să aibă zilișoare bune, nici după aceea și nici în vecii vecilor ; căci tot mai des i se aducea știre că nepotul său Ștefan trăiește și se află la Tîrgoviște...

Deseori, întunecatul vărsător de sînge rămînea cu îmbucătura în gît cînd iscoadele, trimise anume în cetatea țepilor, îi spuneau la întoarcere că Ștefan a crescut mare, că e desăvîrșit oștean ; și că ocrotitorul său, Vlad, îl ține ca pe copilul său...

— Cu ce scop ? întreba Întunecosul, dar răspunsul aveau să i-l dea vremurile.

A aflat repede că pămînteni și boierași fug în Sud, la brazda Țării Românești, și se alcătuiesc în tabără !

A aflat că fugarii și muștru fac, ca-n pregătirea furturilor cu spada ! Știrile de acest soi erau tot mai dese ; și Întunecosul se uita tot mai strîmb la aleșii săi ; iar aleșii îi răspundeau mai lingușitor ; cu vorbe și mai pompoase de închinăciune, parcă spre a-și ascunde niște planuri... Lăudau virtuți inexistente în firea Ucigașului și pe care el însuși știa că nu le are ! Îi lăudau pînă și calul ; și pînă și cîinele de vînătoare ; ca spre a intra în grațiile cailor și cîinilor ; într-un cuvînt, practica față de omorîtorul fratelui ceea ce în toate vremurile se chema slugărnicie, care din veac sună hodorogit, ca un poloboc spart... Îi sărutau mîna stropită de sînge frățesc ; dar nici Întunecosul nu era prost ; știa bine că la o adică toți îi întorc spatele, toți fug la dușmanul său, jurîndu-i *consilium et auxilium*... Așa că pîinea lui numai dulce nu era ;

iar despre somn putea spune că era noapte numai de fulgere brăzdată.

Afla că deseori pămînteni străini, de dincolo de brazda Sudului, urcă la satelē Moldovei și tăinuiesc cu supușii săi ! Ce tăinuiau, era limpede ca lumina : Ștefan, nepoțelul, își pregătea izbitura de întoarcere... Degeaba trimitea Petru-Aron oști repezi de pedeapsă și de stricare a taberelor, căci mărul primejdiei se cocea neconținut ; și trebuia să-i pice drept în moalele capului !

15

Șapte ani trecuseră de la pribegirea feciorelului, și acum, în primăvara 1457, după ce s-a alinat spulberul alb al iernii definitiv, și pe cînd ogoarele se zbiceau, la brazda Sudului s-a zvîrcolit alt spulber, ridicat de sub copitele cailor.

Înfruntarea dintre unchi și nepot a fost pe cît de scurtă, pe atît de înspăimîntătoare ; malurile Siretului la Doljești s-au încruntat ; s-au spurcat cu sîngele și cu balele vînzătorilor ; și s-au sfințit cu sîngele eroilor lui Ștefan.

Lîngă ajutorul de oaste dat de Vlad Țepeș s-au aliniat repede pîlcurile țării, pămîntenii și boierașii năpăstuiți ; și așa cu acel număr de oameni șase mii, Ștefan a măsurat puterea unchiului.

I-a întins capcană, amăgindu-l cînd într-o parte a cîmpului de luptă, cînd în alta, dar Ucigașul scăpa ca

prin urechile acului, înconjurat de cetele de credință. La urmă, văzînd că puterea săbiilor scade, Ucigașul a dat ceea ce de-atunci se cheamă „bir cu fugiții“, apucînd spre munți, dar ca nălucile îl urmăreau armii feciorelului ! Și-l urmărea toată Țara Moldovei, cîtă nu fugise la adăpost, ca pe-un ticălos ce era ; și numai cu puțini oameni a apucat spre Miazănoapte, să plîngă la porțile suzeranilor.

! Așa începea acea epocă nouă în istoria noastră, luminoasă și plină de eroism ; și parcă și firea își da partea ei cu toate florile primăverii !

Într-adevăr, fumegările pămîntului păreau uriașe altare antice, sub seninul cerului ca lacrima, și unghiurile de cocoare evoluau încet, năzuind către Suceava pe deasupra armiiilor biruitoare. Bubuia arama clopotelor Moldovei, pe tot întinsul, și la porțile satelor ieșeau pămînteni cu plîne și sare.

Ștefan era nespus de tînăr încă, dar înfățișarea și statura vădeau că trecuse prin aspră selecție și că se dovedise vrednic să poarte spada răspunderilor. Moldova ieșea la marginea drumurilor și-i zîmbea, prin ochii fetelor, prin binecuvîntarea mamelor și prin lacrimile ochilor bătrîni.

Tot ce era viu în Moldova, spre Suceava mărșuia, la soborul obștesc de elecțiune, după cum vesteau pristavii feciorelului ! O, de cînd nu se mai ținuse acel sobor obștesc ! De cînd ? Tocmai de la anii de demult, una mie și patru sute...

Ștefan a observat totul dintr-o ochire, și nu și-a putut stăpîni deplin sabia cînd a zărit boieri de-ai Ucigașului amestecați în pîlcuri. S-a stăpînit, căci nu voia și nu era bine să pună sînge la temelia domniei ! Dacă ar fi fost numai privilegiații, s-ar fi putut socoti pierdut, ca iedul între haitele de lupi și ca hulubul între ulii ! Dar dintr-o ochire Ștefan a văzut cum se înghesuie mulțimile cele mari ; plăieși cu plete albe și în îmbrăcăminte albă ca neaua iernii abia topite ; flăcăi cu căciuli împodobite cu pană smulsă de la vulturii vînători ai cerului ; neguțătorii, meșteșugarii, boierașii...

După ce feciorelul a întrebat spre numărul mare dacă-l vor sau nu să le fie Domn, glasurile au bubuit strașnic și ca un vînt a trecut peste Cîmpia Direptății. Bubuiau la crenelurile cetății săcălușurile și bombardele ; iar în vale, cîntau clopotele Mitropoliei, pe șapte glasuri. Înfloriseră mălinii și liliicii ; și toată firea înverzise și înfrunzise. Cerul părea un blid de cristal, încă umed de ploile abia contenite ale desprimăvărării. Pe sub blidul gigantic și translucid vîsleau berzele și unghiurile cocoarelor.

Așa arăta ziua aceea de Florii 1457 ; iar feciorelul, după ce a lăsat numărul mare să petreacă în preajma zidurilor, a intrat în cetate și a sărutat drept în frunte bourul de pe pînza moale a flamurei Moldovei. A și lăcrămat ; dar și-a șters ochii repede ; și s-a întors zîmbind spre cei ce-l urmau așteptînd pedepse sau miluiri, după vrednicia și purtarea fiecăruia între valurile evenimentelor vremii.

I-a văzut pe unii boieri mari tremurînd, pe alții plîngînd de bucurie : dar i-a privit pe toți deopotrivă de binevoitor, încît pentru toți firea lui și gîndurile și planurile lui erau o taină. Mulți îl vor fi socotit scăzut în virtuți și nedestoinic, însă Ștefan știa bine că ceasul cerea tăcere ; cerea să-i lase pe alții să vorbească.

Veneau boieri mari și ingenuncheau pe rînd ; și-i sărutau poala veșmîntului, jurîndu-i credință ; iar Ștefan îi întărea în stările lor vechi, făgăduindu-le ocrotire și pavază, ca suprem suzeran al lor. Știa bine că întărește în putere mulți farisei, părtași cu ucigașii tătine-su ; dar ceasul începutului cerea cumpăt, căci altfel nu putea înfăptui marea și înțeleapta organizare.

Era asemeni înțeleptului pescar care prinde în pînza slobozită în adînc și broaște, și coromîsle, și pietre, dar și pești de cei buni ; și cînd va trage pînza la mal, va săvîrși în amestec actul selecției.

Pînă atunci, pîn' la tragerea pînzei afară, era vreme înainte !

După ce a întărit privilegiu, a poftit să vadă și alte secțiuni ale piramidei, nu numai vîrfurile ! Deci, a dat poftire boierașilor, primind și de la ei cuvinte de jurămint ; și cînd au venit staroștii neguțătorilor, bărboși și cu documente de la Alexandru, a schimbat cu ei cuvinte de prietenie ; și despre starea negoțului ; și despre prețul lucrurilor ; încît la așa pricepere, staroștii s-au mirat întorcîndu-și bărbile unii spre alții... Iar Ștefan zîmbea, perindîndu-i-se prin față amintiri și ani de la academia liberă țirgovișteană...

Tare au binevoit a se mira toți cei de față, cînd și stărostii meseriașilor au primit poftire ! Se întrebau : de unde și cum de se pricepe acest feciorel la unelte, ca și cînd ar fi fost semănător de mei ? A și oftat feciorelul, arătîndu-le că plugurile Moldovei sînt simple și înapoiate, față de plugurile Țării Românești, importate de la Brașov ! Și pămînturile Moldovei erau în urmă, căci anii tulburi lăsaseră pădurile să năvălească ! Țara va avea nevoie de pluguri europene, cu brăzdare puternice, să pătrundă țelina pînă-n măduvă, să zvîrlă la cer spic cit vrabia !

Meseriași au zîmbit, și-și frecau mîinile, de bucurie, dîndu-și seama că vor avea de lucru, că vor putea să mlădieze în voie fierul și arama.

Erau de față și croitori ; și ciubotari ; și armurieri ; și fauri de clopote ; toți se bucurau deschis în fața acestui fecior care încă nu-și schimbase veșmintele de drum și sta sprijinit în arbaletă...

În mare cinste i-a ținut cîteva clipe pe meșterii făurari de bani, care i se tînguiau că de-atîta timp tiparele lor cu bour nu mai simțiseră arsura metalului topit.

Și așa, rînd pe rînd, unul cîte unul sau în cete, păraseau încăperea, și-l păraseau pe voivod tot sprijinit în arbaletă, deși se însera, afară și în cetate.

S-a purces apoi la alegerea Sfatului Moldovei. Și a fost ales în Sfat mitropolitul Teoctist ; și Duma ; și Stanciul ; și Vlaicul ; și Toma Chindie ; și Petre Ponici ; și Albul ; și Pitic ; și Isaiia Neamțul ; și Hodcu ; și Buhtea ; și

Juga ; și Pașcu ; și Sbira ; și Toader ; fiecare cu rostul său.

Apoi, dînd slobod Sfatului, l-a oprit numai pe Manoilogofăt, împreună grăind despre starea cancelariilor și caligrafiilor. Se aflau scriitori pricepuți de slavonie ? Dar în latinie se pricepea vreunul ? Căci trebuiau întemeiate legături cu țările vecine și cu Europa, cu rigi și crai, cu neguțători și cu tot felul de învățați !

Rîdea inima lui Manoil, ascultîndu-l pe acest preaînțelept tînăr... Tînăr era și el, încît grăiau de la o inimă tînără la alta ; în timp ce ferestruicile se întuneceau și umbrele se ghemuiau în colțurile încăperii ; parcă înviau sau coborau din zugrăveli și picturi umbrele voivozilor și domnițelor.

Dar Ștefan avea griji grele care cereau dezlegări rezezi ! Care era starea oștirii Moldovei, pavăza faptelor și viitorului ?

16

Bucuria ceasului era deplin justificată, căci odată cu stropsirea Întunecosului la Doljești, Țara Moldovei va lepăda jugul tributului apăsător aproape pentru toți deopotrivă ; și mai ales țărănimea se va îndrepta din vremelnica încovoiere, cum se îndreaptă ramurile codrului după ce vîntul primăverii scutură zăpada. Au răsufolat toți oamenii, trudituri fie cu plugul, fie cu acul, fie cu ciocanul, fie cu gîndirea ; și toți visau ani lungi de pace.

Cînd au văzut că Domnul înconjoară cu ziduri noi cetatea Sucevii ; și săpătorii sapă șanț mai adînc ; și că a chemat alți meșteri să aducă apă în cetate prin conductele de olane tocmai de la Iazul Ipoteștilor — s-a crezut că tînărul domnișor vrea să se pună pe trai, să-și scoată pîrleala anilor de pribegie.

O, înșelătoarelor aparențe ! Toți privitorii vremii au trebuit să înțeleagă numaidecît tîlcul primenirilor și să audă înainte în timp armele zăngănind !

Înainte de a trece la marile isprăvi gospodărești, tînărul Domn a purces la întocmirea oștilor, și pe Cîmpia Direptății și între ziduri muștrul aspru nu mai avea alin !

Odinioară, în anii de liniște relativă, Moldova putea ridica la semnul focului abia cîteva mii de oameni, mulțimea cea mare a pămîntenilor fiind rar întrebuințată pe cîmpiile isprăvilor. Însă, înainte de a purcede la selecția virtuților, Ștefan a hotărît, sfătuindu-se cu aleșii săi, împărțirea gospodărească a Țării Moldovei ; și au împărțit Țara Moldovei în ținuturi, după cum mărturisesc amintirile rămase ; Suceava, ținînd de cetatea Sucevii și de pîrcălabul ei ; ținutul Neamțului, ținînd de cetatea și pîrcălabul ei ; ținutul Romanului, ținînd de cetatea și pîrcălabul ei ; ținutul Cîmpulungului ; ținutul Herței ; ținutul Hîrlăului ; ținutul Cîrligătura, toate cu pîrcălabii lor, ținutul Hotinului, cu pîrcălabul său ; ținutul Bălților, cu pîrcălabul său ; ținutul Orheiului, cu pîrcălabul său ; ținutul Soroca, cu pîrcălabul său ; ținutul Lăpușnei sau Chișinăului, cu pîrcălabul său ; ținutul Tighinei sau Benderului, cel mai mare ținut dintre Prut și Nistru.

Și a mai hotărît Domnul Ștefan Voivod și alte ținuturi, întărind peste ele pîrcălabi.

După ce s-au hotărît ținuturile, și după ce pîrcălabii au bătut deasupra porților de cetăți peceti cu bour, s-a purces la sus-amintita selecție a vrednicilor. Așa au fost aleși *curtenii*, dintre fiii boierașilor ; și ei fiind împărțiți în *viteji*, oamenii cei mai de credință ; și *voinici*, paznici ai cetăților. Privilegiaților li s-a hotărît să nu uite că sînt datori să vină cu cetele de prin sate, dacă, ferească cerul, furtunile vor începe ! Cea mai tare putere de sprijin rămînea însă tot țara, cu numărul !

Grija deosebită au avut Domnul și pîrcălabii săi, la întocmirea *călărimilor*. Astfel *călărimea ușoară*, înarmată cu arc, lance, spadă și scut, trebuia să aibă mișcări iuți ca ale vîntului, și la cercetare, și la har ; iar la urmărirea vrăjmașului trebuia să aibă sprinteneală și rînduială ! *Călărimea grea*, alcătuită din feciori de boierași și din viteji, era înarmată cu arbalete, cu spade, sulite și scuturi și era îmbrăcată în za.

Uneltele breslașilor din ținuturile Moldovei au stat din mișcare, cînd s-a văzut că noul și tînărul voivod aduce artilerie, și nu puțini breslași și neguțători au simțit fiori reci la inimă, cînd au fost poștiți să-și trimită feciorii să deprindă lupta de apărare a zidurilor, și să deprindă de la vrednicii și pietroșii hauptmani nemți taina cea nouă și înfricoșată a mînuirii tunurilor.

S-a trecut îndată la împărțirea pe „sectoare“ a zidurilor și turnurilor, fiecare om și breaslă să știe unde să sară

dacă va fi să sune cornul cel rău vestitor. Toți, deopotrivă, oricine ar fi fost, erau sculați în zori, încă pe inima goală, la muștru ; și așa, înainte de a-și deschide atelierele sau casele de negoț, pîrgarii Moldovei se supuneau mișcărilor înviorătoare.

În genere, meseriașul stă ghemuit pe scaunul său, iar neguțătorul stă din veac în umbra încăperilor de negoț ; și odată cu scoaterea lor să respire fără voie aer curat, s-au trezit și murmure, și se întîmplau încontrări prin sladnițele sau berăriile tîrgurilor, unde meseriașii și neguțătorii intrau să bea bere rece, după ce li se scotea untul la muștru. Însă cîrtirile erau de scurtă durată, căci încet-încet toți își dădeau seama că Ștefan vrea parcă să-i oblige să fie toți tineri ca el, încorporînd vigoare din mișcare, aer și lumină.

Se putea vedea în tîrg la Suceava armeni oacheși și pîntecoși, de mult iertați de toate vînturile zburdăciunii tinereții, dar înșfăcînd dimineata armele de muștru, arcuri și arbalete, spade și scuturi, și alergînd la ziduri, fiecare la locul său, închipuind lupte de apărare... E drept că fetele și soațele lor rîdeau de ei cînd îi vedeau împiedicîndu-se în lănci, dar timpul avea să dovedească bunătatea și înțelepciunea rostului pregătirii. Ba, ceva din rost și bunătate simțiseră încă de la început, cînd n-au mai fost nevoiți să se scotocească în pungi să-și dea partea de bir pentru tribut.

Această bunătate a viitorului o simțea toată Țara Moldovei, dar în același timp își da seama că trebuie să se

pregătească bine și neconținut de răfuială ! Așa se lămu-
rește bucuria și acceptarea cu largă inimă a tuturor mă-
surilor domnești, vestite prin pristavi.

În ce privește muștrul pămîntenilor, e destul să ne
aducem aminte că toată viața lor era muștru, începînd
cu mînuirea coaselor și sfîrșind cu vînătoarea de fiare
cînd se luau la trîntă cu ursul ! Tot pămînteanul își avea
deasupra patului, în cui, armele sale, arcul și cucura ! În
ce privește lăncile, în vreme de pace moldovencele sco-
toceau cu ele tăciunii din vatră, întindeau pe ele rufe la
uscat, însă, cînd venea vestea sculării la arme, lăncile
moldovenești deveneau unelte înfricoșătoare. Arcul și
arbaleta, praștia și lancea, măciuca și toporul, sabia și
coasa — iată armele vremii, dominate de trăsnete de tu-
nurilor. Cămășile de zale ale călărimilor, coifurile, hale-
bardele, toate trebuiau să fie din vreme pregătite, pentru
un ceas încă de nimeni știut.

După aceste statorniciri, Ștefan a poftit în poruncă
pîrcălabii și le-a cuvîntat numaidecît să porceadă la re-
pararea și întărirea cetăților, în primul rînd cele de la
întrările în Moldova, unde în curînd se vor reîntocmi
vămile stricate de furtuni și pe unde vor începe să dea
carele neguțătorilor buluc !

Bătrînii și pățiții pîrcălabi l-au privit și au zîmbit cu
drag feciorelului pornit pe treabă. La rîndul său, Ștefan
le-a zîmbit deschis, ca într-o înțelegere tacită, că adică pe
înțelepții și vitejii pîrcălabi îi ține la inimă sa în primul
rînd, și se bizuie pe nestrămutata lor credință. Și deci,
îndată ce s-au întors la pîrcălabii, toți au purces la înde-
plinirea înțeleptelor și marilor porunci.

Au strigat adunarea satelor, la posadă ! Și s-au strîns pămîntenii ; și unii cărau piatră din munte ; alții pietriș din vadul rîurilor ; zidarii cîrpeau spărturile ; săpătorii curățau șanțurile de gunoaie și buruiene ; alții aduceau care cu pari ascuțiți la ambele capete și-i băteau în adîncul șanțurilor, jur-împrejurul zidurilor, pentru ca și așa, la nevoie, șanțurile să fie de netrecut, ci cu pieptul în pari să pice, și năvălitorii și caii lor !

Cum se istovea lucrul de cîrpire a zidurilor, crenelurilor și turnurilor, se rînduiau străjile, fiecare sat și om din sat venind la vreme și la rînd să ia lancea și să urce la crenel, să scruteze tuspătru zările, gata oricînd să ridice cornul de rea vestire.

În timp ce străjile stăteau la crenel, pîrcălabii nu erau puși pe ședere, și aproape că nu aveau cînd își muia muștățile și nici cînd își răsfrînge cușma cu bold în limpezi-me-a vinului de Cotnar... De mult nu mai băteau ciocanele în atelierele cetăților ! Pieriseră armurierii vechi și ruginiseră uneltele războiului. Halebarde, și securi, și buzdu-gane se vedeau prin colțurile atelierelor, neridicate de cine știe cînd... Iată însă că și aici trebuia să se facă regulă, și în acest scop meșterii armurieri aveau căutare ca buruiana de leac... Buni erau și robii țigani, și pri-cepuți erau, însă veacul nou al lui Ștefan cel Mare îi depășise, și stăteau la o parte, cu ucenicii, privind cu oare-care pismă, dar cu mirare deplină spre meșterii cei noi, aduși de la Brașov și Liov, odată cu noile și cumplitele arme cu explozie.

Artileria era arma veacului nou, și Domnul o socotea drept armă a sa, și numai la îndemîna sa, încît mereu chema pîrcălabii să-și dea seama asupra tunurilor. Cînd pîrcălabii au urcat tunurile în turnuri, și au slobozit primele ghiulele asupra unui vrăjmaș deocamdată imaginar, s-au speriat strașnic, și străjile, și pîrgarii, și satele din preajmă, și s-a înțeles atunci că puterea nouă înseamnă amurgul cetăților. Însemna totodată și căsăpirea vrăjmașului de la distanță, și începutul de amurgire a metodelor de luptă vechi, cînd oamenii se bizuiau pe forța trupească ! Vor amurgi încet-încet celebrele turniruri, și îngrozitoarele lupte corp la corp, cu ruperi cu dinții și sugrumări...

Dar noutatea asta pătrundea în Moldova odată cu tot alaiul de noutăți și scorniri din Europa întreagă și din adîncul fabulos al Orientului.

Drumul noutăților l-au deschis marile tratate de comerț și genialului strateg și gospodar Ștefan cel Mare îi datorează istoria noastră smulgerea din pîclele izolării.

17

Pînă-n vecii-vecilor ființa omenească va tresări la apariția noutăților și le va rîvni ca pe niște primeniri trupești și morale. Tresărirea asta învederează tinerețe și sete de viață nestinsă. Totdeauna, viitorul a fost al celor ce s-au aprins în fața noutăților și le-au îmbrățișat, dîndu-le intrare în inima lor și-n viața practică ! Restul, cei nepăsă-

tori, izolații și încremeniții, au fost totdeauna considerați, pe drept cuvînt, trepte putrede și colbăite.

Moldova parului afumat la capăt, Moldova împlăciului și grapei de spini avea să fie copleșită ca de lumina soarelui de tot ce frămînta marea aceluia timp !

Să nu se creadă că nu ajungeau la Țara Moldovei știri tocmai din brazda de Miazăzi a Continentului, tocmai din Anglittera, Burgundia, Spania și Portugalia ! De mult, încă din veacul anterior, oamenii tineri ai Spaniei și Portugaliei se avîntau în largul necunoscutului mărilor, scriind pe flamurile de la catarguri : „*Navigare necesse est, vivere non est necesse*“ — adică să navigăm, căci altfel viața nu are rost ! Brăzdarele navelor depășiseră limitele geografiei de pînă atunci, răsturnaseră concepțiile unor oameni ai Antichității, care susțineau că lumea a fost creată în șase sau șapte zile... An de an apăreau insule noi, peninsule, colțuri de continente, oameni de alte culori și cu alte obiceiuri, și odată cu aceste noutăți apăreau alte plante și animale, iar vămile Europei erau potopite de bunuri aduse. În conștiința omenirii se deschidea un ochi nou și mirat nespus, se lărgea în conștiința omenirii noțiunea depărtării și se făcea mai multă și tot mai multă lumină, cu cît brăzdarele flotelor despicau apele mai depărtate. Se ajunsese de mult la ploile Ecuatorului și oamenii din Spania și Portugalia gustau mirodeniile picante, și aduseseră de mult mare parte din tot ce pînă atunci nu existase.

Fenomenul a fost determinat de pricini multiple. Turcii gîtuiseră căile de comerț răsăritene, și marii neguțători di-

buiiau alte drumuri, de ocolire, spre a ajunge la averile fabuloase din Răsăritul îndepărtat. Dacă la începutul drumurilor pe mări spre necunoscut armatorii prindeau echipajele cu forța spre a le trimite în larg, acum cheiurile porturilor portugheze și spaniole erau tixite de mii de oameni gata de aventură, făcându-și loc cu spada pînă la punțile corăbiilor...

Nu s-ar putea spune că Moldova fusese străină de navigație, căci navele ei cu bour ieșiseră de mult pe Marea Neagră și ajunseseră și-n Mediterană, însă lucrul se părăsise, și Ștefan cel Mare trebuia și avea să-l reînceapă, și ca un reflux al mării frământări maritime contemporane. Dar și acest lucru avea să fie determinat de rînduiala în tratatele și căile de comerț.

Și astfel, gospodarul cel încă atît de tînăr, abia la un an încheiat după urcarea în jîlt, a chemat în sobor Sfatul Țării Moldovei, ca țintă de dezbatere avînd starea drumurilor comerciale. S-au rînduit, deci, după rang și stare, și poftit-a Ștefan să i se dea seamă ! Lucruri de bucurie n-a aflat. E drept că pîrcălabii tocmiseră bine cetățile, însă drumurile erau ca și inexistente, potopite de troscot și sparte de zăpoare. Se prăbușiseră de-a latul lor arborii bătrîni și nimeni nu-i ridicase. Așa se tînguiau cei ce dădeau seamă și Ștefan s-a încruntat, arătînd că nu-i plac bocetele ! Trebuiește fapte bune și de îndată îndeplinite ! Să se ia măsuri repezi, ca fiecare ținut pe unde trec vechile drumuri să cheme pămîntenii la treabă ! Să desfunde șanțurile, să aducă pietriș din vaduri, să întărească

drumurile ! Iar din distanță în distanță să se dărîme hanurile aflate în ruină, să se dureze altele ! Să se planteze arbori, dar mai ales pomi roditori, pe amîndouă părțile drumurilor, pentru umbră și frumusețe, și pădurici, spre a le ocroti de viscole... Să se statornicească de îndată paza drumurilor, să știe tîlharii că în țara lui Ștefan Vodă nu le merge ! Poștele să aibă totdeauna cai de schimb, deosebit de iuți și buni, atît pentru călători în trecere cît și pentru nevoile țării ! Și nu cumva să-l ispitească pe careva ochiul șarpelui, să împiedice intrarea în țară a străinilor care au îndreptarea de trecere, *salv-conductul* semnat cu pecetea mării sale... Și dacă va fi prins vreun slujbaș, oricine ar fi el, că ia de la neguțătorul străin cît de cît peste taxa și vama poruncită, va cunoaște tăierea mîinii și chiar a capului, căci Țara Moldovei nu are nevoie să i se scoată coadă în lume !

S-au foit în jîlturi boierii Sfatului înțelegînd încă o dată că nu-i de glumă cu domnișorul... Dar l-au privit cu dragoste pîrcălabii, și înainte de a se întoarce pe la cetăți i s-au plecat și l-au încredințat, nu de răsufatul *consilium et auxilium*, ci de toată dragostea inimilor lor !

Și, deci, iar s-a dat sfoară în țară, și s-a văzut ceea ce de mult nu se mai văzuse : drumul cel mare din brazda Polonului cobora prin Cernăuți și Siret și ajungea la poarta Sucevei ; și de-acolo se despărțea în două, unul apucînd prin Hîrlău și Tîrgul Frumos, spre Iași, spre Lăpușna și Nistru, iar al doilea curgea spre Roman, Bacău și Adjud, și după ce trecea prin Tîrgul Putnei, Rîmnîcul

Sărat și Buzău, curgea mai departe prin Țara Românească, prin cetatea Dîmboviței, spre Dunăre și Dîrstor; și străbătînd Dobrogea ajungea la turnurile sclipitoare ale Bizanțului... Iar drumul ajuns de la Suceava la Iași, în două se despărțea acolo, unul mergînd spre Răsărit, după cum s-a mai spus, al doilea apuca spre Sud, prin Vaslui, Bîrlad și Tecuci, și trecînd fluviul Dunării, ajungea la Isaccea și Babadag, întîlnind lacurile și Marea... Toate drumurile acestea vechi erau pe cursurile rîurilor.

Putem spune cu mîna pe inimă că hîrlețele Moldovei acopereau înapoierea veacurilor anterioare.

18

Este poate nefolositor să întărim și noi prin cuvîntul nostru tilcul acelor fapte ! Ilieș-logofăt a scris în ziua de 13 martie 1458, în Suceava, întîiul mare document trimis Brașovenilor, și sună așa glasul voivodului dictînd :

„...Am dat această carte a noastră prietenilor noștri, tuturor Brașovenilor, și tuturor neguțătorilor, și întregii țări a Bîrsei, tuturor oamenilor și tuturor neguțătorilor... ca să aibă de la noi același așezămînt și același drept, pe care l-au avut de la uncheșul nostru, voivodul Alexandru...”

Hotăra cartea domnească toate așezămintele, astfel : toți să vină la Moldova cu încredere și voie bună ; să nu plătească decît 4 groși de povară, ca odinioară. Și liberi să fie neguțătorii să umble cu marfa lor prin toată Țara

Moldovei ; prin cetăți, târguri și iarmaroace ; pînza s-o vîndă cu cotul, iar postavurile cu bucata. Vama cea mare o vor plăti numai la cetatea Sucevii, și numai acolo, chiar dacă „ar merge dincolo de Mare...” Și la întoarcere spre Brașov, așijderea, vor plăti vamă numai la Suceava, și volnici sînt neguțătorii să cumpere boi și vaci, și orice le va fi pe plac și la îndemînă...

Se părea că simțul de bun gospodar îl va coplesi, nelăsînd celelalte virtuți dezvoltării, dar de mirare erau puterile creatoare ale acestui om ! Își amintea de mărturisirile tătîne-su, despre organizarea Moldovei, și parcă ceasul acela de demult învia dintre frunzele căzute o dată cu amurgul care pusese pojar pe turnuri ! Și parcă auzea ca azi mugetul zimbrului !

Abia aștepta să sfîrșească lucrul închegărilor, ca apoi să se gîndească și la sine ! Deocamdată trebuia să se poată spune, cu toată gura, că fiecare era la locul său, privilegiații la locul lor, robii la locul lor ! Dar lucrul acesta avea complicații multiple, căci îndată ce mulțumea birnicii, mîrîiau privilegiații ; mai ales ei, pîntece nesătule pururi...

Unii mai căutau cu ochii spre Pocuția, la castelul unuia Buciațchi, unde sta Petru Aron Ucigașul, și în taină îl doreau și-l așteptau... De cîte ori își aducea aminte că are cu Petru Aron o răfuială, Ștefan se întuneca, dar amîna mereu clipa !

Se îndeletnicea acum cu durarea corăbiilor de negoț și cu muștrul oștilor în același timp, și deseori se trezea privind lung și zîmbind spre cîte-o fată bălaie, căci era în plină amiază a tinereții, și pașii lui sunau nu știu cum

parcă a pustiit prin încăperile de piatră. Ștefan se înfrîngea, amînînd și clipa nunții cu vreo domniță, pînă-și va spăla sufletul, pedepsindu-l pe ucigașul tătine-su ! De fapt, firea lui dreaptă îi da ghes să lase la o parte răfuielele lui și să pună mereu numai binele Moldovei înainte ! Deci, întrucît tratatul de comerț cu liovenii privea progresul țării, trebuia să-l încheie neîntîrziat, totuși sta și se gîndea... Oare n-ar fi bine să se repeadă întîi spre Pocuția ca fulgerul, să afle riga Cazimir și sleahiticii domniei sale că nu om de paie conduce Țara Moldovei ? Se putea folosi chiar clipa de față, căci greimea oștilor Poloniei se aflau tocmai pe Baltica, dînd război Teutonilor ; așa încît la ceasul acela nici oștile, nici riga nu erau acasă ! De altfel, repezindu-se spre Pocuția, atingea două ținte dintr-o dată ; întîi îi învăța minte pe cei ce-l țîn la ei pe ucigaș, și în al doilea rînd, marșul fulgerător ar fi fost primul și cel mai nimerit moment al călirii oștilor !

19

Deci, după ce a cumpănit bine cu pîrcălabii săi cei mai de taină, a poruncit să se dea strigare la arme, într-o noapte, pe nepregătite ; și dintr-o dată arma clopotelor a prins a cînta chemarea ; și după ce căpeteniile și-au zvîrlit apă rece între ochi, să se dezmeticească, au sărit la arme, și a sărit la arme călărimea ușoară...

Ștefan a auzit glasuri de porunci date prea tare, și arme zăngănind prea tare, și nu i-a plăcut, ci a coborît

în curți și a dojenit căpeteniile, amintindu-le că nu la Vavilon se află !

— Să fie tăcere ! Totul să se petreacă în tăcere, căci strigă și răcnesc numai cei ce-și pierd firea !

După aspra lecție asupra cumpătului, a ascultat o clipă cum sună arama în văzduhul nopții, și a sărit pe cal, dînd semn din sabie spre Camenița... Galopa în fruntea călărimilor ușoare, și cu toate că fulguia și vîntul ascuțit tăia răsufletele, galopa înainte, și din negură parcă-l privea ochiul holbat al Ucigașului.

Au ajuns la dealuri grele, la ape repezi ; a înfrînt șovăiala oamenilor, stînd totdeauna în frunte, ca exemplu, iar cînd ajungeau la ape mari, înghețate pe margini, marșul fulgerător continua... Să-l ferească cerul pe cel ce murmura sau șovăia ! Vedeă privilegiați bătrîni, care de mult nu mai simțiseră rosătura spinării cailor între buci, îi vedeă strîmbîndu-se de usturime, dar nimeni nu putea descăleca, pentru nimic, pîn' la popasul ce-l va hotări Domnul... Și popasul trebuia să fie abia după asaltul Cameniței !

Cu dragoste se uitau la Ștefan oamenii tineri din călărimă ușoară, căci în sfîrșit îi scosese la treabă după atîta ședere între ziduri... Dacă unii flămînzeau, ori le era sete, nu găseau cuvînt bun din partea lui Ștefan, dacă erau văzuți molfăind ori bînd ! Grija unică a tuturor trebuia să fie grija de cai, căci ei nu știu cere nici apă, nici mîncare ! Deci, au descălecat de cîteva ori, sub streășină de codru ori de vaduri, și stăteau oștenii și se hodineau

doar cît ronțăiau caii ! Porunca de înaintare o primeau pe neașteptate, și vai de cel ce dormea, căci părăsit rămînea dormind ! Galopau prin sate adormite, și nimeni nu da glas, ci treceau în tăcere și-n tropote.

Asaltul asupra Cameniței a fost într-adevăr ca fulgerul, însă Petru Aron n-a putut fi luat de grumaz !

Ștefan a întors calul spre Sud.

Amîndouă țințele și le ajunsese : băgase spaimă în domnii Lehie și muștrul oștilor continua, unele pîlcuri simulînd apropierea vrăjmașului. Cercetarea, harțul și atacul se săvîrșeau din poștă în poștă, și voivodul da cuvînte de laudă celor vrednici și vorbe grele celor nu destul de iuți... Cînd se apropia destul de vrăjmașul imaginar, cavaleria ușoară se pedestrea, și începea lucrul cu armele ! Și venea îndată cavaleria grea, și ataca vrăjmașul imaginar în flancuri, și așa de la un timp Ștefan surîdea tot mai mulțumit...

Și iar a cîntat arama la Suceava, vestind întoarcerea călărimilor.

20

Atacul asupra Cameniței a zguduit adînc inima domnului rigă Cazimir, încă în cortul de pe Baltica unde se afla ! Înțelegînd că la Țara Moldovei a apus vremea domnilor de paie, a trimis lui Ștefan cel Mare cuvînt, să fie prieteni ! Să primească Ștefan suzeranitatea domnului

rigă, și așa Petru Aron va fi fugărit din hotarele domnului rigă, să se ducă să roadă pită amară unde pofteste !

Ștefan cel Mare a suris vag. Toate erau bune, însă cînd cugeta că va trebui să îngenuncheze în fața suzeranului, simțea cum îi bate inima la grumaz ! Înțelegea, pentru binele Moldovei și după obiceiul veacului, să devină vasalul domnului rigă, dar amar va fi ceasul dacă va trebui să-și plece genunchiul și grumazul ! Așa încît a băut cel dintîi strop amar și l-a înghițit greu. A trimis răspuns că primește și vorbele de pace, și suzeranitatea, însă vremurile nu-l lasă încă să vină să îngenuncheze ! Să facă bine domnul rigă să-l păsuiască !

Petru Aron a părăsit Polonia, dar tot în coasta Moldovei s-a dus, în Țara Românească a Transilvaniei, în castelul domnului Sebastian ! A aflat Ștefan și de asta ; și s-a stăpînit, știind că ceasul stropșirii vine de bună seamă !

Pînă una-alta, avea de îndeplinit etapa a doua a marilor lui fapte de gospodar — tractatul de comerț cu țara Lehie ; acest lucru l-a învăluit total, socotind că încheierea tîrgurilor între țări e mai bună decît amestecul cumplit al săbiilor !

Căci Ștefan cel Mare nu era un războinic vărsător de sînge nevinovat ; ci apărător al țării sale și războaie de cotropire n-a pornit ! Dacă a atacat primul, a atacat pentru a o lua înainte vremurilor ! Iar dacă n-ar fi fost Ștefan cel Mare nevoit să arunce valorile umane și ma-

teriale în zăpoarele cele înfricoșate, secolul său, prin lumina culturii și abundenței, nu și-ar fi aflat seamăn în istorie !

21

În 1460, iulie 3, scrie către neguțătorii din Lemberg, prin mîna lui Ștefan-logofăt, că să poștească cu mărfuri și vor da vamă puțină și cinstită, căci burgării din Liov „ne-au rugat să ușurăm vămile“. Vor da liovenii la descărcarea mărfurilor la Suceava : pentru postav 3 groși de grivnă ; pentru pînza nemțească, lituană și catifea ; pentru postav ; pentru nădragi ; pentru stofe de lînă, ce se cheamă „hars“ ; pentru cuțite, coase și seceri ; pentru talere de plumb, cuțite de plumb, brîie ferecate cu plumb ; pentru tăvi ; pentru șofrane ; pentru șepci ; pentru fiare de plug ; pentru săbii și paloșe ; — pentru toate, vor plăti 3 groși de grivnă, la vama din Siret... Iar cînd vor cumpăra din Suceava mărfuri de peste mare ; mătase turcească ce se cheamă „camhă“ ; tămîie ; vin elinesc ; scorțișoară și piper ; vor plăti 3 groși de grivnă. Și așa, s-a rînduit vama pentru fiecare lucru în parte, cu locurile unde trebuiau plătite, la aducere și întoarcere.

Și au prins a da buluc neguțătorii, și cei din Brașov aduceau mărfuri în samare, pe cai ușurei de munte, urmînd drumul prin Prejmer — Tîrgul Secuiesc — Tîrgul Trotușului — Adjud — Bacău — Roman — Suceava...

Iar carele Liovenilor, acoperite cu mari coviltire, au prins și ele a coborî către Suceava și spre alte cetăți și târguri ale Moldovei. Se scurgeau mărfurile Europei spre Orient, și Moldova era aria unde se întâlnea mătasea tocmai din China, cu postavul din Germania.

O grijă mare a avut Ștefan în privința cumpărării argintului, căci avea nevoie de el pentru ferecăturile icoanelor și pentru orice alte lucrări de preț.

A îngăduit liovenilor să aibă casa lor în Suceava, unde să se rînduiască socotelile.

Drumurile Moldovei și-au stîrnit pulberea sub picioarele vitelor și sub roți ; iar în târgurile readuse la viață, ca prin farmec, se auzeau graiuri felurite și se vedea îmbrăcămintă felurită, din multe părți ale Europei și Orientului.

În sfîrșit, Moldova se punea în rînd cu civilizația timpului !

Și adus-a Ștefan Vodă meșteri bânari, să topească metale și să bată bani buni, cu bour pe-o parte și cu înfățișarea sa pe alta ! Și bănăria se afla chiar între zidurile cetății, în preajma ochiului neadormit al Domnului.

22

Hotărît, la Țara Moldovei viața vremurilor de odinioară amurgea fără putință de întoarcere ! Cei bătrîni și cu un picior în groapă oftau după anii de demult, cînd

Cîmpulungul și Siretul erau niște sățișoare, înconjurate de ploi bătrîni tocmai de pe vremea trecerii celei rezezi a Cumanilor, și pe cînd vitele din satul Sfîntul Ilie pășteau iarbă pe ulicioarele din Suceava... Pe-atunci cu totul altfel era, toate păreau pentru bătrîni calde ca amintirile. Pe-atunci, în tinerețea bătrînilor, oamenii nu alergau după deșertăciunile gătelii, ca azi, în zilele lui Ștefan ! Și-și aminteau bătrîni cum, mai de mult, lua omul găina subsuoară, și se ducea și o da de-a dreptul pe-un bulgăre de sare, sau pe cîteva lumînări, de sărbătorile mari, căci altfel știau oamenii să se gospodărească singuri, luminîndu-și casele cu seul vitelor îmbibat în petică...

Toate lucrurile și le făceau singuri ; fîși scobeau linguri, ascuțeau fierul în custură și cuțit, iar pentru socotelile mai grele purtau sub brîu răbojul... Totul curgea în liniște și tihnă mai de mult, însă acum, odată cu venirea acestui Ștefănuță a lui Bogdan, toate prindeau a fi anapoda... Domnițele din tîrguri parcă au prins aripi la tălpi, așa aleargă după camha turcească, după mătasea adusă din Răsărit, de pe cealaltă față a lumii, după catifeaua moale ca mușchiul codrilor, și mai cu seamă după poadoabe ! Ar fi în stare să-și scoată și ochii pentru o pietricică rară, adusă de neguțători de la schelele Răsăritului, și ar umbla desculțe prin sticlă toată viața, numai să poată încălța o singură dată papuci de catifea, după moda Apusului Europei...

Coconii nu mai pot de fală, purtînd junghere orientale, iar în ce privește mîncărurile, sarmalele celebre ale

Moldovei nu mai au nici ele căutarea de demult, ca și borșurile făcute cu măcriș ! Piperul și scorțișoara, care valorează aur greu, au dat alt gust bucatelor, și cine nu se dă în vînt după un bob de piper adus tocmai de la mările calde !

A ! fiindcă veni vorba de mările calde, trebuie să spunem că bătrînii sînt de-a dreptul zăpăciți ! Cum adică, mări calde ? Doar pămîntul e neted ca o masă și mări sînt numai atîtea cîte le știu din străbunici ! Și iată că odată cu piperul, șofranul, cuișoarele și scorțișoara, neguțătorii aduc și niște vorbe ciudate, că pămîntul ar fi rotund și s-ar învîrți ca un bob de urmuz în haos ! Dacă e așa, cum rămîne cu legea credinței, cu cele șapte zile ale Facerii ? Vai, și iar vai, lume ! De ce acest voivod tînăr a dat slobod să se strice obiceiurile, credințele și legile ? Oare nu cumva, din pricina ideilor noi, se stîr-nește vînt tot mai mare dinspre taberele Turcului ? Nu cumva va veni cavaleria de pedeapsă a Apocalipsului, tocmai spre a stropși generația tînără și necredincioasă ? Cum îndrăznesc corăbierii Europei să spună că dacă por-nești dintr-un punct de la Răsărit, te poți întoarce la același punct, venind de la Apus ? Se poate o mai mare năzdrăvănie ? Și corăbierii lui Ștefan Vodă au adus astfel de bazaconii, căci se întîlnesc cu alți corăbieri și spun prostii de neînchipuit, săpînd la temelia dreptei credințe !

Amar oftau egumenii, simțind că un dinte roade filele cărții-cărților, și turnau la predici, duminica, împotriva

tuturor celor ce vor mai semăna boabele defăimării, aducînd pe pămîntul Moldovei astfel de vești. Pînă și pămîntenii, atît de supuși odinioară, se iau după brașoave, se dau în vînt după pălării cu pană, după chimire de piele cu flori, după ciubote și laibăre... Cu ură se uitau privilegiații la fiarele de plug aduse de la Liov, căci dacă plugurile celor noi vor năvăli așa, atelierele lor dintre zidurile curților depășite fi-vor. Vrînd-nevrînd, ca să nu le-o ia înainte pămîntenii slobozi și dijmașii, privilegiații se vedeau nevoiți să se dea și ei la brazdă, cumpărînd uneltele puternice...

În ce privește tîrgurile, „nebunia“ veacului era la culme, căci ulițe întregi de case se clădeau parcă peste noapte și se deschideau tot mereu prăvălii, sladnițe sau berării și ateliere, iar acolo unde ieri cosea cojoace Ianoș Ungureanul, azi vezi o prăvălie în lege, cu cojoace înflore frumos, sau o casă de schimb, unde stă asupra monezilor străine Agop-cămătarul sau Saghizian-zaraful, veniți tocmai din muntele Caucaz... Agențiile de comerț ridicau flamură necunoscută în văzduhul unde pînă atunci doar vulturii Moldovei planau.

Pe ulițele Sucevei mai ales, treceau la preumblare oșteni în cămași de zale și cu arme noi-nouțe, iar pe dealurile cetății se auzeau întruna bufnituri, la muștrul balisticei.

Noutatea balistică era strîns legată de venirea hauptmanilor nemți, pietroși și bărboși, și se auzeau de la o poștă cînd se preumblă, după zornăitul pintenilor...

Intr-adevăr, Moldova patriarhală murea, și nimic nu putea nici ocoli, nici amîna amurgirea ei sub noutăți ! Înainte-mergători în toate erau oamenii tineri, care primeau a rîde deschis de obiceiurile bătrînești, de apucăturile osîndite încet-încet pieirii definitive... Ca chiorii dădeau buzna oamenii tineri, să vadă măcar de departe exercițiile cu tunurile, iar cît privește navigația, și-ar fi părăsit părinții, casa și masa, numai să se poată avînta în larg pe punțile corăbiilor cu bour... Faptele lui Ștefan atrăgeau ca magnetul tot ce însemna îndrăzneală și risc, tot ce era vînjos și tînăr, tot ce era de necrezut... Așa trebuie să se explice rapiditatea de fulger a războaielor sale prime, căci oștile erau tinere, muștruluite și conduse de-un om tînăr.

Așa se explică și succesul expedițiilor ei de pedeapsă în ținutul Secuilor !

23

Cum a aflat că Ucigașul stă la pîndă, în castelul domnului senior Sebastian, Ștefan a pus iar arama să cînte, și de data asta n-a mai auzit larmă și comenzi prea răstite, și n-a mai avut nevoie să amintească nimănui că războaiele se cîștigă mai ales cu cumpătul oștilor...

S-a avîntat în șa, dînd semn din sabie către munți, spre Vest !

Totul s-a petrecut cu iuțeala fulgerului, cavaleria ușoară zburînd înainte la pînda neconținută. Au pătruns

dincolo de munți, ca un vînt repede ! Groază și cutremur s-a auzit, și țipătul copiilor, și vaietul mamelor ! Focul a izbucnit ici-colo, de sub copitele iurușului. Mai apoi Ștefan sta la poarta domnului senior, între hînsarii cavaleriei ușoare, și da glas mare, să știe și să afle pămîntenii și domnii de peste munți, că atît timp cît îl vor oploși la ei pe Ucigaș, mereu va veni și el asupra-le cu sabia...

Ucigașul dirdîia de spaimă, ascuns în temnițele castelului, dar Ștefan, dîndu-și seama că momentul retezării capului n-a venit încă, și-a strîns calul în pîteni și a pornit vîrtej, înapoi spre trecători și Țara Moldovei.

Domnii de peste munți au luat aminte vorbele sale, însă pe o ureche le-au intrat și pe cealaltă le-au ieșit.

Petru Aron a rămas la ei mai departe.

24

Nu era timp de expediții simple, de pedeapsă, căci în Orient și-n Peninsula Balcanică lucrurile se încurcaseră. Riga Ungariei, Matei Corvin, feciorul lui Ion, era tocmai în Bosnia, dînd război cu Mahomed al II-lea. Și Țara Românească tremura în vîntul ce se apropia.

Ștefan și-a dat seama numaidecît că de-o va lua timpul înainte, bine fi-va ; bine fi-va deci dacă va lua înaintea Turcului Licostromo — cetatea Mării ! Ne aflăm în anii de încercare 1462.

Făcînd un cît de scurt tur de orizont în veac, și văzînd starea Europei și Orientului, vom vedea cum pe vremea

aceea în Ungaria și Polonia se desfășurau singeroase sfîșieri între seniori. La fel se întîmpla și-n Spania, Franția și Englitera, țările de la brazda Atlanticului. Venețienii și papii făgăduiau eroilor marea cu sarea, dar nu le dădeau nimic, după cum vom avea durerea de a vedea mai încolo. Și-n vremea asta, Turcul rîvnea să pună laba pe strîmtorile Mării Negre și pe cetățile de comerț ale Crimei; apoi, de pe aceste baze geografice solide, să se repeadă asupra Europei, mai cu putere! Înțelegînd deplin starea clipei, Ștefan s-a gîndit s-o ia Turcului înainte, adică luînd în mîinile sale cetatea Licostromo, punea pavăză dinspre Mare între el și Turc.

Și astfel, tocmai pe cînd domnul Vlad Țepeș era pălit de năvală, s-a repezit și Ștefan spre Licostromo! Credem că greu va fi fost acel ceas al vieții voivodului, căci izbea în bunul său ocrotitor! Însă, Ștefan a știut să pună țara înaintea inimii sale și s-a repezit spre Mare. Sorții n-au fost însă de partea lui. Tunurile din Licostromo au huit strașnic, și au izbit apărătorii cu tot ce au putut asupra cutezătorului, nevoindu-l să facă cale întoarsă, rănit greu la un picior.

Această primă etapă a războiului i-a mărit atenția și l-a învățat multe! S-a pregătit și mai bine, și mai îndelung, trei ani. Și în iarna 1465, ianuarie, a poruncit aburcarea artileriei în care, încărcarea tîmului și pregătirea cavaleriilor pentru o anumită clipă! Între timp, muștrul balisticei și lupta de cucerire a cetăților n-au încetat. Și a pregătit Ștefan atacul al doilea și altfel, prin

arta diplomatică ! Soli poloni au dus scrisori tainice neguțătorilor din Licostromo, iar Ștefan și-a trimis și el emisarii de taină, vestind anumiți oameni din cetate să fie gata.

Expediția, galopul pînă la Licostromo, a durat numai opt zile. Cu toată iarna grea și împotrivirea viscolului, oastea Moldovei a executat o mișcare demnă de cele mai vestite oști ale lumii. Cînd s-a luminat de ziuă, în ziua a noua, apărătorii s-au trezit cu oastea moldovenească sub ziduri. Cetatea a fost repede înconjurată. Iar în aceeași zi, pe la miezul nopții, neguțătorii au deschis în fața oștilor biruitorului o poartă, și așa au pătruns în cetate, prinzîndu-l pe unul din pîrcălabi. Însă împotrivire grozavă au aflat la redevalele interioare și Ștefan a dat poruncă artileriei să tragă... Apoi, a doua zi, 25 ianuarie, Licostromo se preda în mîinile Moldovenilor. Din această bătălie, Ștefan a deprins latura importantă din arta războiului, surprinderea, și va folosi și arma aceasta de cîte ori clipa i-o va dicta.

Acum, Țara Moldovei avea pavăză dinspre Mare, însă stîrnise asupră-i mînia teribilă a domnului rigă Matei Corvin ! Îndată ce a aflat de fapta lui Ștefan, domnul rigă l-a luat pe Petru Aron la sine, cu gînd să-i dea jîlțul Moldovei, după ce Ștefan va fi amestecat cu pulberea ! Și încă una mai era mînia domnului rigă, că adică de ce primise Ștefan suzeranitatea Poloniei, și nu pe-a lui ?

Unii susținători ai unui patriarhalism stupid, vorbind despre cultura lui Ștefan cel Mare, au trecut sub tăcere adevărul că măria sa era și frunte a învățaților ! Toți acei „înțelepți“ n-au ridicat armele Moldovei din vremea aceea mai sus de ghioagă și îmblăciu, ignorînd total adevărul curat ca lacrima, că însuși voivodul era iscusit și neîntrecut mînuitor de arbaletă, și că celebra halebardă și tunul erau mîndrii ale oștilor ! Ștefan cel Mare era fiul unui timp scaldat de el însuși în lumină ! Moșul său, Alexandru, răsplătea zugrăvirea unor mănăstiri cu danii de sate. Cărturarul Țamblac fusese la conciliul din Florența, și un boier Gheorghe, în Elveția, la arderea lui Jan Hus ! Moldova era străbătută de luminați oameni europeni și orientali ! Pe timpul cui au crescut în preț cancelariile domnești, adevărate și înalte școli de caligrafie, dacă nu tocmai pe timpul lui Ștefan cel Mare ? Avem mărturii că celebrul voivod a lăsat veacurilor patruzeci și șapte de mănăstiri, adevărate academii ale acelor timpuri și cu ramuri diverse : pictura, care a creat fresce de valoare unică, sculptura în lemn, sculptura în marmură și piatră, atelierele de țesut covoare, neîntrecuta artă de a storce culori din plante, arhitectura, care a lăsat monumentale mărturii. Iar în ce privește școala cîntăreșilor de la Putna, trebuie să spunem că o cercetau învățaței din toate țările apropiate, ducînd în patru puncte cardinale faima dascălilor Putneni, a lui Ștefan

cel Mare și Moldovei. Dacă mai ținem seama că la curțile marelui voivod veneau oameni vestiți prin știința lor înaltă, aducând noutățile culturii din cetățile și burgurile Europei, nici într-un caz nu-l putem accepta pe ilustrul priapice al Renașterii, decît la pas cu toate frumusețile timpului. Măria sa era inițiatorul și încurajatorul monumentelor de cultură ! Chiar tatăl său l-a dat pe mîna învățaților, și Ștefan singur s-a instruit, după noaptea înspăimîntătoare de la Reușeni, în anii de pîrbegie la cetăți străine...

Știm că și viitorul său rival, Matei Corvin, avea cultură înaltă, că în jurul său se adunau artiști din toată Europa, că marelui rigă, fiul lui Ioan Hunedoreanul, îi plăceau picturile, muzica și poezii, și același lucru îl afirmăm și în legătură cu Ștefan cel Mare. Amîndoi erau energii din energia timpului și amîndoi au sculat volbura și au mînat-o înainte, ca pe-un orcan. S-au și cunoscut, cîndva, cîndva, în anii mai tineri, și vor fi fost chiar și prieteni ; cînd deschidem istoria la fila acestor mari conducători de oști, mari ziditori și mari ocrotitori ai breslelor, ne cuprinde un regret că evenimentele i-au pus față-n față, ca vrăjmași...

Oastea lui Matei Corvin era vestită prin organizare, arme și vitejie. Călărimea grea și călărimea ușoară și pedestrima se ridicau la patruzeci mii oameni.

În luna noiembrie 1467, Matei Corvin a dat poruncă de invazie a Moldovei. Iată-l trecînd el însuși, pe la Oituz, mînios și hotărît să-l dea pe Ștefan cel Mare nimicului !

Au străbătut drumul prin Brețcu, pînă la apa și tîrgul Trotușului, urmărind să ajungă la drumul de pe valea Siretului spre Suceava; dar prea tîrziu și-a dat Matei Corvin seama că atacul asupra Moldovei fusese început greșit !

Era în pragul iernii, și trebuia să ia cu asalt toate cetățile, pînă la Suceava, riscînd atîtea pierderi de vieți, armament și timp ! Și cum oastea ungară a ajuns la tîrgul Trotuș, s-a pomenit dintr-o dată că Moldovenii așezați în trecători sar și-i stropșesc ! Cu greutate mare au trecut oștile lui Matei Corvin prin primul val al împotrivirii, însă mai departe au aflat drumurile distruse, acoperite de arbori prăbușiți de-a curmezișul; și păduri se prăbușeau asupra invadatorilor, la semnale de corn...

Pîlcurile cavaleriei ușoare moldovene apăreau ca din pămînt, atacau aripile coloanelor, avangărzile și ariergărzile. Cete de pămînteni atacau carele greoaie cu hrană și artilerie. În ziua de 29 noiembrie, Matei Corvin ajunge la tîrgul Romanului, prin Băcău, după istovitoare lupte și pierderi grele, și oștile lui au și prins să murmure văzînd că li s-a sfîrșit hrana, într-o țară cu satele arse și fîntînile otrăvite. Nu se găsea măcar un pai pentru cai.

Ajuns în tîrgul Romanului, Matei Corvin și-a lăsat oastea la hodină, înainte de a porni atacul cel mare, în același timp trimițînd lui Ștefan cuvînt de pace... Ștînd în tîrg la Roman pînă la 7 decembrie, oștenii lui Matei Corvin și-au mîncat tainul ce-l mai aveau, iar Ștefan cel Mare se pregătea în vremea asta mai vîrtos... Și pornin-

du-și Matei Corvin oștile, a ajuns la Baia, în apropierea Sucevii, în plină iarnă grozavă moldovenească. În noaptea a 14-a a lunii decembrie, pe cînd Ungurii făcuseră din carele lor zid de apărare, și dormeau sau petreceau, s-a izbit în ei oastea ușoară a Moldovei ! Bătălia s-a dat la lumina focului, căci îndată s-au aprins și carele și casele, și era vai și-amar, și sclipeau și fulgerau armele, pe sub flăcările vînzolite de viitor... Matei Corvin abia a scăpat cu fuga, în buci cu săgețile moldovenești ! A apucat către dealul de la Mălini, pe valea Suha Mare, spre munți, și-l urmărea, oriîncotro fugea, calaveria ușoară a Moldovei !

Cu acest prilej Ștefan cel Mare a văzut cu ochii lui, în sfîrșit, cum ține la sîn răi și hicleni, care abia așteptau să fie biruit și să se întoarcă Petru Aron !

Dăduse poruncă strașnică vornicului Isaiia să stea în așteptare la vadul apei Moldovei, pînă la semn ; și cînd se va da semnalul, să alerge cu pîlcurile pe valea Rîșca Mare, să iasă înaintea invadatorilor, să le taie fuga... Însă vornicul Isaiia s-a prefăcut că nu aude semnul și n-a alergat la timp cu pîlcurile ! Matei Corvin s-a întors acasă, hăituit și urmărit de cavaleria ușoară. Izbînda lui Ștefan cel Mare fusese deplină, însă și veninul ceasului era neînchipuit de amar !

A răbdat patru ani, pînă la 16 ianuarie 1471. Atunci l-a prins întîi pe Isaiia-vornicul în tîrg la Roman. Pe urmă, pe Negrilă-paharnicul ; și pe Alexa-stolnicul ; și

judecându-i cu cutremur mare, poruncit-a gidelui să-l repeadă cu capetele de butuc. A fulgerat toporul în sus și-n jos, de trei ori. S-au cutremurat de moartea hielenilor privilegiații, dându-și seama că Ștefan cel Mare nu mai ține seama de tagme și că va izbi greu, în privilegiați, îndeosebi. Așa sfârșima primele cetățui, primele cuiburi ale hieleniei și puterii de sine stătătoare, ale celor ce avea *uric cu tot venitul*. Lua în mîna sa tot mai mult din puterea țării, pentru înfruntarea inevitabilă.

Între timp, răzbunase și uciderea tătine-su! Cînd capul lui Petru Aron s-a dat de-a căra, undeva într-un tîrg din apropierea munților, Ștefan cel Mare a închis ochii și a revăzut Suceava de demult cu turnurile înflăcărâte. A auzit zimbrul boncăluind, în anii copilăriei. A oftat spre cele trecute și apuse. S-a avîntat în sa. Și cum galopa în fruntea cavaleriei ușoare, despica negura cu fruntea și parcă despica timpul spre viitor.

26

Istoria omenirii urca spre culmile primelor mari descoperiri geografice, iar în brazda depărtatului Apus, în cetatea Mayența, tipograful Johann Gutenberg desprindea literele din imobilitatea lemnului, deschizînd în fața generațiilor o nemaiauzită răspîndire a cărților! Isprava meșterului Johann avea aceeași însemnătate ca și descoperirea focului, încît vestea isprăvii domniei sale a străbătut burgurile, cetățile și mănăstirile, și de bună seamă

că și la Suceava a ajuns, pe marile drumuri de comerț care veneau tocmai din depărtarea Vestului, străbăteau Țara Românească și se pierdeau peste mări, la schelele Orientului.

Mult se va fi minunat Ștefan cel Mare de veștile cele noi care uimeau timpul ! De bună seamă că va fi poftit să asculte, pentru a mia oară, istorisirile neguțătorilor, călătorilor, pictorilor, arhitecților și medicilor, care aflau la ușa sa numai cuvinte de bun venit !

Se împlineau șase ani de când se însurase. Și coconii avea să aibă în curînd ; și fața lui primea din ce în ce bruma abia văzută a maturității. Simțul de orientare în încurcatele îțe politice i se dezvoltase treptat, devenindu-i a doua natură, încît bine a făcut cînd n-a rupt dintr-o dată jugul Turcului, ci cu deosebită chibzuință. A avea doi dușmani dintr-o dată, însemna pierdere și pieire ; încît, pînă ce s-a răfuit cu Matei, nu și-a îndreptat spre Turc nici halebarda, nici țința arbaletului ! A tăcut cînd a trebuit să trimită tributul statornicit de Petru Aron, dar s-a mîngîiat în sine, știind că și ziua răfuelii e aproape ! Întîi trebuia să încerce să înglobeze Țara Românească între prietenele Moldovei, în frontul împotriva cutropitorului, și lucrul era nespus de greu !

În anii 1470, februarie, a poruncit iar aramei să cînte, și și-a încălărat iar hînsarii cavaleriei ușoare, și într-un galop uimitor de repede a ajuns la Brăila, arzînd-o. Drept răspuns, Radu cel Frumos al Țării Românești s-a jeluît Turcului ; și îndată și în același an, pe la jumătatea lunii

august, Turcul avea să trimită Tătarilor poruncă de năvală. Bătălia s-a dat la Lipiști, și în afară de luarea înapoi a prăzilor și robilor, oastea Moldovei l-a prins pe însuși fiul lui Han-tătar.

Însă, în mintea Domnului prindeau de mult a se zări zorii unor rînduieli noi cu totul... Privilegiații poate n-au văzut bine ce însemna tăierea netrebnicilor în tîrg la Roman, și nu aveau de unde să știe că o dată cu scurtarea de cap a lui Isaiia, voivodul își proclama începutul independenței față de puterile interne. Prin atacurile de vîfor asupra Țării Românești, Ștefan cel Mare nu urmărea stricarea țării vecine. Înainte de pornirea vîforului asupra Sudului, porneau către ținutul Brăilei, Rîmnicului și Buzăului emisarii Sucevii, cu scrisori, ca să afle tot omul că Moldova n-are nimic de împărțit cu sora ei Țara Românească ! Ci că minia lui Ștefan Vodă e îndreptată numai asupra lui Radu cel Frumos, vîndutul Turcului ! Tot omul din Țara Românească să stea la locul său, în liniște, și bine ar fi dacă tot omul Țării Românești s-ar ridica la arme, să-l fugărească pe cel ce și-a plecat grumazul !

Scrisorile din Suceava învederau că Ștefan al Moldovei vine ca eliberator, dar nu numai la atît i se mărgineau acțiunile ! Scrisori cu verb de flacără plecau spre cetățile de peste munte, poftindu-le să înceteze cu exportul grîului în Țara Românească, pentru că pîinea nu ajunge la masa pămîntenilor, ci în gropnițele Turcului, întărindu-i proviziile de război !

Pe-atunci cetatea de scaun a Țării Românești nu mai era Tîrgoviștea, ci Bucureștiul, abia răsărit în istorie, la 1459. Bălți și pîlcuri de pădure se aflau pînă-n inima așezării, iar pe apa Dîmboviței, pe amîndouă malurile, se aflau mori și hanuri. Eleșteie și iazuri se întindeau pînă departe, pornind chiar din marginile cetății.

27

Simțind Radu cel Frumos că vin dinspre Moldova timpuri strîmte, a purces și el la înfruntare. Sprijinul și-l avea în iataganul Turcului și-n banderile ohabnicilor. Țara cea mare își întorsese fața de la dînsul ! Și a strigat Radu cel Frumos în poruncă, zidari și meșteșugari anume, trimițîndu-i de îndată la brazda Moldovei, să ridice valuri de pămînt și cetăți, ca să poată rezista timpurilor strîmte ! Și s-au dus în grabă arhitecții și zidarii ; și s-a adunat pămîntenimea din brazda Moldovei, la legiuitul lucru de cetăți. Iar stratigii Țării Românești au ales locul potrivit, pe apa Siretului, la vadul lui Roșca. Întîi au ochit bine, să vadă dacă Siretul poate fi pavăză viitoareii cetăți, adică dacă e destul de lat și de învolburat, încît să nu-l poată trece nici cavaleria ușoară a Moldovei, nici cea grea, și nici oastea mare... Au ochit și au chibzuit, și însuși Radu cel Frumos părăsea adesea cetatea sălciilor de pe Dîmbovița și urca la brazda de sus. Șirurile de care aduceau necontenit var și pietriș ; și bolovani ; și stînci masive ; și meșterii ziditori măsurau necontenit alte

stînci masive, și cu ajutorul scripturilor le tot suprapuneau, legîndu-le cu mortar.

Sta Radu cel Frumos adese, sus pe schele, și se uita dincolo de brazda vecinului. Poate că adesea îi era rușine că trebuie să se apere de un consîngean. Cert este însă că frica îl trezea foarte des din somn. Scrisorile lui Ștefan către tot omul Țării Românești prindeau sămînță mai-cu seamă între cei mulți ; și la o adică, lucrul acesta nu era deloc bun !

Din cînd în cînd, pîndarii din margini urcau în arbori și, iscodind Țara Moldovei, deslușeau freamăt mare de oameni la cîteva bătaî de arbaletă. Zăreau freamătul abia o dată cu seara. Peste zi nu se vedea țipenie... Cetatea Radului ajunsese de mult la creneluri și se ridicau încet și turnurile de apărare...

— Să poștească vecinul Ștefan ! se sumețea Radu.

Avea să i se întîmple însă un lucru neașteptat și nemai-pomenit ! Siretul încingea cetatea ca un briu de volbură. Conductele de olane pătrundeau în încăperi aducînd apă rece și proaspătă, de-ajuns pentru un asediu de ani o mie... Rîdeau spre Țara Moldovei meșterii pietrari și arhitecții, și mai ales ohabnicii din partea locului se bucurau nespus ; căci după ce au o asemenea cetate, Ștefan cel Mare nu va mai îndrăzni să-i tulbure !

Însă o vorbă înțeleaptă spunea și pe atunci că „nu-i bine să lauzi borșul înainte de a prinde peștele“... Ceea ce vedeau pîndarii peste brazdă era pregătirea contraloviturii ! Noaptea, la o depărtare destul de mare, Moldo-

venii săpau într-o liniște profundă o albie, să abată cursul Siretului... Însuși Ștefan înfipsese cel dintâi hîrlețul, după ce hotărîse printr-un semn din braț, spre Vest, matca nouă... Lucrau hînsarii cavaleriei ușoare, dăscălărați și transformați în pionieri ! Corturile bivuacului se aflau departe, după dealuri, și zilele acelui iulie 1417 dogoreau cumplit, însă hînsarii săvîrșeau muștrul înviorării, apoi furau cite-un pui de somn, să fie proaspeți pentru muncă. Ștafete coborau de la Suceava aducînd voivodului scrisori, și el le citea repede și da poruncile de cuviință.

Într-o zi a primit cererea suzeranului Cazimir, să-i dea călăreți o mie, să-i însoțească fiul la Boemia, unde fusese proclamat rigă ; însă Ștefan a răspuns că iertat să fie, însă oameni nu poate da, căci oamenii Moldovei sînt prinși toți la lucrul cu hîrlețul, pentru abaterea Siretului ! Iar în ce-l privește pe coconul său, e prea crud încă, spre a putea fi trimis în fruntea celor o mie călăreți ! Și da și alte răspunsuri, scurte și tăioase, stînd în corturile bivuacului, ori în mijlocul hînsarilor la lucrul de noapte !

S-a înfruntat Ștefan și a simțit un ghimpe în inimă, cînd Sohodolski, solul suzeranului, i-a amintit printre altele că ar fi vremea să vină să depună, în fața rigăi Cazimir, jurămîntul de vasal ! Însă Ștefan a biruit clipa și a răspuns cu vorbe înțelepte că va veni cînd i-o vor îngădui vremurile... Oare nu vede bine riga Cazimir că Ștefan n-are cînd se îndeletnici cu mărunțișuri, de-i cere una ca

asta ? A oftat Ștefan, stînd singur pe-un dîmb, sub spuza etelelor de vară. Siretul lucea, curgînd în liniște, iar mai încolo abia se auzea larma lucrului de abatere.

Curînd, planul domnului Ștefan de modificare și supunere a naturii avea să ia sfîrșit, cu ținta atinsă ! Cu cît se îngîmfau mai tare strategii și arhitecții lui Radu cel Frumos, apa Siretului scădea în fața cetății lor, scădea văzînd cu ochii, încît din zi în zi sălbătăciunile apelor abia mai aveau loc să înoate... E drept că și seceta ardea ; totuși, niciodată Siretul nu scăzuse așa, chiar la arșite și mai mari ! Peste scurt timp, în locul brîului de volbură se afla o gropană goală, în ale cărei adîncuri se zbăteau peștii rămași pe mîlurile fierbinți... S-au îngălbenit de spaimă și stratigii și arhitecții, aflînd că riul a fost oprit, sus, departe, și îndreptat spre Vest ! Acum, cetatea lor părea un stîrv de monstru, expus total loviturilor moldovene.

Și, într-adevăr, într-o dimineată s-a zguduit pămîntul dinspre Nord. Se vedea pulberea învolburîndu-se. Hînsarii cavaleriei ușoare moldovenești veneau în iuruș ca de furtună. Au oprit, și cînd s-au avîntat iar, au trecut ca nălucile peste albia secată ! Însuși domnul Ștefan călărea în fruntea lor, descoperit și cu spada în mînă. Cetatea a căzut în mîinile Moldovenilor. Spaima fugarilor s-a împrăștiat repede și a ajuns la București. Radu cel Frumos s-a cutremurat. Voia să-și trimită la adăpost doamna și pe Voichița, copila sa. Era prin noiembrie 1473 și se scuturaseră de mult frunzele. Radu cel Frumos și-a chemat oastea, mare de 64 mii oameni, la ultima înfruntare.

Numai cu 12 mii, Ștefan l-a surprins la Cursul Apei, într-o noapte. Curînd, rămășițele oștirii lui Radu fugeau spre cetatea de scaun. Ștefan nu s-a mulțumit cu izbînda de la Cursul Apei ; ci, îndată a sărit iar pe cal, făcînd semn din spadă, spre București. Vîrtejul călărimilor a durat două zile, străbătînd distanța de 140 km. Apoi, lupta cea decisivă s-a dat la cucerirea Bucureștiului. Flamurile cu bouri au filfiit curînd pe ulițele încă stropite de sîngele bătăliei. Vîndutul fugise la Turc, lăsîndu-și pradă biruitorului avuțiile, soața și pe copila sa. Carele de povară au încărcat averile ; și doamna și copila au fost așezate în rădvan și împreună cu oastea Moldovei au pornit către Suceava, Ștefan lăsînd în cetate la București, și în toate celelalte cetăți ale biruitului, pîrcălabi și flamuri cu bour pe toate turnurile.

Il așezase domn pe Basarab Laiotă, prieten al Moldovei și Vrajmaș Turcului.

Așa s-a petrecut înfruntarea ultimă cu vîndutul și ruptura definitivă cu Osmanlăii ; însă Ștefan știa bine că abia de-atunci înainte vin cumpenele.

28

Se afla la Vaslui, cînd a venit în ambasadă tocmai din Persia, Isac-Beg. Stăpînul său, șahul Asan-Huzun, îi trimitea cuvînt bun și scrisoare, și-l întrebă dacă vrea să-i

fie aliat împotriva Turcilor, căci el, Asan-Huzun, îi va lovi din Asia, iar domnul Moldovei să-i izbească din față.

Ca un strigăt eră cuvîntul șahului ! Cerea voivodului Ștefan să sară să-l ajute ! Să stîrnească la luptă și alți crai ! Toate țările Europei să le stîrnească, spre a șterge de pe fața pămîntului haitele jafului !

Ștefan a făgăduit că se va gîndi și va face cum e mai bine.

Solul lui Asan-Huzun avea să pornească iar, la drum lung, către Buda, avînd de coborît de-acolo către cetatea Adriaticei, Veneția ; ~~Ștefan~~ de-acolo avea de bătut altă cale lungă, tocmai la riga Burgunzilor, căci trebuia ca întreg pămîntul să se ridice, mai cu seamă dacă și arhipăstorul din Vatican îi va îndemna și va binevoi să-și înfigă degetele în pungă...

Ștefan voivod a binevoit îndată să coboare la cămara logofeților. Cum a deschis ușa, penele de vultur s-au oprit din scris. S-au ridicat, în frunte cu marele logofăt, și scriitorii de slavonie, și cei de latinie, așteptînd poruncă.

Îndată, pana de vultur a scriitorului de latinie a prins a șuiera ușor, scriind epistola dictată de voivod către capul papistașilor din Roma și către toți rigii și principii Apusului. Apoi, apăsînd pecetea sa dedesubt, Ștefan a înmînat scrisoarea lui Isac-Beg.

„Avem prilej acum să zdrobim Turcii, scria epistola voivodului. Prea cinstit arhipăstor papistaș, binevoiește a trimite cuvînt de alarmă Venețienilor, căci ei doar sînt stăpîinii mărilor : să sară numaidecît, la vestea trîmbiței“...

Și astfel, după ce Isac-Beg și-a văzut de drum, Ștefan voivod și-a făcut ochii roată, să-și caute prieteni. Și în timp ce se negocia cu prietenii, a venit și răspunsul de la papă și de la Venețieni. Și unii și alții se întreceau în laude, asemuindu-l cu stejarul și cu viforul ; însă despre ajutor nici nu pomeneau !

A oftat Ștefan ! Ce era de făcut ? Dacă se bizuia pe alții, ar fi însemnat cădere în ticăloșie !

Afară, în noaptea de toamnă lungă, vijiiuau brazii în vânturi. Se auzeau țipetele stolurilor migratoare. Și vige-lia de-afară a lucrat asupra inimii sale, deșteptându-i vijelia mocnită.

Înainte de a vesti Țării Moldovei hotărîrea, a rînduit pîndari și străji de foc. Cînd prima flacără a țîșnit în apropierea cetății, i-a răspuns alta, de pe dealurile Botoșanilor. Și de-acolo s-au aprins alte și alte focuri, pe alte și alte dealuri, tot înainte spre Prut, și Nistru, dincotro dădeau iuruș trîmbele Tătarilor. Alte străji de foc au pornit în jos, spre Reusenii și Liteni, către Bacău și Crăciuna depărtată.

29

Oastea lui Ștefan, de 40.000, și-a ales cîmp de luptă potrivit la Racova, între dealurile Vasluiului. Pașa Soliman a ridicat spre Moldova număr de oameni înfricoșător, o sută douăzeci mii !

Ștefan și-a potrivit un pîlc de buciumași și trîmbițași după dumbrăvi dese. Și cum s-a izbit pașa Soliman în

Moldoveni, s-a auzit deodată din latură buciumele și trîm-bițele ! Au apucat într-acolo ienicerii și spahiii, tăind nu-ielele cu iataganele, scufundîndu-se în mocirle, sărind cu caii peste trunchiuri gîrbove de sălcii. Și văzînd Ștefan că amăgeala sunetelor a prins, și-a strîns calul în pîteni, pornind la atac vijelios, urmat de floarea hînsarilor. Amar hăcuiau săbiile turcimea cuprinsă de groază !

Apoi, după istovirea zbuciumului, după ce ultimul gea-măt s-a stins, Ștefan cel Mare a poruncit adunarea oștilor. Au venit și urmăritorii pîlcurilor biruite, și răniții încă stropiți de sînge proaspăt. Se întrebau de ce-i adună, oare ?

Ce nouă poruncă de vîforîre îi mai așteaptă ?

Cavaleria ușoară e gata să sară pe cai ; cavaleria grea așijderea !

Se bulucise ca de-un vînt oastea mare ; iar privilegiații zîmbeau în bărbii, gîndind că vor merge încotrova, la pră-dat mîna de lucru.

Dar Ștefan cel Mare sta tăcut în mijlocul careului. Se muncea în sine, avînd de săvîrșit o ruptură în obiceiuri. A glăsuît puternic, mulțumind tuturor și fiecăruia pentru sîngele vărsat. Apoi, a poruncit să iasă la față săvîrșitorii de fapte mari, oricine ar fi ei :

— Dijmași sau supuși cu totul privilegiaților, toți să iasă la față, cu îndrăzneală ! Să iasă la față și oștenii cei simpli, cuceritorii de fapt ai acestei victorii !

Cînd au prins a ieși la față și dijmași, și supuși, s-au auzit privilegiații murmurînd de mirare, văzînd că se dă-rimă în Țara Moldovei rînduiala veche !

Cu mîna sa a început a împărți Ștefan cel Mare moșii și ranguri oamenilor simpli ; și cum le da hrisovul, rîdea de bucurie ! Murmurul privilegiaților a crescut, dar s-a stins cu totul, amintindu-și ei de o tăiere a netrebnicilor... Și așa, la acel praznic, omul cel simplu, săvîrșitorul faptelor mari, a ajuns răzeș sau boieraș, după puterea săbiei !

Cotitura cea mare din viața voivodului și din istoria Moldovei se săvîrșea în tăcere, sub fulguirea înceată. Ziua era pe sfîrșite. Venea un amurg tulbure. Tot omul privilegiat a înțeles atunci că amurgirea tagmelor nevrednice nu se mai poate înlătura. Ștefan cel Mare sărise parcă peste un munte, pe calul său alb ca neaua acelei zile ; sărise peste muntele timpului, din obiceiurile vechi, ca-ntr-o cîmpie însorită, drept în inima pămîntenilor !

Cînd s-a întors, la Suceava și-n toată Moldova cînta arama. Știa însă că abia de-atunci înainte îl aștepta urgia cea mare ! Firea lui încrezătoare în dreptate și cunoașterea adîncă a oamenilor l-au povățuit să nu se lase amețit de laudele ce veneau din toată Europa, buluc !

Cum se aștepta la răzbunare, în anii următori, în 1476, a trimis la Roma și la Veneția pe ambasadorii Petrea și Cataneu, să zguduie inimile înghețate !

— Părinte papă ! striga Petrea, într-un tîrziu, ajuns la Cetatea Vaticanului. Nu de laude are nevoie marele Ștefan voivod ! El vă apără țările cu sabia ; și nu trebuie să-l lăsați singur între vînturile ce vin ! Dați-i bani, să adune oaste multă, căci de oaste are nevoie, nu de vorbe !

De la Roma, Petrea și Cataneu au urcat în cetatea Mării Adriatice, Veneția ; dar și acolo au găsit tot inimi în-

ghețate. Știau Venețienii rosti vorbe subțiri pe vârful limbii, bune pentru amăgirea copiilor și muierilor celor proaste.

— Vai și-amar ! striga Petrea, și striga Cataneu. Dacă nu lăsați vorbele deșarte și nu treceți la arme, domnul nostru Ștefan poate pieri în vînt ; și Turcii au să ajungă pînă aici, să vă răstoarne altarele și tarabele !

O mare neliniște a trecut prin adunarea Venețienilor !

Ei erau stăpîinii mărilor, avînd pînă în Asia cetăți de negoț, și pe toate le apărau folosind brațul semînțiilor străine. Cînd era vorba însă de pregătit flote ori de băgat mîna în pungă, o întorceau pe limba subțire și iscusită a laudelor.

Însă, Petrea și Cataneu nu s-au lăsat cu una, cu două ! Le-o spuneau de la obraz, că așa l-au lăudat și pe albanezul Scanderbeg, făgăduindu-i marea cu sarea, însă pînă la urmă vestitul viteaz a fost lăsat singur în furtuni ! Le-a arătat cum i-au amăgit și pe alții, numai să stea în dreptul piepturilor lor, să le țină scut socotelilor de neguțători ! Ei, Petrea și Cataneu, nu se puteau întoarce la Ștefan voivod cu traista plină de vorbe ! Măria sa avea nevoie de oști !

Un murmur mai des a trecut printre neguțători, întrebîndu-se unii pe alții ce trebuiau să facă. Însă tuturor le-a răspuns *messer Dogele*, arătînd solilor că nu are bani. Astfel auzindu-l, Petrea și Cataneu s-au uitat unul la altul. Apoi s-au întors mîhnîți la Suceava.

În ce-i privește pe Venețieni, au trimis la Ștefan voivod un ambasador subțire foarte la minte, să-l poarte cu vorba,

ca nu cumva să se împace cu Osmanlăii ! Tot pe ambasadorul acela, numit Paul Omenbon, l-au trimis și la Asan-Huzun, în Persia. Mult s-a mîhnit Ștefan, cînd, în loc de aur pentru întocmirea oștilor, i s-a adus o bucată de postav ! Adînc pălit în inimă, l-a rugat pe *messer* Paul să-și ia înapoi postavul și să roage pe neguțătorii venețieni să-și șteargă cu el contoarele și pragurile zarafiilor !

Adînc ofta inima lui Ștefan !

Însă, *messer* ambasador Paul avea pe lîngă măria sa și alt rost. I-a spus după oarecare șovăială, că atunci cînd au fost în solie la Veneția *messer* Petrea și *messer* Cataneu nu le-au ajuns banii de ședere, încît au trebuit să se ospăteze și să doarmă pe socoteala cetății Dogilor. Și rămînînd datori cu 200 lire venețiene, să binevoiască măria sa Ștefan să înapoieze banii, tot în clipa aceea, căci Veneția, are nevoie...

Ștefan voivod a stat o clipă înmărmurit ; apoi s-a uitat așa de crunt, încît *messer* Paul s-a făcut alb și s-a dat trei pași înapoi. Ștefan și-a recăpătat cumpătul. A poruncit să vină vistiernicul, să lepede neguțătorului 200 lire ! După aceea, i-a urât să meargă sănătos cu inima lui înghețată ; și l-a rugat să ducă cuvînt celor ce l-au trimis, că-i pare rău de vorba începută cu ei și că niciodată, nici oamenii lui, nici epistolele lui, nu-i vor mai încurca...

Însă abia și-a sfîrșit cuvîntul. Au prins să se răsune buciumele străjilor. Ștefan s-a repezit la fereastră și a văzut șiragul focurilor în noapte, ca niște urmuzuri alburii pînă departe. A venit căpetenia hînsarilor, arătîndu-i

cu cutremur mare că s-au neliniștit ierburile la Nistru ! Aceeași veste a adus-o altă căpetenie ; iar alta a arătat, înfățișându-se, că s-aprind focurile și dinspre Țara Românească, din Sud !

Ștefan voivod și-a întors fața de la fereastră.

În clipa aceea *messer* Paul Omenbon l-a văzut îmbătrînit. A ieșit repede, să nu-l apuce spulberul în Moldova. Dar oricît de cîine ar fi fost la inimă, *messer* Paul simțea un regret amar că Ștefan voivod rămîne singur în mijlocul vijeliilor ! Și adînc l-a mișcat o clipă mai tîrziu mărînimia moldovenească, pentru că Ștefan, cu toată greutatea ceasului, a poruncit să i se aducă cei mai buni cai ; și pită albă ; și miere multă ; și vin de cel mai bun ; încît *messer* să ajungă la Veneția cu fărîmitura-n barbă...

În timp ce călărea galop spre cetatea Bistriței, *messer* Paul vedea cum se trezesc satele, cum alte focuri se aprind în noapte, în timp ce clopotele bubuiau prevestind furtuna. Foarte repede, drumul spre munți s-a ticsit de care încărcate cu copii, cu moșnegi, cu lucruri apucate în grabă. Bătrîni bărboși coborau clopotele satelor din turnuri, și le slobozeau în fîntîni, pînă la alinare. Turme, vite și cai se amestecau printre carele în mers, și Venețianul a deosebit că spre munți apucă numai cei nevrednici. Bărbați călări, înarmați cu arcuri, cu pari, coase și topoare, se adunau pe tăpșanuri și femeile le potriveau la oblînc traistele cu pită și brînză, merinde în drumul zbuciumului. Nimeni nu bo-

cea, nimeni nu plingea. Toți grăiau încet, cumpătat, ca înainte de a porni la un drum firesc. Făurăriile lucrau de zor. Faurii mișcau foiurile și în cărbunii aprinși se vedeau guri de topoare și virfuri de lănci. Barosuri izbeau fierul, subțindu-l. În mișcările faurilor nu se vedea defel atingerea groazei. Lucrau grăbiți, dar cu tact și stăpânire de sine.

Rădvane boierești treceau spre Cetatea Neamțului și Bistrița. Bătrâni și bărboși boieri răcneau la vizitii să mile. În urmă, robii lor mînau cirezi de vite și turme, sub paza vătăjeilor călări. La o vreme, au ajuns în îngrămădeală pîrgarii cei bătrîni ai Sucevei. Cei tineri se întemeiaseră toți, cu toate breslele, sub steagul lui Ștefan voivod, încît spre munți fugeau numai bătrînii. În care cu roți înalte, sub coviltire, ședeau vechi meșteri cojocari, vechi făurari de clopote și ziditori de mănăstiri.

Înainte de zborșirea vremurilor, Ștefan cel Mare a trimis solie la Buda, cu scrisoare de împăcare. Să uite domnul rigă Mateiaș stropșeala de la Baia, și să-și împreune spadele, în zbuciumul comun, căci așa e frumos să fie, și așa e sănătos ! Și a trimis tot atunci salv-conduct scris în latinește, tuturor neguțătorilor din Transilvania și Țara Ungurului, începînd așa : „*Discretis ac honorabilibus viris iudici ac juratis, et senioribus in Brasovia existentibus, nobis semper honorandis...*”

După rușinea pătită de Soliman Pașa, vestitul sultan Mahomed II s-a arătat pe cal alb din seraiuri ! A făcut semn din iatagan spre Dunăre ! Înfrîngerea de la Racova

trebuia plătită așa fel, încît domnul Moldovei ca un lup să urle ! Aducea Mahomed nenumărate seminții din Asia și din toată peninsula Balcanică. Poruncise Tătarilor să lovească și ei, cînd le va da semn.

În acel iulie 1475, Ștefan a coborît la Dunăre. N-a mai încercat să oprească năvala. A chemat în ajutor stihia, ca Dacii de pe vremea cînd a venit Darius și a cerut pămînt și apă ! Cum bîntuia arșița cumplită, a poruncit oștenilor să dea foc ierburilor și semănăturilor. Și cu cît oastea Moldovei se trăgea spre inima pămîntului, zidul de foc dintre ei și Turci se tot ridica.

Toată zarea, din Răsărit și Asfințit, era fum negru. Focul înainta neîncetat, urca dealurile aprinzîndu-le, cobora văi, năvălea în lungul șesurilor ; iar urca, iar cobora, încît sălbăticiunile din ierburi alergau cu groază, căutînd zările apelor răcoroase. Vîjîiau arzînd codri vechi și păduri tinere. Și stihia focului intra în sate. Oamenii fugeau. Pilcuri de oaste, rînduite anume, turnau în fîntîni otrăvuri — venin de șarpe și zeamă de cucută. Cînd a venit rîndul cetăților, Ștefan a poruncit să se dea foc Iașilor, Bacăului și Romanului. Și tîrgul Băii ardea. Funinginea plutea într-un strat gros înaintea vilvătăilor : se așeza pe fețele asudate, pe arme, în părul vitelor. Toată țara era vilvătaie. Uneori, cînd se aprindeau mari codri de brad, se ridicau noaptea flăcări gigantice, lingînd văzduhul negru ca păcura.

Armii lui Mahomed al II-lea înaintau cu groază printre focuri. Țineau mai cu seamă cursul rîurilor, dar mai

toate riurile erau seci, din pricina secetei înspăimântătoare din acel iulie. Se înnegriseră de funingine oștenii, caii, vitele de povară. Peste sudoarea lipicioasă se prindea un strat gros de șperlă fierbinte. Vitele mugeau de sete. Oamenii slăbiți și ei, căutau cu deznădejde apă. Dar cum se opreau la fântini și beau, cădeau trăsniți de veninul șerpilor. Tot așa piereau bivoli, cămilele și caii ; încît Mahomed scrișnea văzîndu-și pieirea.

Da poruncă oștilor să treacă prin foc, să pună mîna pe Ștefan voivod !

Acum, în cel mai întunecat ceas al greului, avea să se învedereze că puterea lumii se sprijină pe mulțimi, și e nebun cine ar nega acest adevăr etern ! De lucrul acesta era bine încredințat și Ștefan voivod, căci forța lui în armile țărănești și atunci sta !

Cînd au auzit că se bulucesc și Tătarii, dinspre Nistru, pămîntenii au cerut marii căpetenii păsuire, să fugă pe la vetre, să-și ducă familiile la adăpost. Ne închipuim scurtul început de răzmeriță, și ni-l închipuim pe Ștefan stînd crunt în fața acestei realități : cum va face față năvăliților, dacă puterea cea mare îl părăsește ? Privilegiații îl vor fi sfătuit să astupe gura țăranilor cu pumnul și să-i țină mai departe sub steag ! Însă glasurile pămîntenilor creșteau ! Puțin lipsea pînă la aruncarea armelor !

Ștefan a stat și a cugetat adînc : dacă-și arată pumnul spre pămînteni, ei îl vor părăsi pentru totdeauna, și de unde-și va lua putere la încercările viitoare ? Hotărît, nu trebuia să se despartă de țărani ; așa încît i-a învoit la

vetre, pentru cîteva zile, și a rămas în fața puhoiului doar cu 10.000 oșteni, „floarea vitejilor“ cum pe drept îi numește cronica.

A doua putere a stihiei chemată de el în ajutor era muntele cu pădurile. Și astfel, numai cu cei 10.000, s-a tras pe Pîrăul Alb și a făcut acolo întărituri de pămînt și arbori. A potrivit artileria gata de tragere. Cum s-au arătat Turcii, tunurile moldovenești au prins a bate. Ienicerii și spahiii prindeau a da înapoi. Astfel văzînd, Mahomed a smuls steagul din mîna unui oștean și el însuși s-a repezit spre întăritură. Ienicerii și spahiii l-au urmat într-un cumplit iuruș. A început un măcel fără seamăn. Tunarii Moldovei se prăbușeau unul cîte unul, și tot mai mulți vrăjmași săreau înăuntrul întăriturii. Cei 10.000 picau unul după altul. Însă nimeni nu da înapoi. Floarea vitejilor Moldovei sta pe pozițiile poruncite, pînă la ultima săgeată, pînă cînd li se rupeau săbiile, pînă-i copleșea sîngele și moartea.

Departe, în munți, s-auzeau răcnetele, bubuiturile tunurilor, mugetele vitelor. În toate părțile ardea Moldova, neîncetat ardea, ca un rug uriaș, și vîntul ușor al verii purta funinginile, cenușa și duhoarea de carne arsă, în toate laturile zărilor. Iar la Valea Albă, cei 10.000 au pierit pînă la unul, cu un eroism atît de neînfricat, încît însuși Mahomed sultan a făcut semn de laudă spre stirvurile lor.

Ștefan a umblat pribeag și singur. Vorbe din bătrîni spun cum chiar maica mării sale l-ar fi gonit în acel ceas greu de la poarta Cetății Neamțului, sfătuindu-l să meargă numaidecît să adune oști ! Și tot vorbele din bătrîni spun

cum l-a gonit Daniil Sihastrul din ușa chiliei sale ! Oameni de bună-credință l-au văzut în vremea aceea pe Ștefan voivod, în târg la Snyatin, în Polonia, stînd la o masă între căruțași și ospătînd pită sărmană. Fapt este că foarte repede și-a adunat oaste și avea să izbească balaurul Semilunii.

30

Pilcuri mari turcești pătrunseseră în munți. Dădeau de femei și copii. Scoteau jувăturile. Îi legau în cete și-i trimiteau pe calea fără întoarcere a Stambulului. Bătrînilor li se fulgerau capetele.

Cînd au văzut femeile de pe Bistrița că le vine capătul ; că vor fi apucate de păr și zvîrlite în rîndurile robilor ; cînd au văzut că le așteaptă batjocura, au început bocetul și se căinau una pe alta. Cu nouă rînduri de lacrimi plîngeau, în timp ce vrăjmașii urcau neconținut și înconjurau locul, cu iataganele-n dinți și cu jувăturile pregătite.

— Opriți, surorilor ! a strigat deodată una, Lina. Ce-i mai de preț pe lume, robia ori moartea ?

— Moartea ! au răspuns cele mai multe.

— Dacă-i așa, să murim, dar să murim luptînd ! Înșfăcați furcile de tors și leucile de la care !

Să fi văzut după aceea cum împungeau bistrițencele cu furcile, cum mînuiau resteiele și leucile ! Izbeau cu parii în picioarele cailor, încît Turcii se prăbușeau în rîpi, unde-i izbeau alți pari. Însă vrăjmașii erau mulți !

Lina, cu puținele bistrițence rămase vii s-au tot ferit din calea lor, au umblat prin adâncul râpilor și prin hu-geaguri, însă Turcii se tot apropiiau și din toate părțile le ieșeau înainte.

Cum a ajuns pe malul Bistriței, Lina a cunoscut îndată că satul de peste apă e satul ei. Era ars pînă-n pămînt. Oamenii uciși se vedeau pe ulițe și prin ogrăzi. Rîul se învîrteja la picioarele femeilor. Turcii erau tot mai aproape...

— Dacă-i numaidecît de moarte, să ne zvîrlim în apa asta, a părinților noștri ! a spus Lina, cu hotărîre.

Unele dintre ele erau fricoase, temătoare de moarte. S-au sfătuit repede, să se lege unele de altele de părul capului, și așa să se arunce în rîu, ca nici fricoasele să nu pice în batjocură și robie...

Așa au și făcut ; s-au înnodat una de alta, și s-au zvîrlit toate deodată într-o duruitoare.

Le-au acoperit spumele rîului.

31

După ce și-a odihnit oștile, sultanul a poruncit să impresoare cetățile Moldovei. Astfel, a bătut cu tunurile Cetatea Neamțului, după aceea a pornit spre Suceava și a pus foc Tîrgului de Jos, dar s-a oprit într-o lungă impresurare. Pileurile lui de oaste, hămesite de foame, căutau mîncare într-o țară arsă pînă-n pămînt. Și astfel, pe lîngă foamete s-a lăsat asupra oștilor și ciuma.

Mahomed sultan lăsase poruncă să i se trimită tainuri, pe galioane, prin Marea Neagră. A și repezit de la Suceava călăreți, să întrebe la seraiuri de ce nu mai vin tainurile ? Și pe cînd stătea în șanțurile dimprejurul cetății, printre cei morți de ciumă și printre cei ce piereau încet de foame și sete, a primit vestea năprasnică cum că toate galioanele cu tainuri le scufundase furtuna în apele Mării ! Mahomed sultan s-a repezit la aducătorul vestei atît de proaste și i-a retezat grumazul. A poruncit repede despresurarea cetății și fuga spre Dunăre. Și auzindu-l, printre Turci a trecut un murmur de bucurie. Scoteau tunurile din șanțuri, se rînduiau pîlcuri și apucau spre Țara de Jos. Însă tot mai îngrozitor îi secera foamea și arșița, iar ciuma ajunsese la o culme a pierzării. Și Țara Moldovei era așternută cu cenușă. Secaseră apele de-a binelea. Și fîntînile așijderea. Turcii scormoneau prin movile de gunoaie arse, pe sub mormane de scrum, pe sub ruine, căutînd cu desperare hrană. Corbii croncăneau pe deasupra steagurilor plecate. Învîgătorul Constantinopolului se întreba dacă iese din Moldova învîgător sau învins.

Și pe cînd oștile lui nici nu visau la vreun atac, Ștefan cel Mare a ieșit ca din pămînt !

Spune despre aceasta cronicarul Ureche : „....După po-ticala lui Ștefan Vodă ce au pierdut războiul, de sîrg au strîns oaste ce au putut degrabă, și s-au dus după Turci, și i-au ajuns trecînd Dunărea la vreme de masă, și lovindu-i fără veste i-au speriat de au plecat a fugi, lăsînd

pleanul¹ și tot ce au fost prădat. Iară Ștefan Vodă le-au luat pleanul tot, și s-au întors înapoi cu izbîndă“.

Iată, deci, că tot mulțimile de pămînteni l-au ajutat pe Ștefan voivod pînă la urmă ! Din vremea aceea s-au păstrat deosebit de frumoase legende, cum e cea amintită, cu apriga mîndrie a mamei voivodului, și cealaltă, cu Daniil Sihastrul. Noi vom consemna aici încă una, cu feciorii din Vrancea !

Deci, pe cînd umbla Ștefan Vodă pribeag și singur, căutînd oaste, nimerit-a în munți, la o vrednică femeie, una Vrîncioaia. Și văzîndu-l ea pe voivod amărît și părăsit, l-ar fi întrebat :

— Ștefan Vodă, de ce ești trist și de ce geme inima ta ?

— Sînt părăsit și singur, mamă Vrîncioaie ! Țara mi-i arsă și pustiiată ! Oștile mi-au pierit și mi s-au risipit, încît nu mai am putere să alung vrăjmașul...

— Doamne și măria ta ! Șapte feciori am, și ți-i dau cu dragă inimă, să-ți fie de ajutor în greul cumpenii...

Și sfîrșind, Vrîncioaia și-a chemat feciorii, și dîndu-i voivodului în seamă, ar fi spus în adaus :

— Ia-ți-i, măria ta, să alungați vrăjmașii...

— N-am să te uit, mamă Vrîncioaie ! ar fi dat cuvînt Ștefan voivod. Îți voi duce feciorii la isprăvi mari, iar dacă vor pieri în zbucium, amintirea nu li se va șterge în veacul-veacului !

Și s-au dus cei șapte vrînceni ; și s-au adunat cu alți pămînteni ; și scris le-a fost să piară în bătălii, toți șapte...

¹ Pradă.

Și se spune că după stingerea zbuciumului, Ștefan și-a adus aminte de ei și de cuvîntul dat Vrîncioaiei. Pînă azi, munții Vrancei amintesc vitejia de demult.

32

Intr-o noapte de veghe și singurătate, Ștefan cel Mare își tînguia țara și inima. Se uita împrejurul său și se întreba unde era floarea vitejilor Moldovei ! Cădea o ploaie puternică. Luceau fulgere în ferestrele cetății. Zidurile se hurducau ușor cînd țuna. Ștefan tînguia țara arsă și se gîndea cîtă vreme va mai trebui pînă la o reînviere. Însă, cum s-a luminat de ziuă, a văzut împrejurimile spălate de ploaie și colțul biruitor al ierburilor ieșind la soare, parcă spre a dovedi că viața nu piere... Și s-a gîndit Ștefan voivod la neguțătorii mincinoși de la Veneția, și amar i-a dojenit în gîndu-i, căci și din pricina nepăsării lor vitejii îi pieriseră și țara trecuse prin pîrjol !

Cu toate că-și luase pentru totdeauna rămas bun de la mincinoșii zarafi, l-a trimis la ei, totuși, pe bătrînul cărturar Ioan Țamblac, și înainte de a porni, l-a rugat să le-o spună de la obraz, și tot de la obraz să i-o spună și arhi-păstorului papistaș ! Să-i întrebe unde-i falnicul Asan-Huzun, șahul Perșilor ? Din vina cui a pierit ? Oare n-a pierit tocmai pentru că s-a bizuit pe făgăduielile lor goale ?

Să-i tulbure la mesele bogate, și, în somnul lor, fantoma lui Scanderbeg !

Să le arate neguțătorilor și papei că li se apropie și lor capătul ! Ștefan voivod a stat în furtună cît a putut ! Domnii dimprejur, în loc să-i fi sărit în ajutor, au vrut să-i cuprindă țara ! Să spună Venetienilor, să folosească bucata de postav ca năframă pentru șters lacrimile ! Căci în lacrimi vor izbucni, cînd le vor pătrunde ienicerii în casele de negoț !

Ambasada lui Ion Țamblac a ajuns la Veneția în anii 1478, în mai 8. Căpeteniile neguțătorilor s-au adunat repede la Senat. Înainte de a-și începe cuvîntul, Ion Țamblac i-a cercetat pe rînd :

— „*Prea înălțate principe și domn !* a început el, citind epistola lui Ștefan voivod. *Aceste sînt lucrurile pe care le spun cu gura mea, eu, Ion Țamblac, sol și uncheș al domnului Ștefan Voivod, din partea lui Ștefan Voivod. Că toate acestea s-au săvîrșit din partea Turcilor în țara sa, Luminăția voastră trebuie să fi auzit de la mulți. E adevărat însă că cele ce au urmat nu i s-ar fi întîmplat dacă ar fi știut că principii creștini și vecini cu dînsul au să se poarte cu el așa cum s-au purtat.*

Nu vreau să mai adaug cît de folositoare este pentru treburile creștine această țărișoară a mea : socotesc de prisos să mai spun, căci prea vădit este“...

— Așadar, aceste sînt lucrurile ce mi-a poruncit Ștefan, să le aduc la cunoștința domniilor voastre... a încheiat Ion Țamblac, după o scurtă oprire. Aflați că am scrisori și vorbe către Prea Sfîntul Părinte. Dacă domniile voastre îmi veți îngădui să mă duc, mă voi duce ; dacă nu, nu !

Sfîrşindu-şi cuvîntul Ion Țamblac şi-a dat seama că nici de data aceasta Ştefan voivod nu se va bucura de ajutorul Veneţienilor. Le-a spus în adaus că au să se căiască amar cînd vor simţi şi ei ce înseamnă robia ! Şi părăsind adunarea, s-a oprit într-o piaţă cu porumbei şi a privit cetatea.

Era noapte şi luminau ferestrele.

S-auzeau muzici şi glasuri vesele de petrecere.

Pe canale pluteau gondole.

Ion Țamblac i-a blestemat, încredinţîndu-i printr-un cuvînt greu, rostît în sinea lui, că stejarul Moldovei nu se va prăbuşi !

33

Era zi de hrămuire la ţara Moldovei. Oamenii petreceau, uitînd viforele trecute şi amăgindu-se asupra celor viitoare.

Ştefan cel Mare a pornit în preumblare, cu puţini soţi de drum, să-şi vadă ţara în petrecere, parcă să ia putere din puterea acestei oşti mari, harnică pe ogor, de mînca pămîntul, ca furtuna la petrecere şi amarnică la darea singelui pentru ţară !

Încă din primele clipe, măria sa a şi simţit cum tîneţea i se întoarce acasă, ca o fată bălaie dusă vremelnice pe la alte aşezări, pe la alte hore. Şi a poruncit petrecere mare, şi măria sa, în tîrg la Suceava !

Medelnicerii au aşternut masă.

Au prins să se arate bogăţiile, pe tăvi şi-n butii !

Au grăbit dinspre cuhnii stolnicei şi paharnicei.

Cînd s-a lăsat noaptea peste steagul cu bour, cămărașul de lumini a pus în sfeșnice luminări de ceară curată. Pușcașii au cercetat încă o dată bombardele de la creneluri. Cum s-a suit pe zid straja de Răsărit, și-a ținut ochii spre dealuri, unde stăteau pîndarii focurilor dinspre Nistru.

Ștefan a frînt pita !

Apoi, cînd a ridicat paharul, mesenii s-au ridicat și la creneluri au trăsnit toate bombardele deodată !

Luminările și-au plecat flăcările, ca de-un vînt !

S-au zguduit ferestrele, în timp ce huietul se rostogolea spre păduri și văi, pînă departe. Așa a priceput țara că în clipa aceea Ștefan a intrat în petrecere. Tîrgul, așternut jos, pe pîrău, a prins a descărca săcălușuri, la întrecere cu bufniturile bombardelor. La cramele satelor, țigani robi scărpinau în draci cobze și lăute ! Răzeși și dijmași crăpau pămîntul sub tactul repede al Bătutei.

Dar care om moldovean nu se bucura ?

Încărcau carele cu mărturii ale belșugului și dragostei ; butii cu vin, pîini de grîu, mascuri fripți la țigla, struguri ; porneau spre Suceava-n sus, întemeind petreceri la focuri, în apropierea voivodului, pe dealuri și pe Cîmpia Direp-tății. Împreună cu Ștefan apărau țara, împreună să pe-treacă ! Cu el împărțeau nevoile, cu el să împartă și bucu-riile răgazului ! Cînd trăsneau bombardele, ei se săltau din jurul ștergarelor, ridicau cupele și ulcelele, închinîndu-le spre turnurile cetății. Beau pînă la fund, dintr-o sorbitură, în sănătatea lui Ștefan voivod, dorindu-i cu glas tare întru mulți ani să trăiască !

— Oștenii mei... a spus Ștefan Vodă, auzindu-i, și s-a dus la o fereastră, să-i vadă așternuți împrejurul butiilor și ștergarelor.

Și a închinat cupa pentru tot norodul lui, pentru toată Moldova zbuciumată !

Apoi s-a așezat iar la masă, în timp ce cămărașul de lumini schimba al doilea rînd de lumînări, în sfeșnicele aurite și-n ulcioare.

După ce a văzut pămîntenii în petrecere, Ștefan a căzut pe gînduri.

— Mi-am amintit de cei morți... a rostit încet, vărsînd sub masă cîțiva stropi de vin.

Mesenii tăceau, căzuți și ei pe gînduri, către bătăliile înfricoșate ale Moldovei. Unde erau Mirza și Stanciu, Bodea vornicul, pîrcălabii Pașcu și Buhtea, și Iuga Postelnicul ? Pieriseră toți sub iataganele lui Mahomed Sultan, apărînd întăriturile pădurilor. Pierise atunci floarea luptătorilor. Dusesese Pîrăul Alb la vale sîngele Moldovei, amestecîndu-l cu prundurile și florile.

Ștefan și-a amintit cum și după izbînda de la Valea Albă s-au grăbit iar toți rigii Europei să-l laude. La bancheturi se închinau cupe de aur, în numele Eroului lăsat să apere Europa singur...

S-au ridicat mesenii. Bombardele au trăsnit iar, hohotînd din douăsprezece guri de foc. Iar închinau răzeșii, așternuți pe dealuri și pe Cîmpia Direpțăii. Străjerul dinspre Nistru sta tipărit pe albăstrimea văzduhului, sprijinit în halebardă. Deodată a zărit departe, în negura nopții, o flacără, pe dealurile Botoșanilor. Altă scînteioară a clipit, mai

departe, încît străjerul și-a dus cornul la gură ; dar și l-a lăsat iar, la locul lui, cînd clipirile focului au pierit.

Era tîrzie vreme de noapte. Sfetnicii și oaspeții au trecut la odăi, să se întindă somnului. S-a risipit și răzeșimea. Totul a căzut în liniște. Numai la o fereastră a cetății se zărea ca o pată gălbuie. Acolo sta Ștefan, singur, în privighere. Oare ce furtuni se vor mai stîrni asupra-i ? Va mai putea, oare, și de acum înainte, să înfrîngă vînturile ? Îndoiala i-a trecut repede.

Se înălbăstreau ferestrele, în zorii de toamnă. Lumînările pîlpăiau pe sfîrșite. Ștefan Vodă a ieșit pe zid, cu capul gol, să-l bată vîntul dimineții. Steagul cu bour filfîia pe turn. Se deslușeau păduri de rugină și dealuri goale. Munți albaștri se vedeau în depărtare, la Asfințit. Ștefan a coborît de pe zid, în timp ce la Mirăuți clopotele sunau de sărbătoare.

Apoi, Ștefan s-a tras în chilioara lui, să cugete. Ce va fi mâine ? Răspunsul i l-au dat mai tîrziu niște pămînteni de pe la smîrcurile dunărene, care zăriseră, după stufuri, turbane și vîrf de lănci. Galioane cu corăbieri negri se arătașeră la geana mării. Și multe cumpene aveau să vină ! De multe ori aveau să-l mai laude pe Ștefan voivod rigii și craii, la ospățuri.

O cută i se adîncise între sprîncene.

În sfîrșit, în fața timpurilor strîmte ce trebuiau să vină, a consimțit să urce la brazda Leahului, spre a depune jurămînt de vasal ; și n-a fost zi mai neagră în viața voivo-

dului ! Înainte de purcedere, a tot repezit într-acolo soli cu scrisori, arătînd că în nici un chip nu acceptă să-și plece genunchiul, de față cu lume adunată, ci în momentul cel crîncen să se afle singur numai cu Cazimir riga...

Bătrînul și îngîmfatul rigă a rîs în sine și în fața șleah-ticilor săi, neînțelegînd de fel izvorul atîtor opreliști din firea cutezătorului vasal. A trimis răspuns că primește să fie numai singur cînd va fi să îngenuncheze Ștefan, și că în acest scop va veni la Colomeia. S-au înghesuit taberele la Colomeia. Riga Cazimir nu și-a ținut cuvîntul. Cînd Ștefan a îngenuncheat, cortul sub care stăteau numai ei doi s-a ridicat ! Ștefan a înghițit greu rușinea, dar avea să se răz-bune amarnic mai tîrziu, la Codrii Cosminului, lângă Cernăuți !

Acestea se întîmplau în anii 1484, și în Apusul Europei se petreceau fenomene extraordinare, în curajul străpun-gerii necunoscutului. Nu tîrziu după aceea, corăbierul Bartholomeo Diaz înconjura Africa, descoperind, în sfîrșit, drumul pe mări spre India, și lărgind aria lumii, înglobînd pămînturi și ape în științele geografice. Iar în 1492, Cris-tofor Columb străbătea Atlanticul, descoperind lumi noi și uimînd de o mie de ori prin fapta sa țările și cetățile.

În Germania, în cetatea Nürenberg, curioșii puteau vedea globul pămîntesc alcătuit de Marthin Behaim, și că-lătorii și neguțătorii grăiau și la Suceava despre toate cele noi și extraordinare. Cu cît veștile marilor descoperiri se îndesau, Ștefan voivod își da seama că începe o lume nouă și tînără, și-l ardea suspinul că a ajuns la căruntețe și la amurgul cel inevitabil. Îl chinuia rana de la picior căpătată în primele lupte de la Licostromo, și medici europeni și din

Asia veneau să-l oblojească. A încercat știința nouă a medicinei, scriind către dogele Venetiei, *messer Leonardo Loredano*, să-i trimită medicamente, și a chemat la patul său alți și alți medici, din Germania și Italia. Stejarul presimțea apropierea desfrunzirii, dar rădăcinile lui erau tot adânc înfipite.

Astfel, avea să-și dovedească puternicia pînă la amurgul definitiv, cînd Ion Albert, noul rigă polon, a vrut să-i cuprindă țara și să-l înlocuiască. Mințind că merge cu oștile sale spre a cuceri din mîna Turcului cetățile Mării, Ion Albert a fost prins cu minciuna, și stropșit îngrozitor în Codrii Cosminului ! Pleavă s-a ales din puternica oaste a invadatorului, cînd a fost prinsă în codru, între copacii gata pregătiți de prăbușire ! Tunurile grele, trase de cîte cincizeci de cai, cavaleria ușoară și cea grea, gloatele și carele de povară, toți și toate una cu pămîntul s-au făcut.

Atunci și-a spălat Ștefan cel Mare și rușinea de la Colomeia !

Pentru a ne da seama de vînturile vieții lui, e destul să arătăm că a purtat patruzeci și șapte de războaie și aproape din toate a ieșit învingător. După fiecare război a zidit monumente pe osemintele vitejilor, după cum Dacii lui Buerebista ridicau gorgane, după cum alte popoare din antichitate ridicau dumbrăvi.

Ștefan voivod a stat drept, jumătate de secol, însă falnicul stejar care rezistase tuturor furtunilor s-a prăbușit deodată. El, care a avut liniștea vîntului și se odihnisé prea puțin în jîlt, la sfîrșit zăcea pe patul de suferință, țintuit de podagră, cu toate că inima de șoim se repezea spre cor.

Simțind unii privilegiați că nu se mai poate mișca, au și prins să pună la cale hicleniile binecunoscute. Și prinzându-i, Ștefan voivod a poruncit să fie legați în juvățuri ! Și să fie scoși afară din cetate, pe Cîmpia Direptății !

Și adunîndu-se pîrgarii și oștenii, și toată suflarea Moldovei, a urmat înfricoșător județ.

După ce i-a dat osîndei, Ștefan voivod a privit întinderile, rîurile, semănăturile coapte, pădurile și munții fumurii încremeniți sub piclele depărtării.

— Săraca Moldovă ! a oftat adînc Măria sa, și ochii albaștri au slobozit două lacrimi.

I

Războiul înfricoșat din iulie 1476, la Valea Albă s-a dat, și cumpăna a stat vremelnice de partea puterilor lui Mahom. Pierit-a acolo floarea vitejilor. Pulbere s-a ales, și din hînsarii cavaleriei ușoare, și din cavaleria grea. Țara Moldovei era arsă din cer, pînă-n pămînt. Focul deslănțuit s-a adăugat arșiței grozave de iulie, încît cimitir era lumea, de la Dunăre la brazda Pocuției.

Și după ce cumpăna s-a înclinat de partea puterilor urgiei, și după ce apele Pîrăului Alb s-au întunecat de singele curs, Ștefan Voivod a privit gurile tunurilor moldovenesti încă fumegînd. S-a uitat la artileriștii morți între roți, la hînsarii adormiți de veci odată cu caii lor, s-a uitat la arcași, la arbaletieri — și întunecată jale l-a cuprins... Ochii lui au și lepădat un șirag de lacrimi către soarele răsărind. A gemut înspăimîntător asupra tăcutului cîmp de luptă :

— Oh, feciorii Moldovei mele !...

Dar unui bărbat vrednic nu-i stă bine să-l vadă soarele lăcrămînd : a pornit numaidecît, însoțit doar de cîțiva supraviețuitori. Întîi s-a gîndit să treacă brazda Moldovei, să ceară ajutor de la rigi și crai, dar știa că cuvîntul lor ține cît frunza-n vînt... Trebuia să se bizuie și acum numai

pe țară, trebuia să cheme în ajutor ultimii stropi de vlagă ai țărișoarei lui, ce s-ar fi putut asemăna cu o căprioară încolțită de tigru, și de leopard, și de leu în același timp.

Cine asculta noaptea codrii, bine și adînc auzea cornul Voivodului. Semăna cu mugetul zimbrului. Era ca o chemare ultimă la încercarea vitejiei. Ecourile preluau chemarea și o duceau în tuspătru zările, ori încotro se aflau sate răzlețe sau bejenari. Trimisese Voivodul și cîțiva călăreți pe drumurile ferite, să afle țară pribeagă prin hîrtoape și munți, și s-o cheme la încordarea ultimă... Și încet-încet rămășițele de țară se adunau pîlc lingă pîlc, pe cînd cutropitorii nici nu gîndeau...

Sultanul Mahomed al II-lea împresurase în vremea asta, cu o parte din oaste, Suceava, și-și trimisese altă parte pe apa Nistrului, la Hotin.

Dar cetatea Sucevii se da greu ! Rezistau eroic și tunarii, și arcașii de la meterez ! Văzînd deci că nu-i treabă ușoară, Mahom sultanul a poruncit să se sape șanțuri și mai adînci, căci aveau să țină cetatea împresurată mult, pînă ce toată vietatea avea să piară de foame și sete... Dar n-au mai apucat să vadă cum se predă cuibul vulturilor Moldovei ! Foamea s-a arătat în rîndurile oștilor împresurătoare. Secera și setea, căci fîntînile erau otrăvite, iar rîușorul Sucevii aproape secase. Mai apoi, urgiei, foamei și setei i s-a adăugat a treia, și cea mai grozavă, ciuma, și a prins și ea să secere în șanțurile împresurătoare !

Sultanul Mahom nu se mai gîndea acum decît la un drum de scăpare din această Bogdanie Neagră¹ ! Și-a

¹ Nume dat Moldovei de cötropitorii turci.

chemat căpeteniile într-o noapte, la cortul Întunecimii Sale ! Căpeteniile numai decît au venit, și au căzut cu fața la pămînt, bătînd temenea spre secera lunii și spre tuiurile¹ de pe ușa cortului.

— Ce aveți de spus ? s-a stropșit Mahom. Am învins Cara-Bogdania sau nu ?

— Am învins-o ! au răspuns căpeteniile într-un glas!

— Pe totdeauna ?

— Pe totdeauna ! a răspuns un pașă. Ștefan Voivodul a și pierit la Valea Albă...

— Ba, Moldova n-ați învins-o, iar Ștefan cel Mare n-a murit ! s-a auzit un glas de la meterez, și o piatră a astupat gura ce grăise.

Au huit tunurile de pe ziduri — au răspuns tunurile de pe colinele împrejmuitoare. Mahom a poruncit tuturor să sară la un iuruș ultim, dar nu i-au răspuns decît gemetele răniților și muribunzilor. Și peste șanțurile potopite de foamete și ciumă, tunarii Sucevii vărsau ghiulele, și ploua cu pietre, și săgețile întunecau soarele.

Apoi, într-o noapte, apărătorii cetății au auzit cum cotropitorii prind a părăsi șanțurile, lăsîndu-și răniții, muribunzii și morții — și apucă repede spre sud, la Dunăre...

Curgeau ca un puhoi, nemaipomenit de lung, și lat, și învălmășit. Mîncaseră vitele de povară și caii, încît cu greu își duceau armele și mai cu seamă tunurile... Cum se repezeau la fîntîni, să bea, dădeau de-o mocirlă neagră,

¹ Tui — steag făcut de obicei din coadă de cal.

stoarsă pînă la strop de alți însetați, din alte coloane în fugă. Nu se mai uitateu că-n jurul fîntînilor se aflau morți, doborîți de otrava băută : își înfigeau și ei gurile în mo-cîrta din pumnii tremurînzi, și o mînceau hulpav, și după un timp își dădeau ochii peste cap...

Așa mărșuia în coborîșul spre Dunăre oastea lui Mahom ! Și cu cît timpul trecea, grija întuneca și mai tare fruntea cutropitorului : unde se afla Ștefan, domnul Bogdaniei ? De ce în tot lungul acestei țări nimeni și nimic nu se arată ? Astfel gîndind, Mahom tot căta spre munții și codrii plini de întuneric. Simțea că primejdia dintr-acolo va veni, și poruncea bulucurilor să mărșă-luiască mai strînse, mai repede... Cercetașii zăreau uneori, înainte, departe, călărimi, dar toate dispăreau ca niște nă-luciri, în umbre. Și cornuri. se auzeau... Și chemări de clopote... Dar cum se opreau cutropitorii să le asculte mai bine, încetau și cornurile și clopotele. Mahom gîndea însă: Cum ar putea renaște așa de repede Neagra Bogdanie, arsă din cer pînă-n pămînt, și cu eroii ei morți la Valca Albă ?

Cum putea renaște Neagra Bogdanie, cutropitorii aveau s-o afle numaidecît...

2

Intr-un sățîșor de pe apa Trotușului, într-o noapte, a ajuns la un om pribeag. S-a arătat întîi la un foc din margine. Bejenarii i-au văzut ciubotele rupte, sumanul,

pălăria brașovenească, obrazii încrețiți de niște griji negre. L-au poftit la foc, și cu sfială i s-au plecat, când s-a răsucit în loc și i-a fulgerat în cornul de la șold piatra scumpă. Îl însoțea un feciorel îmbrăcat la fel, tot în suman, cu pălărie brașovenească și cu ciubote rupte. Amândoi s-au pierdut în întuneric, tăcuți, așa cum ajunseseră la focul de pe malul apei. S-au oprit în mijlocul satului, în crucea drumurilor, în fața unei case înconjurată de garduri înalte, ca de întărituri, și de pomi uriași, negri.

— Aici... a spus pribeagul cel bătrîn. Bate în poartă...

— Bat ! Dar parcă are să deschidă ? a răspuns feciorelul. Cine deschide pe-o cumpănă ca asta ?

— Bate în poartă ! a spus încă o dată pribeagul bătrîn. Cine doarme pe-o cumpănă ca asta ?

Feciorul a bătut des și apăsător, dar numai pustiul a răspuns după gardurile înalte. S-a stîrnit o cucuvaie...

— Bate mai tare... a poruncit iar pribeagul bătrîn. Dacă nu răspunde nici a treia oară...

— atunci...

— ...înseamnă că mama Vrancea a murit ! Mai bate o dată !

— Bat, cum să nu bat ? Iată...

Feciorelul a bătut a treia oară, mai tare, și au răspuns numai pustiul și țipătul cucuvăiei...

— Nu răspunde...

— Se vede că nu răspunde... Să încercăm și cu glasul cornului...

Sfârșind cuvîntul, pribeagul bătrîn și-a scos cornul de la șold. Cînd și l-a ridicat spre gură, feciorelul i s-a plecat cu sfiială, amintindu-i că și cornul se uscaseră de sete și-și pierduse tăria glasului, așa încît ar trebui să-i toarne măcar un strop de vin în muștuc.

— Dar ai vin ? a întrebat pribeagul bătrîn, bucuros.

— Mai sînt doi stropi : unul pentru gura cornului, celălalt pentru inima Măriei Tale...

— Îți mulțumesc pentru amîndoi ! a răspuns pribeagul, și i-a venit un pic inima la loc, și după ce a dat cornului să bea, și-a ferit mustața într-o parte și-n alta, și și-a ridicat chiupul cu vin spre gură...

Apoi cornul a sunat o dată, înalt, pînă-n tăria cerului, pe urmă a coborît într-o aulire molcomă. Și, cum a tăcut cornul, pribegii i-au ascultat ecourile, rostogolindu-se pînă-n adîncimile întunericului, ca o ciurdă de zimbri... Și nici acum poarta nu s-a deschis.

Și a mai sunat o dată cornul, și glasul lui n-a mai urcat la tărie, ci parcă adîncul pămîntului ofta... Și poarta tot nu s-a deschis.

Și nu s-a deschis nici cînd a răsunat a treia oară, mai adînc, mai prelung, pînă ce toate văile Trotușului se umpluseră de chemări de corn ; erau ca niște ciurde de zimbri, îndepărtîndu-se în fugă cumplită, ca rostogolirile de tunet, înconjurînd jur-împrejur zarea și întorcîndu-se și pierind în vecinătatea casei tăcute...

— Se vede că mama Vrancea a murit... a spus oftînd pribeagul bătrîn. Să mergem...

— Să mergem...?

Dar n-au apucat a porni. Drugi au sunat, repeziți la o parte de pe porți. Un glas amarnic de femeie striga, întreba :

— Hei ! Hei ! He-he-hei... Dar unde ești, Doamne ? Sau am visat, sau am înnebunit, sau a sunat cornul lui Ștefan Vodă ?... Unde ești, Ștefan Vodă ? Hei ! Hei ! Hei ! Acum erai aici ! Dar nu, nu se poate : numai un corn din Țara Moldovei mugește ca zimbrul...

— Cu drept grăit-ai... a răspuns pribeagul bătrîn. Un singur corn sună cu atîta jale... Pace și sănătate, mamă Vrancea !

— Doamne, Măria Ta ! a răcnit mama Vrancea, căzînd în genunchi și sărutîndu-i poala sumanului. Dacă nu mi-ai fi domn și stăpîn, te-aș lua în brațe și te-aș săruta... Poftim în răzășia mea...

— Mulțumim domniei tale, mamă Vrancea ! Te urmez, căci ni-i foame și sete... și inima ne sîngeră de jale...

Cum au intrat în ogradă, drugii au fost repeziți la loc pe porți, și mama Vrancea a deschis ușa larg, și făclii luceau, ourînd, în casa de răzeș, largă, însă cu pereții goliți de scorțuri și lăicere.

— Umblu și adun țară... a glăsuie Ștefan Voivod, după ce s-a ospătat din belșug, împreună cu soțul său. De bună seamă ai auzit, mamă, jalea Moldovei întîmplată la Valea Albă... Acolo mi-au rămas și hînsarii, și pedestrimea, și Mahom însuși mi-a împresurat cetatea străbunilor, Suceava !

— Am auzit, Măria Ta, de toate nenorocirile ! He-he-hei, Doamne ! Păcat că nu mai trăiește Toader al meu, că altfel se rînduiau cumpenele timpului. Dar ce drum ai, Doamne ?

— Pornim mai departe, să adunăm țară...

— Prea bine, Doamne ! Văd însă că stai slab, și cu încălțările, și cu îmbrăcărilor... Am să caut într-o ladă, numai dac-oi nimeri pe întuneric locul unde-am îngropat-o... Mai sînt în ea niște încălțări și niște îmbrăcări, de pe cînd trăia Toader... Ți-l amintești ?

— Cum l-aș putea uita ? a răspuns Ștefan Voivod, și a stat o clipită cu ochii țintiți în timp, la o vijelie petrecută la Podul Înalt lîngă Vaslui. Toader ? Se poate să-l fi uitat, mamă Vrancea ? Venise la bătălie cu șase feciori... Dar ce-ți fac feciorii ?

— Sînt sus în munte... După ce Toader al meu a pierit la Podul Înalt, răpus chiar de paloșul beglerbegului¹...

— Îmi amintesc ! Toader, soțul domniei tale, a dărimat întîi calul acelui beglerbeg, secerîndu-i picioarele cu un drug...

— ...da, Doamne ! Pe urmă a fost praznicul oștilor, cu răsplata vrednicilor ? Feciorii mei s-au întors toți, cu tatăl lor mort, dus pe pat de sulițe ! Sub căpătîi i-ai fost pus chiar Măria Ta, cu mîna Măriei Tale, hrisov de vrednicie,

¹ Beglerberg — cuvînt de origine turcă, înseamnă căpetenia unei provincii.

și dovadă în veac că a știut să apere pământul strămoșesc ! Iar feciorilor mei le-ai dat scuteală în veci, de bir și oaste...

— Așa este ! Scutiți să fie și de acum înainte, în vecii-vecilor... Iar acum, te rugăm, mamă Vrancea, stinge făcliile, să furăm timpului un pui de somn...

Numaidecît făcliile s-au stins.

Cum oaspeții au adormit, mama Vrancea a ieșit în tindă. A luat de după ușa buciumul mare. L-a scos în prag. I-a turnat în gură borș acru și o oală mare de vin. Pe urmă l-a luat pe umăr și a urcat pe-un dîmb.

Întî, buciumul a dat un geamăt, o chemare de probă. Și mama Vrancea a prins după aceea să sune din bucium, cu toată puterea ei de zmeoaică :

Coboriți ! Coboriți !

Repede ! Repede !

Și, nu după mult, s-a auzit răspunsul din creasta muntelui, din alte buciume, ca niște suspine sau ca niște fil-firi de pasăre pe apele nopții :

«Pînă-n zori, venim!

Pînă-n zori, venim...»

Și-n vremea asta, Ștefan Voivod dormea profund, și ca prin vis auzea aulitul buciumului ei. Și după ce aulitul

s-a alinat, el a adormit mai profund, după atâtea zile și săptămîni de pribegie. În răstimpuri ofta prin somn :

— Oh, Moldovă a inimii mele...

3

Cum soarele a dat primul fulger apelor Trotușului, Măria Sa a sărit din așternut, gata de drum, parcă rușinat că-l apucase lumina dormind. Numaidecît s-a mirat tare, văzînd la capătîiul patului îmbrăcări de răzeș noi-nouțe, mirosind a busuioc, și alături cu patul cizme cu botfori roșii, brașovenеști, cu bold sclipitor în față și cu pinteni ușor zornăitori. Două tolbe, cu pită proaspătă și cu caș, stăteau, de asemenea, alături, pe laiță, iar pe masă se afla gata pregătită gustarea de dimineață și o ploscă cu vin, destul de pîntecoasă. Apa din cană mirosea a dumbravnic, încît cînd și-a clătît cu ea fața și gura, Ștefan Voivod a simțit toată puterea pădurilor Moldovei; parcă întinerise la loc, dintr-o dată, absorbînd tinerețea dintr-un stejar cu rădăcinile pînă-n adîncul timpului și pămîntului și cu coama pînă-n soare...

Mama Vrancea sta sfioasă la ușă, așteptînd îngăduință să intre. Zimbea cald, ca orice mamă cînd își pregătește feciorul de drum lung, și ofta des, bodogănînd cine știe ce, ca să-și acopere jalea...

— Iată, Măria Ta ! De la mine puțin, de la alții mai mult ! Îți stă bine îmbrăcarea de răzeș, căci tu, Doamne, ești doar răzeșul cel mare, părintele răzeșilor Moldovei ! Sameni, Doamne, cu Toader al meu, și când te-am văzut acum o clipită, îmbrăcat așa, mi-a venit să te îmbrățișez și să te sărut... Dar nu despre asta-i vorba, Măria Ta ! Altceva dau eu pământului Moldovei : dacă binevoiești, uită-te afară...

Ștefan Voivod s-a uitat deodată pe fereastră, și s-a dat un pas înapoi. S-a frecat pe la ochi, să alunge o nălucire, o amăgeală... Ce era asta ? Când se adunaseră cele șase cete de călăreți, sub streășina codrului ? Cine erau căpeteniile, feciorii ceia pietroși, la cușme cu pană de vultur și cu bold ?

— Iată Doamne... a continuat mama Vrancea, plângînd de bucurie. Prin hrisov i-ai scutit de bir și moarte, dar cum să stea la scuteală, cînd pământul strămoșesc geme ? Ți-i dau, Doamne : du-i la fapte de vitejie... și ce va mai fi vom mai vedea...

Ștefan Voievod nu s-a putut stăpîni : i-a apucat mîna dreaptă și i-a sărutat-o adînc, rostind :

— Îți mulțumesc, mamă...

Și, sfîrșind, Ștefan Voivod și-a zdrobit o lacrimă între gene, apoi a ieșit în pridvor, drept în bătaia zorilor. S-au descoperit cele șase cete. Într-un glas au strigat :

— Întru mulți ani să trăiești, Măria Ta... Du-ne la fapte de vitejie !

— Numai decît, fii ai Vrancei ! a răspuns Ștefan Voivod, și feciorelul ce-l însoțea i-a adus la prag un armăsar negru :

— Incalecă, Doamne, că ne apucă ziua albă...

— Du-i la fapte de vitejie... spunea în vremea asta mama Vrancea, uitîndu-se la feciorii ei, pe rînd, și rîzînd printre lacrimi. Poate i-ai uitat, de la Podul Înalt, Doamne ! Să ți-i amintesc eu : pe primul, cel voinic cît zmeul, și semănînd ca doi stropi de apă cu taică-su, Costache îl cheamă ! Pe al doilea, cel cu fața brăzdată de paloș, și cruciș și curmeziș, Dragoș îl cheamă. Pe al treilea, cel sfios sub cușmă, Vasilică îl cheamă ! Pe al patrulea, cel cu ochii iuți, îl cheamă Gheorghită ! Pe al cincelea, cel cam cîrn, îl cheamă Onofrei ! Iar al șaselea, Doamne, poartă numele lui Făt-Frumos din basm, adică Ion îl cheamă, și uite-l, Măria Ta, că abia se ține în șa de iute ce-i...

Și, cu cît rostea numele feciorilor ei, mama Vrancea, cu toată înfățișarea și glasul de zmeoaică, simțea cum o podidește tot mai tare plînsul.

— Dar pe mine, mamă, cum de m-ai uitat la număr ? s-a auzit deodată un glas subțirel. Ce-i asta, bădie Costache ? Ce te uiți așa de rău la mine ? Ei, da : am fugit de la monahia Bistriței, de la cărturărie, căci Moldova are nevoie și de brațul meu...

Mirare mare au arătat cei șase frați, dar mai mare, Vrancea și Ștefan Voivod !

— Cine-i, și al cui e puiul ? a pus întrebare Măria Sa.

— Puiul ? Care pui ? a răspuns nou-venitul. Pui am fost, Doamne... Sînt Mitruț, al șaptelea fecior al Vrancei ! De cînd sînt unii oameni opriți să porceadă la fapte de viteză ? Vreau, Măria Ta, mamă, și fraților, să merg la luptă...

— Ba, fă bine și te astîmpără... a răspuns Vrancea, albă de spaimă. Tu, la luptă ? Ești crud încă, și drumu-i lung ! Poate oștile Moldovei vor ajunge tocmai la Tăligrad¹ !

— Apoi, tocmai de aceea am fugit de la monahie, căci vreau să merg pînă la Tăligrad și eu... Îngăduiți-mi, Măria Ta, să mă alătur scuturilor tale... Iată, am și eu arme tari...

Mitruț și-a și arătat Voivodului spada și scutul, și calul înșeuat gata, lăsat mai la fereală.

— Dar știi mînuî spada ? l-a întrebat Ștefan Vodă, zîmbind stins.

— Bineînțeles, Doamne...

— Ba, știe mai bine mînuî cărțile, Măria Ta ! Căci doar de aceea l-am dat tocmai la monahia Bistriței, să iasă caligraf... Nu știe mînuî arme ! Nu-l crede...

Și grăind, mama Vrancea se îngălbenise rău, de teamă că Voivodul îl va primi pe vînturatecul Mitruț în oaste...

¹ Tăligrad — Istambul.

— Îngăduiești, Măria Ta ? întreabă Mitruț, a treia oară. Mă poți pune la o probă, dacă te îndoiești de vrednicia mea...

— Hai ! s-a auzit deodată glasul ca de zmeu al lui Costache. Ți-arăt eu ție cum se fuge de la învățătură...

— Ți-arăt eu... s-a auzit și glasul lui Onofrei.

— Nu-i nevoie de nici o probă... a răspuns Ștefan Voivod, în timp ce Mitruț se și oțăra spre spadele celor doi frați. Țara Moldovei, dragul meu Prislea mititel, are nevoie și de aprigi mînuitori de penițe de vultur. Rămii la vatră ! Întoarce-te la învățătură...

— Ascult, Doamne, a răspuns Mitruț, cu un surîs și-ret bine ascuns sub cușma cu bold.

— Să aibă iertare, Măria Ta... a spus mama Vrancea, și plîngea mai tare, și strîngea degeaba, în pumnul vrednic să sfarme cremene, lacrimile, ca pe niște grăunțe dese, aurii în soarele dimineții.

Prislea cel mic părea o fată de voievod, coborîță dintr-o zugrăveală veche : fața cu zîmbetul sfios, mîinile albe și subțiri, părul inelat căzîndu-i pe sub coif pe umerii de fată, straietele alese, de domnișor, toate arătau că Mitruț învață cărturărie și stă la umbră...

— Măcar să-mi petrec frații, Doamne... se ruga el, ingenuncheat în fața lui Ștefan Voivod. Îi petrec drum de-o poștă și mă întorc...

— Fie-i îngăduit aceasta ! a răspuns Ștefan Voivod către Vrancea și către feciorii ei. Dar să-ți ții cuvîntul, Prisleo...

— Se poate altfel, Doamne ? a întors răspuns Prîslea. Am doar cînd vedea și turcime năvălitoare și Țăligradul...

— Să aveți grijă de Mitruț, să nu meargă prea departe ! striga mama Vrancea.

— Numai pînă la Țăligrad... a răspuns Mitruț, rîzînd.

— Să aveți grijă, să se întoarcă într-un ceas, sănătos... a strigat ea, din nou, în timp ce pîlcurile ieșeau de sub streșina codrului și se rînduiau în urma Voivodului.

Apoi, mama Vrancea și-a scăpat capul în piept. N-a plîns. A gemut numai, ca o zmeoaică. Ură mai neagră a cuprins-o împotriva cutropitorilor. Își va mai vedea feciorii ?...

Chiar din clipa aceea a și început a-i aștepta. Auzea tropote neconținute : poate treceau alte și alte călăriri ale Moldovei, poate își auzea doar bătăile inimii.

4

Bulucurile turcești se zvîrcoleau mai departe în jos spre Dunăre, mai uscate de foame și sete, și dintr-o dată, pe cînd nimeni nu se aștepta, Țara Moldovei s-a trezit ca un singur cuget și ca un singur gînd. Primul semnal l-a dat natura, bubuind din tunetele îngrozitoare, trăsînd și fulgerînd — și au început clopotele, cornurile și buciurile, și nu se vedea nici în cer nici în pămînt... Călăriri

și pedestrimi au apărut deodată, cu mii de spade și lănci, iar arbaletetele și tunurile nu mai aveau număr... Printre cornurile chemătoare se deslușea unul cu muget ca al zimbrului, și se auzea numai în frunte, mereu unde vrăjmașii erau mai mulți și toate pîlcurile se orientau după chemarea lui...

Ștefan Voivod încerca să-l prindă viu pe Întunecimea Sa Mahom, și-l urmau pas cu pas, mișcare cu mișcare, feciorii Vrancei ! Amarnic învîrtea un drug prins în lanț Costache ! Dar aprigul luptător mereu parcă avea o nălu-cire : de-un timp încoace, în toiul luptelor, pe la popa-surile pentru strîngerea răniților, mereu i se năzărea o față cunoscută, un feciorel frumos ca o fată, semănînd așa de bine cu Prîslea !... Sta locului Costache, cît sta, să se uite, dar feciorelul, fie că-și lăsa capul în piept, fie că și-l întorcea repede în altă parte, sau, dacă era toiul zbu-ciumului, se avînta repede înainte.

— Știți bine că Prîslea s-a dus acasă ? Nu cumva l-a păcălit pe Vasilică ? E adevărat că l-ai dus pînă la Adjud ?

— Numai decît, Costache. Dar ce, te-au apucat iar vedeniile ? L-a dus pînă aproape de casă...

Și Costache iar își învîrtea drugul grozav, și Gheorghită și Onofrei îl urmau cu spadele grele, ca la aprigile vînători de mistreți și lupi !

— Pe dînșii, mă ! Nu-i lăsați, mă ! Dați ca-n cîini, mă...

După cîtva timp turcimea fugea spre brazda celeilalte țări românești, către Brăila și Galați, la Dunăre, la galioanele de salvare...

— Opriți-i mă ! Nu-i lăsați, mă ! Dar să știți că Mitruț a fost, fraților ! Jur că l-am văzut pe Prîslea ! Nu-i ? Unde-i ? Că acum era la spatele nostru... S-a întors acasă, cum a făgăduit, sau văd eu năluca ?

— S-a întors, dar mai mult cu sila s-a întors... Cel puțin așa spune Vasile, că el l-a dus înapoi, pînă la apa Trotușului !

— Și ? Și ?

— Vasile s-a întors, iar Mitruț a apucat spre casă!...

— Hm ! Mare lucru ar fi... a încheiat Costache, și se tot freca pe la ochi, să sperie năluca.

— Hei, Costache, ești chior ? De ce lași Capcînul să fugă pe lingă tine ? Arde-l, în numele Tatălui ! Așa ! N-ai grijă ! Prîslea e acum acasă la sînul mămuchii...

Dar Costache a boldit deodată niște ochi mari cît cepele, spre o latură a cîmpului de luptă, drept pe malul Siretului : iatagane și hangere îl îngrămădeau pe Prîslea, și-l împingeau spre rîu...

— Dar acela cine-i ? Nu-i el ? Ha ? Prîslea ! Hei, Prîslea... Hai, repede, în ajutorul lui, că-l spintecă harapii lui Mahom... Prîslea, ține-te bine, că venim... venim...

Toți și-au dat seama, deodată, că se rupseseră de pîlcul lui Ștefan Voivod, și vrăjmași mulți îi înconjurau...

— Pe dînsii, mă ! a răscnit Costache, luîndu-și calul în pîteni și parcă zburînd cu dînsul... Nu era mai bine dacă-l însoțea unul din noi pe Prîslea pînă acasă ? Căci doar e mic... Dați ! Dați, mă ! Dați, dați !

Și astfel, schimbînd sudalme și miluînd vrăjmașii cu moarte, cei șase frați treceau ca vijelia înainte, în ajutorul lui Prîslea neascultătorul...

Și bătălia s-a învălmășit mereu înainte, spre Dunăre, și acum se auzeau și tunurile de pe galioanele turcești. Spadele românești, cînd se îndesau, cînd se răreau în jurul lui Ștefan Voivod, în timp ce bulucurile lui Mahom se aruncau pe corăbii sau de-a dreptul în apa Dunării...

Deodată, Ștefan Voivod n-a mai simțit lîngă dînsul puterea celor șase feciori — dar i-a zărit, departe, lup-tînd unul contra zece... și pe urmă nu i-a mai văzut.

Și bătălia sfîrșindu-se odată cu seara, Ștefan Voivod a văzut cumpăna stînd toată de partea săbiilor Moldovei. Și s-a purces la îngroparea morților și la alinarea celor răniți. Pieriseră cei șase feciori ai Vrancei. Ștefan Voivod a îngenuncheat și lîngă Costache, și lîngă Onofrei, și lîngă Dragoș. La urmă a întrebat :

— Dar, oare, Prîslea ? N-o fi venit și el, înapoi, de la Adjud ?

Dar de unul, Prîslea, nu auzise nimeni. Sîngurii care știau cine era acel Prîslea dormeau de mult, alături, somnul cel lung. Ștefan Voivod a poruncit oștilor descoperi-

rea în fața eroilor. Și oștile s-au descoperit în tăcere, pe urmă a poruncit să se pregătească numaidecît șase scuturi, și să fie bine împodobite, cu flori și ierburi. Și oștile i-au așezat pe cei șase feciori ai Vrancei pe scuturi și au pornit, în frunte cu Voivodul, spre apa Trotușului, sunau prelung surlele și cornurile. Și cu cât se apropiau de sate, îi întâmpinau clopotele în cîntări de aramă. Și se opreau des în drumul lor, și îngropau morții și adunau răniții. Ieșeau la marginea drumurilor satele și cetățile, să se uite la feciorii Vrancei, și să-și dea seama ce jertfă dăduse ea, pentru pămîntul strămoșesc. Natura reînvia, mai puternică, după urgia pîrjolurilor, iar ploaia căzută la timp înviorase totul, de la spin pînă la ținta luceafărului. Și după un timp s-a învălmășit alaiul, spre Adjud, pe apa Siretului. S-au așternut oștile la hodină. Și pe cînd îngropau alți și alți morți, l-au deosebit pe unul cu obraz de fată și cu ciuboșele de domniță ! Avea un hanger înfipt în inimă. Pierise cu capul pe-o piatră din rîu, dar întors spre cer, și zîmbea Prîslea, zîmbea și acum, către soare și ciocîrliei, în timp ce Ștefan Voivod plîngea de i se scutura zaua...

— Oh, feciorelul tatei ! Neascultătorule ! îl jeluia Măria Sa, sărutîndu-i obrații reci, smulgîndu-i apoi din inimă hangerul. Ce voi spune maicii tale, neascultătorule ?

Și plîngeau oștile moenit, în timp ce Ștefan Voivod îl ducea pe Prîslea în brațe, spre al șaptelea scut. Și răsunau cornurile. Și de la Adjud la Bacău, și pe toată valea

Trotușulul, băteau clopotele, și nu se afla om să nu întrebe cine-i domnița cu ciuboțele, întinsă așa de frumos pe scutul al șaptelea... Și popor se aduna lângă popor, să urmeze alaiul, și bucium lângă bucium se aduna, și corn lângă corn, și parcă țara toată urca spre răzeșia Vrancei.

5

Ca să se mai ia cu treaba, și să-și mai uite gândurile, mama Vrancea începuse a-i pregăti lui Prislea merinde de drum, numaidecît, căci îndată ce se întorcea, trebuia să ia din nou calea monahiei ! Dar trecea timpul și el nu se mai întorcea...

Într-o zi aluatul dospea în copăia mare și focul în cuptor troznea. «Cu cît îl trimit pe Mitruț înapoi mai repede, cu atît mai bine va fi... își spunea ea, căci dacă soarta războiului se schimbă și cumpăna stă de-a binelea de partea lui Mahom ? Valea noastră va fi și ea stropșită de istov, și va trebui să pierim toți, însă Mitruț trebuie să scape, să ne urce sămînța neamului în veac...»

Așa gîndea mama Vrancea, frămîntînd aluatul și mărind focul în cuptor, însă cu ochii sta numai spre fereastră... Și timpul trecea. De mult Mitruț ar fi trebuit să fi ajuns acasă...

Soarele trecuse de amiază, de mult, și pe cînd umbrele codrului se lungeau, potopind văile, ea a sărit ca arsă, auzind un călăreț... A sărit la fereastră ! A țipat :

— Mitruț ! Mitru !

Dar călărețul nici n-a întors capul. Era un vestitor de-al lui Ștefan Voivod. Striga :

— Fiți gata ! Bătălia a început...

Mama Vrancea s-a întunecat ca noaptea. A văzut că Mitruț nu mai vine...

Aștepta apoi zi și noapte și asculta foșnetele și glasul vîntului și ușoara larmă a depărtărilor. Deseori, cînd apele vuiau, prea tare, ori cînd vîntul dărima arbori bătrîni prin tăuri¹, ea sărea speriată, ieșea în prag și pînă la ziuă asculta inima tăcerilor. Trecători răzleți, oșteni sloboziți la vatră îi dăduseră veste despre sfîrșitul cumpătului, și știa că Moldova era acum liberă... dar feciorii ei ? veneau pe scut sau sub scut ? «Numai de-ar trăi Prîslea... oh, dragul mamei Prîslea...» Uneori cîinii ei ciobănești, coboriți din munte, apucau în lungul drumului, urlînd de dorul stăpînilor. Într-o zi, cîinii i s-au întors la prag urlînd, și ea a cetit în urlet semnul de moarte. «Ce bine ar fi dacă s-ar întoarce măcar Prîslea cel mic...» gîndea ea.

Cîinii au apucat iar la drum, și s-au întors abia după o zi. Și cînd s-a uitat ea pe culmea dealului, departe, departe, a deslușit pulbere și oști oprite... Erau ca o pădure sub flamuri multicolore. De ce se opriseră, oare ? Mama Vrancea a scos în prag buciul mare. I-a turnat întii în

¹ Tăuri — apă stătătoare, puțin adîncă.

muștuc cuvenitele porții de vin și borș. Apoi și l-a potrivit la gură. A întrebat spre oști :

«Ce-i, feciori ?

Ce-i, feciori ?

Veniți ? Veniți ?

Veniți ? Veniți ?»

Au răspuns, la o vreme, peste zece mii de buciume și cornuri :

«Venim... venim...»

Venim... venim...»

Și mama Vrancea le-a întrebat pe toate :

«Dar feciorii mei ?

Dar el,

Prîslea mititel ?»

Buciumele și cornurile nu i-au mai răspuns. Băteau numai clopotele pe vâi și cîinii urlau. Și a întrebat iar mama Vrancea :

«Unde-i el,

Prîslea mititel ?»

Atunci s-a auzit cornul lui Ștefan Voivod, ca mugetul zimbrului. Suna a vitejie, arătînd mamei Vrancea că și Prîslea pierise pentru țară...

— Dar e liberă Moldova ! a spus mama Vrancea, și plîngea în hohote, însă s-a stăpînit, cum s-au zărit flămurile din capul alaiului.

— V-am dăruit pămîntului străbun, dragii mei fii... a strigat ea, mai apoi, privindu-și feciorii, și toți șapte dormeau adînc și lin, între oștile așezate pe două rînduri. Buciumele tăcuseră.

— Fapta lor va dăinui pînă-n veacul-veacului... a rostit Ștefan Voivod. Pe trupurile lor care au avut atîta putere, pe cele șapte inimi ale fiilor domniei tale, mamă, vom clădi nu șapte cetăți, căci și cetățile se destramă; pe inimile lor de eroi vom ridica șapte munți...

— Oh, Prîslea ! Prîslea... neascultătorule... plînge mama Vrancea, potrivindu-i mai bine la căpătii frunze binemirosoare de dumbravnic și captalan.

Ștefan Voivod a poruncit unui fecior de casă să-i aducă arbaleta...

Și cum i s-a adus arbaleta, Măria Sa a ochit un dîmb, pentru Costache ; și a mai ochit unul, pentru Onofrei ; și încă unul, pentru Dragoș ; și încă unul, pentru Ion. Iar la urmă, pentru Prîslea, a ochit o colină gătită cu flori ca o mireasă... Și a pornit scuturile cu eroii. Și cornurile Moldovei sunau, petrecîndu-i, și cînta arama tocmai în înal-

tul cerului. Vulturi în șirag s-au arătat, în număr de șapte, planînd asupra celor șapte coline.

Și după aceea, poruncit-a Ștefan Voivod oștilor și întregului popor strîns să aducă pămînt și să înalțe munți peste mormintele eroilor. Și cărau oștile pămînt, cu scuturile și cu coifurile, și munții se înălțau, și mama Vrancea se uita mîndră cum se ridică fiilor ei amintire, nu pentru timpuri, ci pentru cît va dura pămîntul. Și după ce munții s-au înălțat cît zborul șoimului, poruncit-a Ștefan Voivod să se planteze pe ei păduri. Și s-au plantat păduri.

Și e adevărat că de atunci au trecut secolii în număr de cinci, dar călătorii prin țara Vrancei au tot aruncat pe cei șapte munți pămînt, încît munții s-au tot ridicat, pînă au fost așa cum sînt în ziua de azi ! Și nimic nu-i mai armonios ca susurul vîntului prin codrii din munții Vrancei... Și cînd răsar stelele, mai ales în nopțile limpezi de toamnă, parcă-s focurile taberelor lui Ștefan Voivod, răsărite din eternitate.

Legenda Vrancei și a feciorilor ei a ajuns pînă la noi, din om în om, cale de cinci sute de ani. Am ascultat-o și noi, și am scris-o, pentru ca de la noi să meargă mai departe... Înainte însă de a o scrie, ne-am dus în munții Vrancei și am respirat adînc aerul tare, mirosind a dumbravnic și captalan.

Într-o noapte mi s-a părut chiar că aud două chemări. Suna una puternic, parcă-ar fi cîntat din bucium o zme-

oaică ; a doua îi da răspuns și semăna cu mugetul zimbrului.

M-am înfiorat, deși știam bine că oricât vor exista codri și va bate vântul, și oricât va susura frunza, se vor auzi mereu, și buciumul Vrancei și zimbrul lui Ștefan Voivod.

După cum tot scrierile mărturisesc, dacii cu o mînă țineau plugul, cu cealaltă sapa ! Erau neîntrecuți arcași. Ca ploaia curgeau săgețile lor otrăvite în venin de viperă ! După cum se spune în cărți, și îndeosebi după cum spune Herodot, ei credeau că sufletul nu are moarte.

Vor fi văzut cotropitorii, de bună seamă, ciudata săgetare a furtunilor, unul din cele mai grandioase spectacole ale antichității. Cum se arătau furtunile din depărtările mării sau dinspre munți, arcașii, dacii se strîngeau într-o alcătuire compactă. La un semn porneau strigătele împotriva furtunii ! Din arcuri țîșneau mii și mii de săgeți, pierzîndu-se în înălțimea văzduhului, amestecîndu-se cu trăsnetele, cu fulgerele și cu bubuiturile tunetelor ! Așa credeau ei că-l ajută pe marele Gebeleizis, zeul seninătății și luminii, să biruiască în lupta cu întunericul !

Cînd dacii aveau de trimis solie către Zamolxis, de obicei se alegea feciorul cel mai frumos, și era aruncat în sus în așa fel, încît să cadă drept în sulile ridicate ! Cel ce nu pierrea la prima aruncare, era izgonit din obște, căci se credea că marele zeu n-a vrut să-i dea intrare și loc în împărăția vieții fără sfîrșit.

Disprețul de moarte al dacilor era uimitor și-i făcea de neînvins !

Istrul, fluviul cel mare, era drumul din milenii al negoțului. Se spune că expediția Argonauților n-ar fi mers să caute lina de aur numai la legendara Colhida, în Caucaz, ci ar fi apucat în sus, pe Istru și prin alte riuri, către inima Daciei, poate la Abrutus, și că s-ar fi înapoiat prin Adriatica.

Odată, s-a stropșit asupra Daciei un cotropitor îngîmfat, Lisimachos al Macedoniei. Dacii viețuiau în liniște și muncă, fără să poftască să-și arunce venin din ochi peste hotar străin.

A fost zdrobit Lisimachos, iar fiul său, Agatocles, prins în luptă. Comandantul dac Dromichetes l-a trimis însă pe Agatocles înapoi acasă, părintelui său, deși acesta îi pusese țara. Ba, la ducere, l-a încărcat cu daruri nenumărate.

Drept aceea, îngîmfatul Lisimachos a adunat și mai tare oaste, o sută de mii de oameni ! Iar s-a repezit asupra dacilor ! De data asta însă și dacii s-au gîndit la străbunii și la strategia lor ! Au dat și ei foc semănăturilor ! Au astupat și ei fîntînile sau le-au otrăvit ! Oștile cotropirii piereau urmărind zadarnic pîlcuri răzlețe ! După un timp, ajunsă la capătul puterii și răbdării, inima lui Lisimachos crăpa ! Însă, pe cînd se pregătea poate să-și ia tîlpășița peste Istru, dacii lui Dromichetes, ca din pămînt, au răsarit ! L-au înconjurat ! L-au supus ascuțișului nimicirii !

Lisimachos și-a plecat trufia !

Și-a întins repede brațele să primească lanțul sclaviei !
Însă Dromichetes i-a zîmbit.

L-a petrecut chiar, la cetatea Helis.

L-a poftit la masă...

Mirat se uita Lisimachos, mai mirate se uitau căpeteniile lui !

Și s-a întins, în cetatea Helis, pe malul Istrului, la umbră, întâi o masă aleasă, cu farfurii de aur. Și s-au adus și linguri de aur.

Macedonenii și-au făcut ochii mai mari, când bucătarii și paharnicii au prins a căra mâncăruri rare și vinuri scumpe. Se uitau mai mirați cum alături de masa lor se întindea o masă simplă de lemn, cu străchini de lemn. Lângă pocalele de lemn s-au adus vase de lut ars pline cu apă. Ca bucate, au fost aduse doar dăraburi de pită...

— Poftim și ospătați ! a dat cuvînt Dromichetes către Lisimachos, arătîndu-i masa cea scumpă.

S-au așezat năvălitorii la masa scumpă ! Dromichetes și ai săi la cea săracă.

Și pe cînd macedonenii cărau la gură mâncărurile și băuturile, Dromichetes s-a ridicat și a cuvîntat astfel :

— Binevoiește, Lisimachos, părinte al meu, și spune-mi : care din aceste două mese e mai bogată : a noastră sau a voastră ?

— De bună seamă că a noastră ! a dat Lisimachos răspuns, neînțelegînd tîlcul.

— Dacă-i așa, bunule părinte, binevoiește și-mi răspunde la altă întrebare : dacă masa voastră e mai bogată, ce căutați în sărmanul pămînt al dacilor ? De ce nu vă mulțumiți cu bogăția voastră ? De ce veniți și ne stricați

sărmanele cîmpii și așezări ? O, părinte al meu, îmi poți da răspuns la întrebarea asta ?

Lisimachos a înghițit în sec. Și-a plecat în jos obrazul bine biciuit cu acest cuvînt. S-a ridicat. Și-a cerut iertare. A făgăduit că niciodată nu va mai cotropi pămînturi. Ba, după cum arată scrierile, i-ar fi înapoiat lui Dromichetes cetățile luate la năvălirea dintii ! Alte cărți spun că s-au și înnemurit, Dromichetes luînd de soață pe fata lui Lisimachos.

Așa a pățit îngîmfatul, cînd a trecut Istrul a doua oară !

Ștefan cel Mare îndrăgise plaiurile Moldovei încă din copilărie. Îi plăcea să se joace cu copiii răzeșilor. Toți îi spuneau Ștefăniță sau Ștefănuță, și era bucuria lor cînd venea prin părțile Trotușului. Mic, îndesat, sprinten și ager, nu-l putea nimeni întrece în aruncarea săgeților către uli. Avea ochi albaștri, părul inelat. Purta și zale usoare. Și niște pîteni frumoși. Așa îl aducea părintele său, Bogdan voievod, dinainte, pe șa, arătîndu-i frumuseți și bogății pe întinsurile patriei, de la Suceava-n jos, dar lui Ștefan îi plăceau cel mai mult împrejurimile Borzeștilor, unde se afla un stejar uriaș, rotund în coroană, gros cît să-l cuprindă patru oameni. Acolo se aduna Ștefan cu copiii de prin partea locului. Toți dădeau chiote că s-au întîlnit. Îndată începea joaca. După ce se minunau de dibăcia lui Ștefan la săgetarea uilor, prindeau să se joace „de-a tătarii“. Se despărteau în două cete : cei din ceata lui Ștefan erau moldovenii, cei din ceata a doua erau tătarii, în frunte cu puiul de răzeș Mitruț.

Pe vremea aceea Moldova era pămînt al năvălirilor. Veneau tătarii și-i pîrjoleau pînă și iarba. Erau arse satele și cetățile. Oamenii erau legați cu juvățul de gît și duși în robie.

Cînd bătea vestea rea dinspre vadurile năvălitorilor, s-aprindeau focuri pe dealuri, căci așa era ștafeta de pe atunci, a moldovenilor : se aprindea un foc mare tocmai pe Prut, în culmea unui deal mare, și-l zăreau alți pîndari, de pe alte dealuri, și așa focurile s-aprindeau unul după altul, din deal în deal, pînă sub pădurile Sucevei. Așa afla domnul de primejdie. Își aduna oștile de țară și oștile în leafă, să țină piept cumpenei. Dar tătarii erau mai tari și nu mai avea pace sărmana Moldovă ! Oamenii fugeau în codru și-n munte, în timp ce semănăturile ardeau și satele erau șterse de pe fața pămîntului.

2

Era în ziua aceea un văzduh limpede ca lacrima. Înfloriseră trandafirii sălbatici și sulfina. Era vremea cînd cîntă toate păsările cîmpului, cînd țirile din niște ușoare strune miile de gîze de prin finuri. Ciocîrliile umpluseră văzduhul de cîntare.

Glasurile copiilor din Borzești s-amestecau cu glasurile păsărilor, și parcă era ziua aceea un imn închinat frumuseților nemuritoare ale firii. Deodată prima ceată de copii, în frunte cu Ștefăniță, s-a ascuns la pîndă într-o pădure. Cealaltă, în frunte cu Mitruț, s-a ascuns după un deal, pe unde năvăleau de obicei tătarii cei adevărați. Apoi s-a arătat Mitruț, ca un han tătăresc ce se prefăcea că este, iscodind cu ochii împrejurimile stejarului. La un chiot

al lui, copiii s-au aruncat în năvală, umplind valea de veselie strigătelor. A ieșit și ceata lui Ștefăniță din pădure, și săgețile de trestie vijliau ușurel, întrecându-se cu bizuiatul bondarilor. Bătălia a durat aproape un ceas. Tare era Ștefăniță, tare și Mitruț, dar pînă la urmă Ștefăniță a ieșit biruitor. Prins între niște lănci de trestie, ca un han-tătar, Mitruț a fost dus la județ¹, în fața puilor de moldoveni. Așezat pe un butuc, sub stejarul cel rămuros, Ștefăniță a prins a-l judeca strașnic, întrebându-l: de ce-i calcă țara? de ce ucide copiii? de ce dă foc satelor? Nu se pot apuca năvălitorii de munca pămîntului, să nu mai fie spaimă pentru țara Moldovei?

Întrebându-l, Ștefăniță își limpezea, de fapt, primejdia tătarilor și necazurile oamenilor. Își strinse pumnii. În lungul obrazului îi aluneca o lacrimă, întâia lacrimă de ciudă.

Văzuse cu ochii lui sate arzînd și carele Moldovei în prăbie. Văzuse și corbi zburînd spre stîrvurile oamenilor. Zărise și tătari, pe un deal, departe, și-n urma lor cerul era înroșit de focuri. Asta era întâia amintire a voievodului despre tătari.

— De ce? a întrebat înc-o dată Ștefăniță, așa de erunt, încît Mitruț aproape că și-a pierdut firea, iar ceilalți copii au stat din rîs. De ce calci pămînt străin, han nelegiuit? Ce pedeapsă i se cuvine pentru că a năvălit în țară străină?

¹ Județ — judecată.

La întrebarea asta, copiii și-au plecat ochii, pe gânduri. Ce pedeapsă li se dă de obicei năvălitorilor ? Auziseră din bătrâni că-i treceau prin sabie, că le tăiau nasurile, ori le scotea ochii.

— Să i se reteze nasul... a spus unul.

— Nu ! e prea puțin ! a răspuns Ștefăniță.

— Să i se scoată ochii !...

— Nu, e prea puțin !

— Atunci spânzurat să fie de ramurile stejarului... a spus altul, și Mitruț nu mai putea de bucurie că va fi legat cu frînghiile de subsuori și urcat sus, sus, cum nu mai urcase niciodată ! Copiii și-au desfăcut cingătorile, apoi și le-au legat una de alta. Toți rîdeau și chiuiau, numai Ștefăniță stătea încruntat și tăcut, ca un adevărat judecător al năvălitorilor.

— Așa ! a spus el, în timp ce copiii ceilalți îl trăgeau pe Mitruț în sus.

Mitruț rîdea și bătea din palme.

L-au urcat pînă la jumătatea stejarului, și l-au lăsat în leagănul ușurel al vîntului. Deodată, cum rîdea el așa și se legăna, s-a uitat departe. A îngălbenit ! Glasul i-a pierit în gît ! Abia a izbutit să strige :

— Tătarii !... Vin tătarii !... Vin tătarii...

Și se uita cu groază cum vin tătarii cei adevărați, în galopul cailor, cu iataganele-n dinți, cu șomoiguri aprinse în vîrfurile sulitelor.

— Coborîți-mă repede... vin tătarii ! a strigat el a doua oară, dar copiii au luat-o la fugă, spre sat, țipînd :

— Tătarii... vin tătarii !

Au prins să bată clopotele de furtună.

Oamenii apucau spre codru, ori înșfăcau parii afumați la capăt, furcile, coasele și topoarele, gata de apărare. Pretutindeni s-auzeau țipetele copiilor și-ale femeilor:

— Tătarii !... vin tătarii !...

Și băteau mai tare clopotele.

3

Tătarii năvăleau într-o trîmbă lungă, și-n urma lor colburile urcau pînă-n înălțimi, amestecate cu fumul satelor aprinse. Cum au ajuns sub stejarul din Borzești, hanul năvălitorilor l-a zărit între ramuri pe Mitruț, aproape mort de spaimă.

— Ce-i facem copilului din stejar ? a întrebat un ataman. Tragem cu săgețile în el ?

— Nu ! a răspuns hanul. Dacă trage careva în el vreo săgeată, îl ucid...

— De ce ? s-au mirat tătarii.

— Pentru că pe acest pui de moldovean vreau să-l ucid eu ! Fac rămășag că-l nimeresc drept în inimă, cu prima săgeată...

— Să vedem... au spus celelalte căpetenii și cetele s-au așternut pe vale, în priveală.

— Fie-ți milă... a răcnit Mitruț, cînd hanul a întins arcul, dar n-a mai apucat să spună nimic, căci o săgeată l-a nimerit drept în inimă și l-a omorît.

Apoi trîmba a sărit pe cai, a pornit galop, dînd foc satelor, ucizînd și prăpădînd tot, spre Succava-n sus.

4

În vremea asta, Bogdan voievod galopa spre munți, ținîndu-l pe Ștefăniță dinaintea lui. Se lăsase întunericul. Că. area codrilor urca.

— Niciodată să nu uiți, fiul meu... îi spunea voievodul. Copilul din Borzești trebuie răzbunat !

— Niciodată n-am să uit, tată... a răspuns Ștefăniță. Pe Mitruț am să-l răzbun eu, cu mîna mea ! Dacă trăiește hanul pînă cresc eu mare, îl spînzur de stejarul din Borzești...

— Așa să faci ! i-a răspuns tatăl. Ca să se învețe minte, să nu mai omoare oameni nevinovați, să nu mai calce pămînt străin...

Și Bogdan voievod i-a grăit toată noaptea, la un schit din munte, arătîndu-i prin cuvînt de foc, că apărarea pămîntului străbunilor e cel mai sfînt lucru al vitejilor !

— Să nu uiți, Ștefăniță, că legea noastră e apărarea pămîntului străbun ! Să n-ai milă de năvălitori ! La foc și pară, răspunde-le cu foc și pară !

— N-am să uit, tată ! Am să răzbun sîngele lui Mitruț și al sărmanei noastre Moldove...

Pirjolul urca tot înainte, din Țara de Jos, spre cetatea de scaun a Sucevei. Ardeau pădurile, ardeau cîmpiile. Norodul legat în funii apuca drumurile robiei. Prin sate și cătunuri arse se vedeau copii înfipți în parii gardurilor.

Astfel necăjea Moldova acelor vremuri. Dar cu cît Bogdan voievod îmbătrînea, se ridica Ștefăniță, ca un stejar tînăr ! Nu uita nici în somn moartea îngrozitoare a lui Mitruț. Cum și-a pus pe frunte coroana Moldovei, întii a vrut să facă rînduială dinspre tătari. Nu le-a călcat pămînturile, ci a trimis oameni să-i întrebe : se liniștesc sau nu ? Căci prea s-a încredințat lumea de atîta sînge și năvăliri ! Îi sfătuia cu domolul, după firea moldovenească, să se lase de pradă, să se apuce de lucru, ca oamenii Moldovei, căci cu prada n-au s-ajungă departe ! Să afle hanul că țara are domn tînăr și viteaz și va fi vai și amar de cei ce-i vor mai călca hotarele...

Hanul a primit cuvîntul lui Ștefan cel Mare cu mînie strașnică. A scrișnit :

— Auzi, ciinele ! Cum îndrăznește să-mi trimită astfel de cuvînt, mie, hanul hanilor ? !... Cu buzduganul am să-i zdrobesc dinții ! Am, să-i tai limba cu paloșul, să nu mai poată grăi așa...

— E tînăr și are cutezanța tinereții ! i-au spus atamanii. Să-l învățăm oleacă minte ! Dar ar fi bine, Măria Ta, să rămîi în cort, căci ești ostenit de bătrînețe...

— Nu ! a răspuns hanul, dînd poruncă oștenilor să se pregătească. Mă duc să-l învăț minte pe puiul acesta cutezător...

Și astfel, iar s-au aprins focurile de veste, din deal în deal, de la Prut pînă la zidurile Sucevei. Răzeșii Țării de Jos s-au strîns la Borzești, în preajma vadului mare al năvălitorilor. A coborît și Ștefan, cu țara, de cum i s-a adus vestea de cumpănă.

Într-o noapte cerul s-a făcut roșu cît țineau zărilor. Ardeau satele și cîmpiile. Puținii pămînteni scăpați cu zile veneau îngroziți, rînduindu-se în oastea voievodului.

Ca să-i amăgească pe tătari spre Borzești, Ștefan a trimis înaintea lor o oaste de harță, care se ivea din păduri, tăia în dușmani și iar se făcea nevăzută în singurătățile hîrtoapelor. Tot așa, zi cu zi, hanul urmărea oastea de harță, pînă ce, într-o dimineață, a zărit stejarul din Borzești... A rămas pe gînduri... parcă mai fusese pe aici, în tinerețe... Nu ? Ia să-și aducă aminte...

— Aici te-ai dovedit cel mai de seamă săgetător... i-a spus un ataman bătrîn. Ți-aduci aminte ?

— Da, da, îmi aduc aminte... a răspuns hanul, și în clipa aceea a auzit buciumele și cornurile de luptă ale Moldovei !

Bătălia cumplită s-a încins cît ai scăpăra din ochi. Valea s-a umplut de nechezăturile cailor, de bufniturile scuturilor. Luceau lăncile. Zbîrnîiau săgețile. Ștefan cel Mare își deschide drum spre inima bătăliei, către han, izbind în dreapta și-n stînga cu buzduganul ! Striga :

— Izbiți, feciori, pentru răzbunarea lui Mitruț... Unde-s răzeșii din Borzești ? Izbiți, răzeși !...

Deodată, a ajuns față-n față cu han-tătarul ! Cu o lovitură de buzdugan i-a repezit paloșul din mină ! Îl putea

ucide din a doua lovitură, dar l-a luat în pieptul calului și l-a cîrduit deoparte. În vremea asta oștile cotorpitoare fugeau mîncînd pămîntul.

Apoi, pe la asfințitul soarelui, moldovenii s-au așternut la hodină, pe coasta dealului.

— Acum să-l judecăm pe han-tătar !... a strigat Ștefan cel Mare, în fața cortului așezat sub stejar. Ce moarte să-i dăm, răzeși ?

— Să-i scoatem ochii... au bubuit mii de glasuri.

— Să-l trecem prin sabie... au bubuit altele.

— Nu ! a răspuns Ștefan cel Mare și i s-au umezit ochii, amintindu-și întîmplarea năpraznică din copilărie. Nu, răzeși, căci am cu acest lup al pustiei o socoteală... Han-tătare, ți-aduci aminte ? Tu l-ai ucis pe Mitruț, între ramurile acestui stejar... Ridicați-l, feciori, în funie...

Apoi, după ce năvălitorul și-a primit pedeapsa, trei zile și trei nopți au stat oștile moldovene în petresere.

Astfel se răzbuna Ștefan cel Mare asupra năvălitorilor, tăindu-le pofta de pîine străină !

CUPRINS

ZIMBRUL	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	5
VRANCEA	.	:	.	.	.	:	.	.	.	:	.	.	.	.	105
LISIMACHOS ȘI DROMICHETES	.	.	.	:	:	:	.	.	.	.	.	.	.	.	130
STEJARUL DIN BORZEȘTI	:	.	.	.	:	:	:	.	.	.	.	.	.	.	134

**Biblioteca
școlarului**

(Clasele I—IV)

Editura

Ion Creangă

LECTOR : GEORGETA PASĂRIN
TEHNOREDACTOR : FLORICA PREDA

BUN DE TIPAR 07.01.1983. APĂRUT 1983.
COLI TIPAR 4,5.

COMANDA NR. 20.559
COMBINATUL POLIGRAFIC
„CASA ȘINTEI”, PIĂȚA ȘINTEI NR. 1,
BUCUREȘTI,
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMANIA

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

120 de numere apărute, dintre care fac parte
și următoarele titluri (în ordinea apariției):

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

1. Constantin Negruzzi — Negru pe alb
2. Dimitrie Bolintineanu — Legende istorice
3. I. Al. Brătescu-Voinești — Niculăiță Minciună
4. Friedrich Schiller — Wilhelm Tell
5. Emil Gârleanu — Din lumea celor care nu cuvintă
6. Ioan Slavici — Zina Zorilor
- 7—8. Maxim Gorki — Copilăria
9. Edmondo de Amicis — Povestiri din volumul Cuore
10. Vasile Alecsandri — Ostașii noștri
11. La Fontaine — Fabule
12. Alexandru Vlahuță — România pitorească
13. Mihai Eminescu — Poezii
14. x x x — Făt-Frumos
15. x x x — Gînduri închinete mamei
16. I.L. Caragiale — Momente și schițe
17. B. Șt. Delavrancea — Domnul Vucea
18. Alexandru Mitru — Din legendele Olimpului
19. Mark Twain — Aventurile lui Tom Sawyer
20. Ionel Teodoreanu — În casa bunicilor
21. Vasile Alecsandri — Vasile Porojan
22. Ion Neculce — O samă de cuvinte
23. Anton Pann — O șezătoare la țară
24. Ion Creangă — Povești, povestiri
25. Octavian Goga — Poezii
26. Mihail Sadoveanu — Dom-nu' Trandafir
27. Petre Ispirescu — Basme
28. George Coșbuc — Poezii
29. Móricz Zsigmond — Fii bun pînă la moarte
30. J.H. Fabre — Din lumea insectelor
31. Calistrat Hogaș — În Munții Neamțului
32. Elena Vodă — Claudiu Vodă — Construiți și experimentați
33. Grigore Alexandrescu — Suvenire și impresii, epistole și fabule
34. Ion Agârbiceanu — Povestiri

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI